Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

HALKEVLERİ SÜRECİNDE CİZRE HALKEVİ ÖRNEĞİ

Bilal Altan

Diyarbakır, 2012

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

HALKEVLERİ SÜRECİNDE CİZRE HALKEVİ ÖRNEĞİ

Bilal Altan

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sarıbıyık

Diyarbakır, 2012

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Halkevleri Sürecinde Cizre Halkevi Örneği" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun … yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

08/08/2012
Bilal Altan

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

Halkevleri Sürecinde Cizre Halkevi Örneği adlı Yüksek Lisans tezi, Dicle Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Bilal Altan

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sarıbıyık

KABUL VE ONAY

Bilal Altan tarafından hazırlanan Halkevleri Sürecinde Cizre Halkevi adındaki çalışma, 07/08/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı**,** Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

_____

_____

_____

_____

Enstitü Müdürü

..../..../2012

ÖZET

HALKEVLERİ SÜRECİNDE CİZRE HALKEVİ

Bilal ALTAN

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sarıbıyık

Temmuz 2012, 106 sayfa

Ait olduğu toplum tarafından benimsensin ya da benimsenmesin her kültürel miras, tüm yönleri ile ortaya çıkarılmayı hak etmektedir. Söz konusu kültürel değerin, hedeflenene cevap vermesi beklenir. Hedeflenene ulaşmak için gerekli toplumsal hassasiyetlerin göz önünde bulundurulması, toplumun dönüşümüne bir anda değil, yavaş yavaş olanak sağlama çabaları, beklentileri karşılama derecesini artıracaktır.

Tüm Anadolu coğrafyasının toplumsal, kültürel, ekonomik yapısıyla uyumlu olan bir Osmanlıcı zihniyetten bahsetmek mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti'nin lider kadrosu, yüzünü batıya çevirerek çok yönlü inkılâp hareketleri ile mevcut dokuyu değiştirme uğraşı vermiştir; ancak yeniliklerin hızı, toplumsal dokunun değişim hızının önüne geçecektir. Bu yüzden devletin ideolojisini yerleştirmenin, toplumu dönüştürmenin, oluşturulan kurumlarla başarılması düşünülmüş; ancak çoğu zaman istenilen neticenin alınamadığı görülecektir. Bu kurumlardan biri olan Halkevleri, bazısı dışında Cizre örneğinde olduğu gibi başarılı olamayacaktır.

Halkevleri, kuruldukları 1932'den kapatıldıkları 1951 yılına kadar başlangıçtaki heyecanlarını, üretkenliklerini, başarılı çalışmalarını tüm sürece

yayamayacaktır. 1932'den 1938'e kadar hızlı bir gelişim kaydeden Halkevleri, bu tarihten itibaren önce II. Dünya Savaşı evresinde durağanlaşacak, daha sonra çok partili yaşamın etkisiyle gittikçe gerileyecek ve kapatılacaklardır. 1960'lı ve 1980'li yıllarda ikinci ve üçüncü kez Halkevlerini canlandırma girişimleri olmuş; ancak hem amaç hem de uygulamaları, çalışmaları itibari ile ilk dönem Halkevlerinin düzeyine çıkamamış, etkinliğini kaybetmiştir.

Devlet ideolojisini toplumu dönüştürerek doğu ve güneydoğuda yerleştirme düşüncesi daha ziyade bir tür kültürel asimilasyon şeklinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Cizre Halkevi örneği üzerinden gerekçeleri ile neden başarılı olunamadığını çalışmamızda irdelemeye çalıştık.

Anahtar Sözcükler: Cizre, Halkevi, İdeoloji, Şube

ABSTRACT

CİZRE COMMUNİTY CENTER İN THE PROCESS OF COMMUNİTY CENTERS

Bilal ALTAN

The University of Dicle

The Institute of Social Siences, History Department

Master of Arts
Advisor: Assist. Prof. Dr. Mustafa Sarıbıyık
July 2012, 106 pages

Every cultural heritage, whether adopted or not by its community, deserves to be brought out with all aspects. The cultural value in question is expected to respond to the targeted in which they were created. Considering the required social sensitivities to achieve the targeted, the efforts for the transformation of society not at a time, but slowly will increase the degree of the demands.

It is possible to talk about the mindset of Ottomanism injected into the social, cultural, economic structure of all the Anatolian geography. Republic of Turkey's leadership tried to change the current texture, turning his face to the west, with multi-faceted reform movements; however, the rate of innovation is said to be ahead of the rate of change of social fabric. Therefore, establishment the ideology of the state, transformation of the society has been considered to be carried out by the established institutions; however, it will be seen that the desired result can not be reached. Apart from some, Community Centers, among these institutions, as in the case of Cizre will not succeed in.

Community centers established from 1932 until 1951 confined the initial enthusiasm, productivity. Community centers recording a rapid growth from 1932 until 1938, since then got stationary first phase of World War II, then gradually would decrease to the effect of multi-party and closed. In the 1960s and 1980s there were attempts to revive Community centers second and third time, but they were unable to keep up the first ones and lost effectiveness.

The State idea of placing in the east and southeast, converting people was carried out as a kind of cultural assimilation. In this context, we tried to investigate on the example of Cizre Community Center with the reasons why it has been failed of a successful Community Center.

Key Words: Cizre, Community Center, İdeology, Branch

ÖNSÖZ

Halkevleri, toplumu çağdaşlaştırma adına hemen her alana kültürel faaliyetlerle el atmaya çalışmıştır. Temelde iki ana husus ön plana çıkmıştır. Bunlar devrim ideolojisini yerleştirmek ve batı normlarında toplumsal dönüşümü gerçekleştirmektir. Bu çerçevede araştırmamızda devlet ideolojisini yerleştirme ve toplumu dönüştürme bağlamında Cizre Halkevi örneği ele alınarak, daha ziyade gerekçeleriyle Cizre Halkevi'nin başarılı olamama hususu üzerinde duruldu.

Çalışmamızın giriş kısmında Halkevlerinin ideolojik çerçevesini çizdikten sonra bu ideolojik boyutun doğu ve güneydoğu coğrafyasına yansıma şekli değerlendirildi. Yani Türkçe dışında konuşulan diğer dillerin hâkim olduğu coğrafyada, Türkçeyi ön plana çıkarma ve uluslaştırma girişimi ele alındı.

Birinci bölümde kuruluş, gelişim ve dönüşüm bağlamında Halkevlerinin genel çerçevesi oluşturuldu. Böylece Halkevlerinin nasıl kurumlar olduğu tespite çalışıldı.

Çalışmamızın asıl kısmını oluşturan Cizre Halkevi Örneği isimli ikinci bölümde özellikle giriş kısmı ile bağlantı kurularak, Cizre Halkevi'nin kuruluşu, çalışmaları, başarılı olamama gerekçeleri ile dönemin canlı tanıklarının Cizre Halkevi izlenimleri üzerinde duruldu.

Üçüncü ve son bölümde Halkevlerinin günümüze yansımaları Cizre örneği üzerinden benzer ve farklı yönleriyle ele alındı.

Cizre Halkevi üzerine arşiv belgeleri dışında kaynak sıkıntısı yaşandı. Bundan dolayı Halkevleri sürecinde Cizre, Mardin'e bağlı olduğundan Mardin Halkevi'ne ilişkin yazılıp çizilenlerin yanı sıra sözlü kaynaklardan yararlanma yoluna gidildi.

Tez çalışmam öncesi ve sırasında bize her türlü desteği veren ve rehberlik eden danışman hocam Yardımcı Doçent Doktor Mustafa Sarıbıyık'a teşekkürü bir borç bilirim. Arşiv belgelerine ulaşmamda yardımcı olan değerli öğrencim İskender Bilgiç'e, tezimle ilgili imla ve noktalama yanlışlıklarını düzeltmeme katkı sağlayan Suat Donuk ve Canser Kardaş'a, Cizre içinde ve dışında yaşayan dönemin canlı tanıklarıyla irtibat kurmama katkı sağlayan yöre halkına minnettar olduğumu ayrıca belirmek isterim.

Bilal ALTAN
Diyarbakır 2012

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET ..... *i*
ABSTRACT ..... *iii*
ÖNSÖZ ..... *v*
İÇİNDEKİLER ..... *vii*
TABLO VE ŞEKİLLER ..... *ix*

GİRİŞ 1
1. KURULUŞ, GELİŞİM VE DÖNÜŞÜM AÇISINDAN HALKEVLERİ 11
1.1. Kuruluş 11
1.1.1.Türkiye Cumhuriyeti'nin Devraldığı Eğitim Mirası 11
1.1.2. Kuruluş Öncesi Deneyim Hamleleri 12
1.1.3. Halkçılık İlkesi Ve Halkevleri 17
1.1.4. Halkevlerinin Ortaya Çıkışı 18
1.1.5. Halkevleri İle Halkodaları Ayrımı 20
1.2. Gelişim 22
1.2.1. Halkevlerini Besleyen Kişisel Kaynaklar 22
1.2.1.1. Mustafa Kemal 22
1.2.1.2. İsmet İnönü 23
1.2.1.3. Reşit Galip 24
1.2.2. Halkevlerini Besleyen Kurumsal Kaynaklar 25
1.2.2.1. Türk Dil Kurumu 25
1.2.2.2. Türk Tarih Kurumu 26
1.2.2.3. Köy Enstitüleri 26
1.2.2.4. Diğer Kurumlar 28
1.2.3. Gelişimde Avantajlar 28
1.2.4. Gelişimde Dezavantajlar 29
1.3. Dönüşüm 31
1.3.1. Halkevlerinin Kapatılması 31
1.3.2. Halkevlerinin Tekrar Canlanması 32
2. CİZRE HALKEVİ ÖRNEĞİ 34
2.1. Cumhuriyet'in İlan Edildiği 1923'ten Halkevlerinin Kapatıldığı 1951'e Kadar Cizre'nin Genel Yapısı 34
2.1.1. İdari Yapı 34
2.1.2. Sosyal ve Kültürel Yapı 35

2.1.3. Ekonomik Yapı 37
2.2. Cizre Halkevi Tarihçesi 39
2.3. Cizre Halkevi Binası 41
2.4. Cizre Halkevi Reisleri 44
2.4.1. Ahmet Titrek 45
2.4.2. Baki Başaran 46
2.4.3. Tevfik Yener 46
2.4.4. Necati Çelim 47
2.4.5. Cahit Özkan 48
2.4.6. Tahir Turan 48
2.4.7. Sabri Şar 49
2.4.8. Ali Ramazan Canoruç 49
2.4.9. Ferman Sönmez 50
2.4.10. Maruf Çoşkunözer 50
2.5. Cizre Halkevi Çalışmaları 51
2.6. Merkezle Yazışmalar 57
2.7. Halkla İlişkiler Ve Karşılaşılan Sıkıntılar 59
2.8. Cizre Halkevi İçin Ne Dediler 62
2.8.1. Abdulğaffar Dursun 62
2.8.2. Abdulkerim Özervarlı 63
2.8.3. Derviş Ercan 63
2.8.4. Hüsnü Özalp 64
2.8.5. Sabri Gümüş 64
2.8.6. Ahmet Monis 65
2.8.7. Şerafettin Elçi 66
2.9. Cizre Halkevi Kültürünün Bir Türküye Yansıması 68
3. HALKEVLERİNİN GÜNÜMÜZE CİZRE ÖRNEKLERİ BAĞLAMINDA ETKİLERİ 72
3.1. Halk Eğitim Merkezi 72
3.2. ÇATOM'lar (Çok Amaçlı Toplum Merkezleri) 75
3.3. Belediye Halkevleri 77
SONUÇ 78
KAYNAKÇA 81
EKLER 87

TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1 88
Şekil 2 89
Şekil 3 ..... *90*
Şekil 4 ..... *91*
Şekil 5 ..... *92*
Şekil 6 ..... *93*
Şekil 7 ..... *93*
Şekil 8 ..... *94*
Şekil 9 ..... *95*
Şekil 10 ..... *96*
Şekil 11 ..... *96*
Şekil 12 ..... *97*
Tablo 1 ..... *36*
Tablo 2 ..... *74*
Tablo 3 76

GİRİŞ

Devlet denen yapının ortaya çıkışından günümüze devletler tarihi açısından keskin kopuşların olmadığı bir devamlılıktan söz edilebilir. Osmanlı Devleti'nin yıkılıp yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devleti'nin bir devamı olmakla birlikte Osmanlı Devleti'nden rejimi, kurumları itibari ile farklılık gösteren özelliklere sahip olmuştur. Yüzlerce yıl mutlak monarşi ve kısa bir süre meşrutiyetle yönetilen, son dönemlerinde geleneksel eğitim kurumları ile modern eğitim kurumlarının iç içeliğinin çelişkisini yaşayan Osmanlı Devleti'nin aksine Türkiye, cumhuriyet rejimini benimsemiş, Batı tarzı modern eğitim kurumlarını yerleştirmeye çalışmıştır. Batı tarzı eğitim kurumlarını ülke gerçekleri doğrultusunda inceleyip kendi özgün kurumlarını oluşturmuştur. Halkevleri bunun en güzel örneklerinden biridir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nin klasik kurumlarını kaldırıp yerine yeni ve modern kurumları yerleştirme süreci kolay olmamıştır. Kurtuluş Savaşı'nda halktaki dayanışma ruhunun savaş sonrası kurulması düşünülen Türkiye Devleti'nin tüm yeni yapısına da ilk etapta yansıyacağı düşünülmüştür; ancak Osmanlı zihniyetinin sirayet etmesinden dolayı halk, geleneksel ve dini değerlerine bağlılığını her yönüyle devam ettirme eğilimi içinde olmuştur. Bu tarz zihniyet, yeni devletin kurucu kadrolarının Osmanlı Devleti'nden tamamen ayrı bir anlayışı temsil ettiklerini belirtmelerine karşın uygulamada, diğer bir deyişle yerleştirilmek istenen inkılâp hareketlerine karşı engel teşkil etmiştir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz direnç unsuru, halkın bilinç düzeyi, eğitim seviyesi ile de yakından ilişkilidir. Nüfusun önemli kısmının yaşadığı kırsal kesimde okur-yazarlık oranı oldukça düşük bir seviyededir. Cumhuriyetin Kemalist kadrosu, Osmanlı İmparatorluğu eğitim anlayışının eseri olduğunu düşündüğü bu duruma son vererek yeni, bilinçli, Batı değerlerini özümsemiş bir milletin temellerini atmak istemiştir. Bu amaçla Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim-öğretimde birlik sağlanmış, işlevini yitirdiği, ezberci bir anlayışı temsil ettiği düşünülen medreseler kapatılmıştır. Latin Harflerinin kabulü, Millet Mekteplerinin açılmasıyla eğitim seviyesi yükseltilmeye çalışılmıştır.

Eğitim alanında gerçekleştirilen yenilikler daha ziyade şartların elverişli olmasıyla kentlerde etkisini göstermiştir. Kentlerin aksine köylü kesiminde bu yenilikler oldukça sınırlı kalmıştır. Köy sorununun çözümü, bir bakıma ülke kalkınmasının önemli bir aşamasını oluştururken, cumhuriyetin değerlerinin bekası için de temel şart olarak görülmüştür. İlk etapta Halkevleri daha sonra Köy Enstitüleri gibi kurumlar söz konusu sorunun çözümü ve Kemalist ideolojisinin benimsetilmesi amacına yönelik olarak faaliyet göstermiştir.

Doğaldır ki her yeni sistem kendisinden önceki sistemi farklı olma düşüncesinden dolayı ret etme yoluna gitmektedir. Bu anlayışın yansıması olarak Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'yle özdeşleşen, onu anımsatan yapıları gerçekleştirdiği inkılâp hareketleri ile ortadan kaldırırken, kendi değerleriyle bağdaşan yapıları yerleştirmeye çalışmıştır. Böylece inkılâpların halka anlatılması, aktarılmasına yönelik bir dizi tedbir alınmıştır. Türk Ocakları'ndan Halkevlerine geçiş söz konusu tedbirler arasında en önemli olanıdır.[1]

İnkılâpların halka anlatılması dönemin yönetici kesimi için zaruret halini almıştır. Her şeyden önce ülkede özellikle kırsal kesimde okuma yazma oranının düşük olması her fırsatta devletin karşısına bir engel olarak çıkmıştır. Bilinçli fertlerin çoğunluğu oluşturduğu bir yapının bu engeli kaldırabileceği düşünülmüştür. Bu açıdan Halkevleri bilinçli fertleri yerleştirmenin mihenk taşı olarak kabul edilmiştir. Halkevleri açıldıktan sonra burada hizmet veren aydınlar, öğretmenler memlekette cehalete karşı mücadele etmenin asil ve ihmal edilemez bir vazife olduğunu anlayıp fark etmişlerdir.[2] Zaten halkı milli maksatlara göre yetiştirmek için, Halkevleri ve Halkodaları aydınla halk yığınlarının temasa gelip yoğrulmasını mümkün kılan inkılâp müesseseleri[3] olarak görülmüştür.

Halkevlerinin açılma amaçları arasında Kemalist ideolojiyi yaygınlaştırma, önemli bir yer tutmaktadır. "…Halkevleri Kemalizm'i, partinin ilkelerini halka

[1] Ali Ata Yiğit, **İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992, s. 67.
[2] **CHP**, Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları, (Broşür) Ankara, 1941, s. 63.
[3] **CHP**, Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları, s. 11.

yaymak ve devrimleri benimsetmek amacıyla kurulmuştur. Yayınları da bu açıklıkla görülür. Amaç devrimlerin halk tarafından gönülden benimsenmesidir."[4]

Halkevleri ve Halkodaları milletçe kalkınma ve yükselme azminin ifadesi[5] olarak anlatılmaya çalışılsa da bu kurumlardaki temel kaygı Cumhuriyet Halk Partisi'nin ideolojisini yerleştirmek olmuştur. Türkiye'de 1930'lu yıllarda ulus-devlet ideolojisi çerçevesinde gerçekleşen örneklerden biri olan Halkevleri, iktidar partisinin ideolojisi doğrultusunda faaliyette bulunmuştur. Bu noktada Halkevlerine hem yeni rejimin getirdiği çağdaşlaşma reformlarının sağlamlaştırılması hem de Kemalist ideolojisinin yerleştirilmesi bakımından önemli görevler yüklenmiştir.[6]

Tek Parti ideolojisi veya Kemalist ideoloji bir bakıma 1937 yılında devletin anayasasına da giren Altı Umde'yi ifade etmektedir. Halkevlerinde yetişecek gençliğin Altı Umde'ye sadık, yani cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılâpçı olarak yetiştirilmesi hedeflenmiştir.[7] Gençlik üzerine yoğunlaşan Halkevleri, gençliği yeni devletin sosyal ve kültürel politikasını yaygınlaştırmada bir araç, bunun korunmasında da gönüllü bir bekçi olarak görmüş ve onu bu doğrultuda donatmaya çalışmıştır.[8] Bunun için şehir ve köy ayrılığı gözetmeksizin kültür yuvalarını ve evlerini bütün Türk topluluklarına yayma[9] çabası ön planda tutulmuştur.

Halkı bilinçlendirmenin bir başka boyutu, o dönem Türkiye'sinde yaşayan çeşitli unsurları tek bir potada yani ulus potasında eritmek olmuştur. Yeni cumhuriyetin kadroları toplumu dönüştürmek için uluslaştırma projesini ele almıştır. Proje kapsamında genç kitlelere zorunlu eğitimle ulus bilinci kazandırılırken, yaygın eğitim kurumu olan Halkevleri vasıtasıyla da yetişkinler uluslaştırılmaya çalışılmıştır.[10]

---

[4] Neşe Gürallar Yeşilkaya, **Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık**, İstanbul, 2003, s.72 Aktaran: Özgür Şahap Varnalı, Türkiye'de 1932-1950 Sürecinde Halkevleri Temsil Şubelerinin Yurttaş Eğitimine Katkıları, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2008, s. 17.
[5] **CHP**, 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, (Broşür) Ankara, 1946, s. 6.
[6] Ayşe Durukan, Türkan Ulusu Uraz, **Cumhuriyetin Kültür Kurumu Olarak Halkevi Binaları**, itüdergisi/a, cilt:7, sayı:1, 2008, s. 40.
[7] İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, **Halkın Evi**, Ankara, Ulus Basımevi , 1950, s. 59.
[8] Şerafettin Zeyrek, **Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2006, s.92
[9] Baltacıoğlu, s. 30.
[10] Suavi Akyay, **Bir Uluslaştırma Projesinin Aracı Olarak Halkevleri**, Köprü Dergisi, Sayı:68, s. 1.

Halkevlerinin kurulduğu 1932'den kapatıldıkları 1951'e kadar olan dönemi irdelendiğinde uygulamalarının yukarıda dile getirilen amacı gerçekleştirmeye dönük faaliyetler içerdiği görülür. İlk olarak Tek Parti ideolojisinin halka benimsetilmesinde Halkevleri ve Halkevleri dergileri kilometre taşlarından birini oluşturmuştur. Öyle ki Halkevleri dergileri yayınlandıkları dönemde Tek Parti'nin özellikle Anadolu'daki sesi olmuş ve Tek Parti ideolojisini Türkiye geneline yaymayı amaç edinmiştir.[11]

Halkevleri dergilerinin faaliyet gösterdiği süreç Tek Parti yönetiminin devlete hâkim olduğu ve muhalefeti tamamen susturduğu yılları kapsamıştır. Tek Parti, muhalefeti tasfiye ederken kendi ideolojisini yayacak organlara ihtiyaç duyduğundan halkevleri dergilerini çıkarmıştır. Halkevleri Dergileri Tek Parti ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişki içersinde yayınlarını yürütmüştür.[12]

Ülkü Dergisi, diğer bazı Halkevlerince çıkarılan dergiler üzerinde şemsiye görevi üstlendiği gibi aynı zamanda doğrudan Tek Parti'nin denetiminde olmuştur. Ülkü, genel merkez tarafından çıkarılmakla beraber dergi çıkaran Halkevleri için de yol gösterici olmuştur. Kimi zaman genel merkezin belirlediği çizgide yayın yapmaları konusunda onları uyarıp eleştirmiştir. Şubat 1933'te yayınlanan ilk sayısında derginin çıkışını Recep Peker; inkılâp yoluna katılanlar arasında kafa birliği, gönül birliği ve hareket birliği yapmak, milli dile, milli tarihe, milli sanatlara ve kültüre hizmet etmek için çalışan Halkevlerinin amaçlarını yaymaya[13] dayandırmıştır.

İdeolojinin halka benimsetilmesinde Halkevlerinin dil ve edebiyat, güzel sanatlar, temsil (gösteri), spor, içtimai yardım (sosyal yardım), halk dershaneleri ve kursları, kütüphane ve neşriyat (kütüphane ve yayın), köycüler (köycülük), tarih ve müze (müze ve sergi) kolları çalışmaları, etkinlik alanları ile faal rol oynamıştır.[14]

Söz konusu kolların çalışma şekilleri ve uyacakları esaslar genel merkez tarafından oluşturulan talimatnamelerle belirtilmiştir. Belirtilen esaslar ideolojik çerçeve dışına çıkılmamasına dönük uyarılar içermiştir. Örneğin Halkevleri

[11] Nurettin Güz, **Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları Halkevi Dergileri (1932-1951)**, Kariyer Matbaacılık , Ankara, s. 1.
[12] Güz. s. 5.
[13] Güz. s. 18.
[14] Zeyrek, s. 45.

kütüphanelerine, dinle ilgili olan Türk devrim ve ideolojisine uymayan, yabancı rejim ve ideolojileri anlatan, bütün ulusal ve gerçekçi görüşler dışında kalan hurafeleri, gerici anlayışı amaçlayan, bıkkınlık aşılayan, cinayet, intihar gibi olayları anlatan, seks ve ihtiras eğilimlerini kamçılayan ve gençliği sağlığa zararlı alışkanlıklara özendiren yapıtların konulmasına izin verilmezken; bakanlıklar, genel müdürlükler, hükümetçe yararlılığı kabul edilen Dil ve Tarih Kurumları gibi kuruluşların, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin, Halkevlerinin kendi bütçeleri ile aldıkları ve yurttaşların yardım olarak verdikleri yapıtlara müsaade edilmiştir.[15] Süreç içerisinde Halkevlerinin kütüphane ve kitaplıklarında Cumhuriyet Halk Partisi ideolojisine göre yazılmış binlerce kitap olmuştur.

Şerafettin Zeyrek, kütüphane ve neşriyat kolunun Halkevlerinin en başarılı kolu olduğunu, Türk insanının düşüncelerini değiştirmede önemli görevler üstlendiğini[16] ifade ederek bir bakıma halkevlerinin kurulmasındaki temel maksat olan ideolojik boyutu kabul ettirmeye çalıştığını vurgulamıştır.

Gösteri şubesi de denilen temsil kolunun sergileyeceği oyunlar önceden denetimden geçer, uygun olup olmadıkları tespit edildikten sonra oynanmasına izin verilmiştir. Oyunlar her alanda olmakla birlikte daha çok Türk tarihi ile ilgili, Kurtuluş Savaşı'nı öven, dinsel düşünceleri ve eski düzeni yeren, devrimin yerleşmesine yardımcı olan türdendir.[17] Oyunlar devrimi yaymanın önemli bir unsuru olarak görülmüştür.

Milliyetçiliği kamçılamak ve ideolojiyi güçlü kılmak için Türkçenin yaygınlaştırılması konusu üzerinde ayrıca durulmuştur. Anadolu'da yaşayan anadilleri Türkçe olmayan Araplar, Lazlar, Kürtler gibi unsurların varlığı ihmal edilmiş gibi görünmektedir. Dönemin anlayışının bir eseri olarak tüm etnik unsurlar Türk sayıldığından olsa gerek onların da anadilleri Türkçe kabul edilmiştir. Dolayısıyla söz konusu kesimlerin Türkçeyi öğrenmeleri için Halkevlerine özellikle dil ve edebiyat koluna vazife düşmüştür.

1930'lu yılların sonlarından itibaren dünya genelinde hüküm süren katı milliyetçi akımların etkisinin Türkiye'de de hissedilmesi sonucunda azınlıkların

[15] CHF Halkevleri Talimatnamesi, 1935, s. 18-27.
[16] Zeyrek, s. 73-74.
[17] CHF Halkevleri Talimatnamesi, 1935, s. 18-27.

kültürel kimliklerine, özellikle dillerine sınırlama getirilmiştir. *'' Vatandaş Türkçe Konuş''* kampanyalarıyla azınlıklar günlük yaşamda kendi dillerini konuşmaktan men edilmişlerdir.[18]

Örneğin Mardin Halkevi bu konu üzerinde durmuş, dil öğretimine öncelik vermiştir. Halkevince hazırlanan broşürde; Osmanlı Devleti'nce bir ferman vasıtasıyla Mardin'de Arapçaya resmiyet kazandırıldığı, ana dillerinden bu suretle mahrum bırakıldıkları, tam üç yüzyıl boyunca bu yabancı dille konuştukları, üç asrın altı ceddi ihtiva edecek kadar uzun olduğu, bu müddetin öz dilin ortadan kaldırılması için fazlasıyla kâfi geldiği, bu itibarla işin üzerinde ehemmiyetle durulması gerektiğine dikkat çekilmiştir.[19]

Dil öğretimi birçok iş arasında Mardin Halkevi'nin tüm şubelerince ön planda tutulmuştur. Sadece Mardin merkezle sınırlı tutulmayan bu çaba başta merkeze bağlı Cizre, Nusaybin, Gercüş, Savur, Midyat gibi kazalar olmak üzere il sınırları içerisindeki tüm yerleri içine alacak şekilde genişletilmiştir. Bu itibarla kazalara tetkik seyahatine çıkan heyetlerce, dil savaşında kaymakamlardan ortak hareket edilmesi için destek istenmiştir. Yine esnaf cemiyetleri ile temasa geçilerek her daim Türkçeyle konuşmaları bildirilmiş, memleket gençlerinden oluşan aydınlarla gece kahvelerde irtibata geçtiği halkın, dil ve kültür sahasında aydınlanmalarına çalışılmıştır.[20]

Mardin Halkevi köycüler şubesi anadilin köylerde yayılması ve köylünün kendi diline kavuşması için uğraş vermiştir. Merkez, kaza, nahiye ve köylerine radyo götürülmek sureti ile köylüye konser ve sohbetler dinletilmiş, fenni ilerlemeler açık bir dille anlatılmış, heyete katılan bando, milli marşları öğretmiş,[21] cumhuriyetin ve inkılâbın manaları hakkında konferanslar verilmiştir. Ulusal bayramlara köylünün iştirak etmesi için uğraşılmış, köylünün devlet nazarındaki kıymeti anlatılmış ve rejime bağlılığının sağlanması yönünde gerekli telkinler yapılmıştır.[22]

---

[18] Fatih Akın, **Türkiye'de Azınlık Politikaları Ve 6/7 Eylül Olayları**, Kum Saati Yay. İstanbul, 2006, s. 97.
[19] **CHP**, Mardin Cumhuriyetten Önce ve Sonra (Halkevi Broşürü), sayı:5, Resimli Ay Matbaası, s. 7.
[20] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01.959.714.2.
[21] **CHP,** Mardin Cumhuriyetten Önce ve Sonra, s. 19.
[22] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/959.714.2.

Mardin Halkevi spor şubesi de spora meraklı ve spor yapmak üzere teşkilata giren gençlerin birinci vazife olarak daima Türkçe konuşmalarını, çevrelerine, ailelerine öz dili yaymalarını[23] tembih etmiştir.

Dil ve edebiyat kolunun milliyetçilik bağlamında bir diğer faaliyet alanı Kurtuluş Savaşı'ndaki milli mücadele ruhunu canlı tutmaya çalışmak olmuştur. Büyüklerin günlerinin kutlanması, kimlerin anılacağının bir liste halinde tertiplenmesi, edebiyat müsabakaları açılması, milli günlerin heyecanla yaşatılması, milli mücadeleye katılmış ve kendini kurtarmış şehirlerin yakın tarihlerinin yazılıp basılması, kültür ve telkin konferansları tertiplenmesi, bu sayede oluşan kaynaşma ve yakınlaşmayla milli birliğin perçinlenmesi[24] hedeflenmiştir. Günümüzde de geçerli olan bu hassasiyet dönemin bir ürünü olarak bugüne yansımıştır.

Milli hassasiyetlere ilişkin Türkçe olmayan birçok köyün adının değiştirilmesi, soyadı verme günlerinin, Öz Türkçe yarışmalarının düzenlenmesi, dil bayramının kutlanması, Türk dilinin yabancı etkilerden kurtarılması ve Türkçenin ulusallaşması[25] adına verilen çabalar olmuştur.

Kol faaliyetleri dışında özellikle kırsal kesimde öğretmenler başta olmak üzere devlet memurlarına, muhtarlara, imamlara amacı gerçekleştirme hususunda önemli sorumluluklar yüklenmiştir. Köylerde muhtarların köy halkı ile iç içe oldukları düşünüldüğünde ilk etapta onları inkılâp ilkeleri, devrim hakkında aydınlatmak, daha sonra bunların edindikleri bilgilerle kırsal kesim insanını bilinçlendirmeleri düşünülmüştür. Bu amaçla köy muhtarlarının zaman zaman kaza merkezlerinde yapılan toplantılarından Halkevleri istifade etmiş, onlar için kurslar açarak, ilgili aydınlar vasıtasıyla kendileri bilinçlendirilmeye çalışılmıştır.[26] Söz konusu kurslar köycülük kolu tarafından yürütülmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosunun üzerinde durduğu önemli meselelerden biri olan kadın ve erkekler arasındaki eşitsizliği gidermek noktasında yine Halkevleri ile Halkodalarına sorumluluk verilmiştir. Toplumsal dönüşüme yönelik bu atılım konusunda Mehmet Tuğrul, köylerde kadının dışlanmışlığını

[23] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/959.714.2.
[24] **CHP,** 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, s. 9-12.
[25] Zeyrek, s.85
[26] **CHP**, Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları, s. 54.

eleştirerek: ‘‘Halkodalarında harem, selamlık olmasını isteyenlerden değiliz. Fakat birtakım gerçekleri de yok saymak bize bir şey kazandırmaz. Öyle köylerimiz vardır ki kadınlar erkek içine karışmazlar; düğünleri bile dam başlarından seyrederler. Böyle yerlerde kadınların Halkodalarına hiç gelmemelerinden ise balkona gelmeleri daha hayırlıdır. Önce kocakarılardan ve kız çocuklardan başlayarak yavaş yavaş bütün kadınların erkekler arasına karıştıklarını görmek imkânı ancak böylelikle hazırlanabilir.’’[27] demiştir.

Kırsal kesimde gerek dini hassasiyetlerin gerekse gelenek halini almış bazı yerleşik kalıpların etkisiyle kadınları erkeklerin statüsüne ulaştırma çabası pek de başarılı olamamıştır. Halkevlerinin köy kadınları arasında başarılı olamamasına karşın, kentli kadınlarda, özellikle devlet memuru olan ve siyaset ile ilgilenen kadınlarda, siyasetle uğraşan ve yöneticilik yapan erkeklerin eşleriyle, bu kişilerin kızlarında etkili olmuştur. Giyim kuşamıyla, görgü kurallarıyla, bilgi düzeyleriyle kent kadınlarının çağdaşlaşmasını ve sosyal yaşamda daha çok etkin olmasını sağlamıştır.[28]

1934 yılında açılan Mardin Halkevi’nin özellikle köycüler ile dil, edebiyat ve tarih şubelerinin girişimlerinin, 1938’den itibaren kazalarında da açılacak Halkevleri için zemin hazırladığı veya bir Halkevi bilinci oluşturduğu söylenebilir. Buna rağmen devrim ideolojisini yerleştirme, uluslaştırma bağlamında tüm kesimleri ulus potasında eritme, Kürtçe, Arapça gibi dillerin yoğun olarak konuşulduğu doğu ve güneydoğuda bu dilleri zayıflatıp Türkçeyi hâkim kılmaya çalışma, kadınları kapatıldıkları delikten çıkarıp medeni bir seviyeye ulaştırma girişimleri çalışmamızın esas boyutunu oluşturan Cizre Halkevi örneği açısından değerlendirilecektir.

Halkevleri; içeriği, etkinlik alanları itibariyle çeşitli şekillerde ne tür kurumlar olduğuna yönelik ifade edilmeye ve tanımlanmaya çalışılmıştır. Bunların bir kısmını belirtecek olursak; Mardin Halkevince Halkevleri, Türk birliğinin kültür kaynağı[29] olarak görülmüştür. Mardin Halkevi’nin açılış töreninde Halkevi Reisi Aziz Uras:‘‘ Memleketi en büyük felaketlerden kurtaran, onu zafere ulaştıran ve onu yükseltmek için omuzlarını destek yapan yine memleketin eşsiz dâhi ve erişilmez evladı, Türk camiasının öz babası Gazi Mustafa Kemal’in reisliği ile şereflenen

[27] Mehmet Tuğrul, **Köy Halkodaları**, Ülkü, Cilt:10, Sayı:109, 1 Nisan 1946, s. 18.
[28] Zeyrek, s. 91.
[29] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01.959.714.2.

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın karar ve en öndeki programı, Türk'ü ve Türkiye'yi siyasi ve iktisadi zincirlerden kurtarmak ve onların fikri, içtimai yükselmeleri için seçilen yol üzerinde elde meşale ile rehber ve öncü olmaktır. Asıl inkılâp diye tarif ettiğimiz ve altı oktan biri ile remizlenen ülkü işte budur, Milli yükseliştir.''[30] diyerek devrim ana prensiplerinin korunmasında ve güçlendirilmesinde Halkevlerine önemli görevler düştüğünü belirtmiştir.

Halkevleri cumhuriyetin oluşturduğu sosyal kurumlardan biri olup sosyal ve kültürel açıdan yeni Türk toplumunun oluşturulmasında öncülük etmiştir. İdeolojik yaklaşımların taşıyıcısı olarak görülse de onun kültürel yaşamdaki başarıları göz ardı edilmemelidir. Çağdaş, laik ve modern bir ortamın oluşmasını sağlayan ve Atatürk'ün muasır medeniyet seviyesine çıkma düşüncesini en iyi, en güçlü şekilde destekleyen bu kurum, kültürel alanda yaptığı devrimle karşımıza çıkmayı hak etmiştir.[31]

Halkevleri Cumhuriyet Halk Partisi'nin birer kültür merkezidir. Halkevini halkevi edecek çalışmalar rastgele gösterilerden ibaret değildir. Fikrin propagandası ile birlikte inkişaf ve ıslahını göz önünde tutmak esastır.[32]

Halkevleri kaynaşma ve yakınlaşmayı, milli birliği pekiştirdiğinden milletin nabzının attığı yerdir. Her şeyden evvel bulundukları yerlerin kültür ocakları olduğu gibi çevrelerinin düşünüş şekil ve çapını da gösteren aynalardır. Hem Halkevlerini hem de Halkodalarını halk yürekten sevmiş ve benimsemiştir. Millet işlerinde halkın heyecanına sıcak bir yuva olmuşlardır.[33]

Kısa bir süre içinde önemli yenilikler gerçekleştiren Cumhuriyet Halk Partisi'nin büyük bir kültür ocağı olan Halkevleri[34] her şeyden önce kültürel bir teşekküldür. Bu teşekkülün fikir nüvesini Cumhuriyet Halk Partisi'nin altı umdesiyle geniş ölçüde bir kalkınma ilerleme planı içeren programı teşkil etmiştir. Bir yerde kurulmuş ve kurulmasına izin verilmiş bir Halkevi demek, politik olduğu kadar

[30] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/959.714.2.
[31] Durukan, Uraz, s. 38-40.
[32] **CHP**, Geçen Yılda Halkevleri Nasıl Çalıştı, 1937 Yıldönümü Broşürü, s. 1.
[33] **CHP**, 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, s. 9-17
[34] Remzi Oğuz Arık,(hzl), **Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu**, Ankara, 1947, s. 1.

sosyal ve kültürel olan bu umdeleri geniş ölçüde anlamaya, konuşmaya, derinleştirmeye, yaymaya karar vermiş olmak demektir.[35]

Halkevleri, kültür, devrim, terbiye, halk için yaşama evleridir. Gençliğin maddi ve manevi gelişimi için zaruri olan bütün şartlar orada vardır. Belli bir yaşa gelmiş olan gençleri bu evlere ısındırmak gerekir. Ayrıca bütün halkı içine alabilecek en sıhhi ve en ahlaki kültür yuvaları olduğundan hiçbir ev, mahalle, sınıf darlığına meydan bırakmayan milli bir genişlik taşırlar.[36]

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Halkevlerini ne olduklarından ziyade ne olmadıkları yönüyle ele alarak, bu kurumların üniversite, lise, ortaokul, ilkokul, şehir tiyatrosu, şehir konservatuarı, gece dershaneleri, dispanser, çocuk bakımevleri olamayacağını, çünkü amacın öğretmekten çok yaşatmak olduğunu[37] vurgulamıştır.

Bir bütün olarak Halkevleriyle; rejimi güçlü, dayanışma içerisinde bulunan, ulusal bilinci yüksek, çağdaş, tek vücut halinde bir toplum yapısı oluşturulması amaçlanmışsa[38] da Cizre Halkevi örneğinde açıklanacağı gibi birçok husus göz ardı edildiğinden hedefe ulaşmada büyük sıkıntılar yaşanmıştır.

[35] Nafi Kansu, **CHP 1939'da Halkevleri**, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1939, s. 3.
[36] Baltacıoğlu, s. 30-31.
[37] Baltacıoğlu, s. 32-33.
[38] Sinan Ergen, ''Türkiye'de Halkevleri ve Elazığ Örneği'' (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, SBE, 2007), s. 28.

1. BÖLÜM: KURULUŞ, GELİŞİM VE DÖNÜŞÜM AÇISINDAN HALKEVLERİ

1.1. KURULUŞ

1.1.1.Türkiye Cumhuriyeti'nin Devraldığı Eğitim Mirası

Tarihsel süreç tüm yönleriyle bir bütünlük oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden farklı hüviyetlere sahip görünse de bu devletin temelleri üzerine kurulmuştur. Devralınan eğitim mirası ve kökenleri olayların akışını etkilemiştir. Kültürel yapının inşası, eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesi Türkiye Cumhuriyet'inde Osmanlı Devleti'nden farklı olarak daha ziyade halka indirgenerek gerçekleştirilmek istenmiştir. Amaç halka yeni sistemin değerlerini aşılamak yoluyla halkın gelenekçi, tutucu yaşam tarzını, fikirlerini millileşme ve modernleşme baz alarak değiştirmek olmuştur.

Bütün gücü kendinde toplamış bir sultanın kişisel yönetimi altında yetişen bir neslin[39] değişmesi kolay olmamıştır. Yeni devletin kuruluşu ile birlikte inkılâp hareketleriyle yerleştirilmek istenen düzene söz konusu nesil direnç kaynağı olmuş ve yönetici kesimi epey yormuştur.

Osmanlı Devleti'nin eğitim kurumları büyüme döneminde devletin gücüyle orantılı olarak canlı ve işlevsel durumda bulunmuştur. Ne var ki devletin zayıflamasına bağlı olarak eğitim kurumları da işlevini yitirmiştir. İlim yapılan yer olmaktan çıkarak ilim tarihi okutulan, eskinin tekrar edildiği yer haline gelen medreselerin[40] yanı sıra Tanzimat döneminin eseri olarak düşünce ve hayatta bir mektep ve medrese ikiliğinin olması[41] kültürel birliği ve kalkınmayı sağlamanın önünde bir engel teşkil etmiştir.

Osmanlı'dan yeni devlete geçiş sürecinde Pakize Türkoğlu; mevcut eğitim sistemini din eğitimi veren ve çürümekte olan medreseler, parası olanların okumasını sağlayan özel ve yabancı okullar ile modern laik eğitim görülen okullar olarak

[39] Feroz Ahmad, ''**Cumhuriyete Doğru**'', Feridun Aksın (Yay. Yön.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 2.
[40] Bayram Kodaman, **Abdulhamid Devri Eğitim Sistemi**, İstanbul, 1980, s.11, Aktaran: Ali Ata Yiğit, İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikaları, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992, s. 20.
[41] Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, İstanbul, 2011, s. 49.

ayırarak üç başlı bir eğitim sistemine[42] işaret etmiştir. Osmanlı'dan devralınan eğitim mirasının bu şekilde parçalanmışlığı yeni devletin kabullenmeyeceği bir durumdu. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti eğitimde birliği sağlayarak kendi modern eğitim anlayışını yerleştirmeye çalışmıştır.

1.1.2. Kuruluş Öncesi Deneyim Hamleleri

Geniş kapsamlı ve tüm halk kitlelerine hitap eden kültürel bir kurumun ortaya çıkışı, fikri altyapısının hazırlanması bir birikimin neticesinde gerçekleşebilmektedir. Birikimi sağlayan unsurlar kurumsal olabileceği gibi kişisel de olabilir. Yine ülkenin öz kaynakları ile birlikte yabancı kaynaklar da incelenerek yararlanılabilir. İşte Halkevleri böylesi farklı; fakat temelde aynı amaca hizmet eden dinamiklerin yoğurduğu kurumlar olma niteliğine sahiptir. Halkevlerine temel oluşturan hamleleri açıklamak Halkevlerini daha iyi anlama bakımından önemlidir. Hamlelerin hepsinde ortak olup, Halkevlerinde tam anlamıyla somut ifadesini bulacak olan halk terbiyesidir. Deneyim hamleleri olarak esinlenilen kurumlara kısaca değinmek gerekir.

İlk ve en önemli esin kaynağı Türk Ocakları'dır. Halkevleri, Türk Ocakları'nın bir devamı, daha geniş kitlelere hitap eden, daha çeşitli etkinlik alanları bulunan kurumlardır, denilebilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nu çöküntüden kurtarmak amacıyla ortaya çıkan fikir akımlarından Osmanlıcılığın II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte yaşanan iç ve dış olayların etkisiyle başarısızlığa uğraması Osmanlı aydınlarının bir başka fikir akımı olarak ortaya çıkacak olan Türkçülüğün etrafında birleşmelerini, faaliyet yürütmelerini zorunlu kılmıştır. Milli mefkûreden ve şuurdan mahrum olarak yaşayan Türkleri bir arada, millet denilen bir bütün halinde toplama lüzumu üzerinde durmuşlardır.[43] Türk Ocakları da milli varlığı tehlikede görerek Türkleri kurtarmak

[42] Pakize Türkoğlu, **Tonguç ve Enstitüleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 33.
[43] Yusuf Sarınay, **Türk MilliyetçiliğininTarihi Gelişimi ve Türk Ocakları**, Ötüken Yayınları, Ankara, 2008, s. 118-119.

gerektiğine inanan Türk gençleri ve aydınlarının bir hayat hamlesi yaparak ortaya koydukları bir cemiyet özelliği taşımıştır.[44]

Türk Ocakları'nın halk terbiyesine dönük çalışmalarının çoğunun Halkevlerine yol gösterici olduğu ve Türk Ocakları ile Halkevlerinin el attıkları alanlar bakımından birçok noktada benzeştikleri söylenebilir. Kadınların toplumda temsil edilmesi, konferanslar aracılığıyla halka eğitim hizmeti götürerek düşün hayatına katkı sağlaması, öğrencilere yardım yapılması, halka sağlık hizmeti sunulması, kimsesiz ve yoksul gençlere iş bulmaya çalışması, kütüphanecilik faaliyetleri, sergi çalışmaları, milliyetçilik duygusunu kamçılaması, bir kültür merkezi olarak hareket etmesi, Köycüler Cemiyeti ile halka doğru anlayışını benimseyerek Anadolu'ya çağdaş uygarlığı götürme çabası, devrimlerin rehberliğini yüklenmesi, gençliğe yönelmesi,[45] film gösterimleri, müzik programları, gece dersleri düzenlemesi[46] gibi çalışmalar bu bağlamda değerlendirilebilir. Türk Ocakları'nın bütün çalışmaları Halkevleri bünyesinde artarak ve gelişerek devam etmiştir.

Türkiye'nin kurucu kadrosunun Osmanlı Devleti'nin bir devamı olmadıkları yönündeki anlayışlarının etkisiyle her ne kadar cumhuriyetin ilk yıllarında Türk Ocakları ile yakın ilişkiler kurmuşlarsa da Osmanlı Devleti'nin eseri olan bu kuruma uzun süre katlanması beklenemezdi. Hiç olmazsa kapatılıp farklı bir isimle yola devam edilmesi söz konusu olmuştur. Neticede uzun tartışmalara sahne olan Türk Ocakları kapatılıp yerine Halkevleri kurulmuştur.

Osmanlı Devleti'ne meşrutiyeti ve anayasal rejimi getirerek, yabancı güçlerin müdahalesine sebep olan ayrılıkçı azınlık milliyetçiliğinin önüne geçeceklerini ve Osmanlı birliğini tehdit altında olmaktan kurtaracaklarını, tüm topluluklara parlamentoda temsil imkânı verilirse etnik ve dini birliğin sağlanacağını düşünen

[44] Nurcan Toksoy, **Halkevleri Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak**, Orion Yayınevi, Ankara, 2007, s. 20.
[45] Füsun Üstel, **İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 65-170.
[46] Sarınay, s. 168.

Genç Türkler[47] in 1889'da kurdukları İttihat ve Terakki Cemiyeti diğer bir deneyim hamlesini oluşturmuştur.

İttihat ve Terakki Cemiyeti siyasi bir kurum olmakla birlikte eğitim meselesini birinci planda ele almış, hatta maarif nezareti kadar geniş projeler tasarlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kültür ideolojisini ifade eden iki ana ilke, ittihad-ı anasır ve neşr-i maarif idi. Meşrutiyeti takip eden yıllarda İstanbul, Edirne gibi şehirlerde İttihat ve Terakki Mektebi adıyla bir takım parasız okullar açmıştır. Ayrıca kulüplerinde halka mahsus gece dershaneleri açmış, bu dershanelerde mensupları tarafından parasız dersler verilmiştir.[48]

Meşrutiyet döneminde Halk terbiyesiyle uğraşan kurumlardan biri de Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti'dir. Halkçılık gayesiyle hareket eden bu kurumun 1915 tarihli nizamnamesi, milli değerlerin ön planda tutularak halkın bilinçlenmesini öngörmüştür. Uygulamaları yönünden de Halkevleri ile birçok noktada uyuşmuştur.

Milli talim ve terbiye hakkında ilmi ve uygulamalı girişimlerde bulunarak vücudu, ahlakı sağlam, dindar, milliyetperver şahsiyetler yetiştirmek, konferans heyetleri aracılığıyla merkez ve taşrada gaye hakkında telkinlerde bulunmak, değişik nedenlere bağlı olarak ilköğrenimini tamamlayamadan mektepten ayrılmış veya devam edenlere dahi milli terbiyesini geliştirmek için gece dersleri veya buna benzer dershanelerin açılıp devamlarını sağlamak, fakir çocuklarına, malullere, kız ve kadınlara özel iş odaları açmak suretiyle öğleye kadar beden terbiyesi, okuma, dini hükümler ve öğrenecekleri işlere dair ders vermek, öğleden sonraları ise marangozluk, örmecilik, sepetçilik gibi hayatlarını kazandıracak herhangi bir sanat öğretmek, önemini kaybetmiş, unutulmaya yüz tutmuş milli sanatları canlandırmak[49] gibi faaliyet alanları din olgusu dışarıda bırakılırsa Halkevleri ile uyuşan noktalarıdır.

Halkevlerinin alt yapısını oluşturan Millet Mektepleri örgün eğitim dışındaki bir faaliyet olması yönünden Halkevleriyle benzerlik taşımıştır. İkisi için de yaygın eğitim kurumları demek mümkündür. Faaliyet alanları bakımından millet mektepleri Halkevlerine nazaran çok daha sınırlıdır. 16-40 yaşları arasındaki vatandaşlara

[47] Turgay Uzun (Ed.), **İttihat ve Terakki'den Günümüze Siyasal Partiler**, Orion Kitabevi, Ankara, 2010, s. 31.
[48] Baltacıoğlu, s. 22.
[49] Baltacıoğlu, s. 22-24.

zorunlu koşulan Millet Mektepleri vasıtasıyla halk kitlelerinin hızla okur-yazar durumuna getirilmesi amaçlanmıştır.

Başlangıçta inkılâbın coşkusuyla halka yalnızca okuma-yazma öğretmeyi amaçlayan bir örgüt olarak ortaya çıkmış, daha sonra nerdeyse zorunlu genel halk eğitimini içeren bir boyut kazanmıştır. Millete sosyal hayatla, yeni yönetim biçimiyle ilgili bilgilerin yanı sıra iş hayatında, aile hayatında, diğer insanlarla ilişkilerinde pratik ve teorik bilgiler kazandırmıştır.[50]

Bilgi Derneği'nin Kurulması ve Darülfünun'un Islahı gibi gelişmeler meşrutiyeti takip eden yıllar içinde milli kültür ve medeniyet kalkınması için verilen çabaların önemli birer hamlesidir.[51] Halk terbiyesinin olgunluk safhalarını oluşturan bu atılımlar toplumsal meselelerin ilmi çerçevede ele alınması bakımından Halkevlerinin teşkilinde birikim sağlamıştır.

Halkevlerinin teşekkülüne genel itibariyle iç dinamikler zemin hazırlamıştır. İç dinamiklerin irdelenmesinin yanı sıra Halkı terbiye etme, halkı dönüştürüp devlet ideolojisine bağlı hale getirmeye yönelik Avrupa örnekleri de gözden geçirilmiştir. Nasıl ki Avrupa'da hâkim partilerin güdümünde ve onun amaçlarına hizmet eden kuruluşlar varsa Cumhuriyet Halk Partisi de bu tarz bir kuruluşa ihtiyaç duymuştur. Hatta Avrupa örneklerini yerinde görmek üzere bir ekip oluşturmuştur.

Cumhuriyet hükümeti Avrupa'ya bir kısım aydınlarla öğrencileri göndererek onların eğitim görmelerini ve çeşitli araştırmalar yapmalarını istemiştir. Bu tür amaçlarla Avrupa'ya gönderilenlerden biri olan Vildan Aşir Savaşır bazı ülkelerdeki yetişkin eğitimi ile ilgili kurumları incelemiştir. Ankara'daki eski Türk Ocağı binasında Avrupa ülkelerinde özellikle de Çekoslovakya'da yaptığı incelemeler konusunda bir konferans vermiştir. Adı geçen ülkenin yetişkin eğitimi ile ilgili örnek alınacak kuruluşları Sokollar'dır. Sokol ülke mitolojisinde yavrularını öteki yırtıcı kuşlara karşı koruyan bir ana şahindir. Sokollar'da ülkenin büyük filozofu Jean Huss'un ideolojisine uygun biçimde Çekler ve Slovaklar tek bir ulus olarak kaynaştırılmıştır. Vildan Aşir Savaşır, aynı konferansı ulusal radyo kanalında da yinelemiştir. Sokolları Türkiye'nin özgün koşullarına en uygun örnek kuruluşlar

[50] Mehmet Serhat Yılmaz, **Harf İnkılabı ve Millet mektepleri 1928-1935 Kastamonu Örneği**, Berikan Yayınevi, Ankara 2009, s. 68-69.
[51] Baltacıoğlu, s. 37.

olarak göstermiştir. Radyodan bu konferansı dinleyen Atatürk, telefonla kendisini arayarak kutlamış ve Halkevlerinin kurulması ile ilgili çalışmalara katılmak için hazır olmasını istemiştir.[52]

Çekoslovakya dışında Sovyetler Birliği, Almanya, İtalya, Macaristan gibi ülkelerdeki uygulamaların incelenip, ülke koşullarına adapte edilmesiyle özgün kurumlar halini alan Halkevleri kurulmuştur. Bu ülkelerdeki uygulamaların bazılarına değinmek yerinde olacaktır.

Tüm toplumsal alanları siyasal etkiye tabi tutup, rejimini benimsetme ve yaymak için açtığı profesyonel siyasi eğitim, propaganda ve Parti-Sovyet okulları, Komünist Üniversiteler ve Enstitüler[53] ile 1926 yılı itibariyle Rus köylerinde faaliyet gösteren mevcut 40.000 civarındaki okuma odası (İzbaçitanilya)[54] esinlenilen Sovyet örneklerini oluşturmuştur.

Şehirlerde kurulan Yurttaş Evi ile köylerde kurulan Toplum Evleri; kurslar, konferanslar, törenler, spor etkinlikleri yoluyla insanları eğitmeye ve kaynaştırmaya, Führer'in belirlediği prensipleri gerçekleştirmeye koşullanan Almanya örneklerini oluşturmuştur.[55] Türkiye'deki Halkevlerinin Yurttaş Evlerine, Halkodalarının da Toplum Evlerine benzediği söylenebilir.

Ayrıca İtalya'daki Dopolavorolar ile Türkiye'deki Halkevleri arsında güçlü bir bağlantı kurulmuştur. Tüm ülke çapında örgütlenen Dopolavorolar İtalyan halkını Faşist Parti'nin ideolojisi doğrultusunda yetiştirmek istemiştir. Hem amaçları hem de örgütsel yapıları bakımından Halkevlerine benzeyen Dopolavorolar, Halkevlerinde olduğu gibi Tek Parti'nin güdümünde, bir kolu mahiyetinde çalışmıştır. Her eyalette bulunan Faşist Parti'nin eyalet genel sekreteri Dopolavoroların çalışmalarını yürütmüştür.[56]

Cumhuriyet Halk Partisi Halkevleri Talimatnamesi'nde, Macaristan'daki Macar Milli Kültür Cemiyeti, Uranya Cemiyeti, Çiftçi Dernekleri;

---

[52] Anıl Çeçen, **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 2000, s. 94.
[53] Samuel Northrup Harper, **Civic Training in Soviet Russia The Unuversity** Of Chicago Press, Chicago, 1931, s.285, Aktaran: Sefa Şimşek, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 21.
[54] Sefa Şimşek, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 22.
[55] Çeçen, s.79.
[56] Şimşek, s.26.

Çekoslovakya'daki Mazarik Halk Terbiyesi Müessesesi[57] gibi Avrupa örneklerine değinilmiştir. Yararlanılan tüm bu kurumlar ülke gerçekleri doğrultusunda yoğrularak ülkenin kendine has kurumları olan Halkevleri oluşturulmuştur.

1.1.3. Halkçılık İlkesi Ve Halkevleri

Tarihin ilk evrelerinden günümüze devlet denen aygıtın ortaya çıkışı, bünyesinde yaşayan halk topluluklarının gereksinimlerinin karşılanması ihtiyacından doğmuştur. Devletlerin halk kesimine ne derece değer verdiği uygulamada farklılık gösterebilmiştir. Devletin, halkın sorunlarına eğilmeyip tamamen belirli bir kesimin arzularına cevap veren devlet modeli, söylemlerde halka hitap edip eylemde bunu tatbik etmeyen devlet modeli, daha ziyade halkçılık politikasını güden devlet modeli gibi biçimleri olagelmiştir.

Esas olan bir devletin halkçılık politikasını gütmesidir. Bu tarz bir politika devletlerin bekası için de zorunludur. Halkçı devletin günümüzde çok sık dillendirilen karşılığı aslında sosyal devlettir. Ekonomik ve sosyal alanlarda bireylere sosyal güvenlik ve adalet sağlayıcı politikalar üreten bir devlet modeli olan sosyal devlet ilkesi Türkiye'de 1930'lu yıllarda ideolojik çerçeve içinde benimsenmiştir.

Halkçılığı yerleştirme ve savunma görevi için Halkevleri kurulmuştur. Bu konuda Mustafa Kemal: ''Partimizin, Halkevleriyle bütün yurttaşlara kucağını açması vatanda sosyal bir devrim yaptı.''[58] diyerek halkevlerinin halkçılık yönüne vurgu yapmıştır.

Halkevleri ve Halkodaları; kadın, erkek, yaşlı, genç ayırmaksızın, bütün halkı kucaklayan, bütün vatandaşlara kapılarını açık bulundurarak hepsine faydalı olan, hepsini milli ülküye bağlayan halk terbiyesi yuvalarıdır. Bu sebeple bu kurumlardan en küçük kasaba ve köylerde dahi birer tane kurulmasına çalışılmıştır.[59] Bu bakımdan özellikle Halkodaları, her türlü faaliyetleri ve varlığıyla halka doğru esasına dayanarak halk terbiyesine hizmet etmek üzere kurulmuş olan öğretmen,

[57] CHF Halkevleri Talimatnamesi, 3. Basım, Ankara, 1934, s. 4.
[58] Nimet Arsan, (hzl), **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Cilt 1, İkinci Baskı, Ankara, 1961, s. 383.
[59] Ülkü Milli Kültür Dergisi, C.7, Sayı 75, Ekim 1944, s. 14.

öğrenme ve faydalanma yerleri[60] birlik kavramının halkçı bir ifadesi, simgesi[61] olarak görülmüştür

Sosyal yardım müesseselerinin hem düşünülmüş hem de teşkilatlanmış pek çok çeşidinin varlığı söz konusu olup sosyal yardım duygusunun geliştirilmesi hedeflenmiştir. Halkevleri bünyesindeki sosyal yardım komiteleri her yerde çevrelerinden faydalanma ve çevrelerinin ihtiyaçlarını görerek tedbirler alma yoluna gitmişlerdir. Hizmetler ihtiyaçtan doğduğu için sınırı çizilmemiştir.[62] Hemen her Halkevi, yoksul talebelere, yoksul ailelere, ceza evindekilere, hasta ve kimsesiz köylülere yardım elini uzatmaya çalışmıştır. Yine Halkevleri, çevresinin doktorlarına kurdukları bakım odaları, klinikler vasıtasıyla muayene saatleri ayarlamak,[63] işsiz kalmış vatandaşlara iş temini sağlamak[64] hizmetlerini sunmuştur.

Halkevlerinin halkçılık odaklı uygulamalarının genel kapsamlı olduğu izlenimi oluşsa da bir süreklilik arz etmediği ve söylemlerin tam anlamıyla tatbik edilmediği, bazı sembolik icraatların olduğu söylenebilir. Cizre Halkevi'ne yönelik değineceğimiz üzere sadece bir tane uygulamaya rastlamamız yerinde bir örneklemi oluşturmuştur.

1.1.4. Halkevlerinin Ortaya Çıkışı

Halkevleri, halk terbiyesine yönelik uzun tarihsel birikimin üzerinde teşekkül etmiştir. Bu birikimin yanı sıra cumhuriyetin ilk yılları ile özellikle 1930'un başında yaşanan birtakım gelişmeler Halkevlerinin kuruluş sürecini hızlandırmıştır.

Halkevlerinin kuruluşuna birikim açısından en büyük önayak hiç şüphesiz Türk Ocakları olmuştur. Burada dikkat çeken nokta Halkevlerinin kuruluşuna önemli bir deneyim sağlamış olsa da Türk Ocakları'nın son süreçteki işleyişinin yönetici kadro tarafından tasvip edilmemesi, rejim için tehlike oluşturduğunun düşünülmesi bu kurumların kapatılarak yerine Halkevlerinin getirilmesine sebep olmuştur.

---

[60] **CHP,** Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları, (Broşür) Ankara, 1943, s. 19.
[61] Ülkü Milli Kültür Dergisi, C.1, Sayı 11, 1 Mart 1942, s. 2.
[62] **CHP,** Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları, s .8-9.
[63] **CHP**, Geçen Yılda Halkevleri Nasıl Çalıştı, s. 14.
[64] **CHP,** Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları, (Broşür) Ankara, 1941, s. 50.

Halkevlerinin kuruluşunun arka planında birçok etkenden bahsedilebilir. Her şeyden önce düşünülen; uyarıcı nitelikte olan Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Menemen Olayı'nın sonucunda tecrübe edilen, açıkça ortaya çıkan yöneticilerle halk arasındaki kopukluğu gidererek, aralarındaki kan dolaşımını sağlamaktır. Başka bir deyişle devrimin veya Cumhuriyet Halk Partisi ideolojisini geliştirerek halka öğretmek ve böylece rejimin geleceğini sağlamlaştırmaktır. Bunun için yöneticiler bir yandan kendilerine çeki düzen verip yeniden halkın gözüne girmeye, halka inmeye, halkın yaşam düzeyini yükseltmeye; diğer yandan ideolojiyi bazı kurumlar aracılığıyla halka götürmeye çalışmıştır.[65]

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren baştakiler korku ve panik havasının etkisiyle devletin bekası için tehlike oluşturan kişileri susturmaya, pasif hale getirmeye, kurumları da tasfiye etmeye çalışmıştır. Örneğin 1931 yılı temmuz ayında çıkarılan Matbuat Kanunu veya Basın Yasası'yla muhalif basın susturulmuştur. Daha sonra başta Türk Ocakları olmak üzere Talebe Birlikleri, Muallimler Cemiyeti, Türk Kadınlar Birliği, Gazeteciler Cemiyeti, İhtiyar Subaylar Cemiyeti, Türk Masonlar Cemiyeti gibi Cumhuriyet Halk Partisi'yle muhalefet edebilecek kurumlara örgütlenme ve yaşam hakkı tanınmayarak kapatılmışlardır. Yerlerine doğrudan partiye bağlı olan kurumlar getirilmiştir.[66]

Halkevlerinin kuruluşunun bir başka etkeni, eski dönemin birçok kalıntılarını kaldırmak ve olumlularını ortaya çıkarmak, halka yeniliği ve devrimleri götürerek halkı çağdaşlaştırmak, Arap, Acem ve Avrupa kültürünün etkilerini kaldırarak, yeni bir Türk kimliği yaratmak, yerel tarihi, yerel zenginlikleri ortaya koymak olmuştur.[67]

10-18 Mayıs 1931'de toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın üçüncü büyük kongresi Halkevlerinin kurulmasına karar vermiştir. 19 Şubat 1932 tarihinde de 14 yerde, Ankara, Afyon, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, İzmir, Konya, Denizli, Van, Aydın, Çanakkale, Bursa, İstanbul, Adana'da Halkevleri resmi olarak kurulmuştur.[68]

Halkevlerinin ve Halkodalarının işleyişini düzenleyen talimatname veya yönetmelikler sabit olmayıp dinamik bir yapı göstermiştir. Çünkü değişen şartlar ve

[65] Zeyrek, **Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 10-16.
[66] Güz, s.12, Zeyrek, s. 12.
[67] Zeyrek, s. 16.
[68] Çeçen, s. 95-100.

yeni ihtiyaçların belirmesi talimatnamelerde değişikliğe gidilmesine neden olmuştur. 1932, 1935, 1940 tarihli olmak üzere üç ayrı yönetmelik söz konusu olup, ilk ikisi doğrudan Halkevlerini, üçüncüsü ise daha ziyade Halkodalarını ilgilendirmiştir. Yine 1940 yönetmeliği şekil ve içerik bakımından da diğerlerinden ayrılmıştır.[69]

Halkevleri ve Halkodalarının kuruldukları bölgelerde kendini halka kabul ettirebilme ve kalıcı olabilmelerinde eleman ve aza durumu, elverişli bina, yeterli bütçe, yapıcı denetim önemli rol oynamıştır. Bu tür gereksinmeleri karşılanan Halkevleri daha fazla gelişim göstermişlerdir.

1.1.5. Halkevleri İle Halkodaları Ayrımı

Halkevleri ve Halkodaları temelde aynı amaca hizmet etmiştir. Halkevlerinden sonra açılan Halkodaları Halkevlerinin küçük bir prototipidir denilebilir. Halkodalarının açılması bir bakıma mecburiyet halini almıştır. Halkevlerinin daha çok şehir ve kasabalarda açıldığı düşünüldüğünde, nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylerin ihmal edilmiş olduğu söylenebilir. Bütün köylere Halkevlerini kurmak mümkün olmayacağına göre en azından kurulacak Halkodaları ile bu esas kitlenin hedef doğrultusunda dönüştürülmesi düşünülmüştür.

1940'lı yıllara gelindiğinde Cumhuriyet Halk Partisi hala köylerde yeterince yandaş sağlayamadığı için buralarda kök salamamış, devletin etkinliğini buralara yeterince götürememiştir. Halkevlerinin köycülük kolu köylere günübirlik gittiğinden yeterince yandaş kazanamamıştır.[70] Köylerde etkili olmak ve köylerde mevcut olduğu kabul edilen köhne yapı değiştirilmek istenmiştir. Gerek açık hava toplantıları gerekse kahve, oda, mescit toplantılarının gelişigüzel olması, bazı yeni yetmelerin zararlı yollara sapmalarından dolayı söz konusu köy yapıları yerine Halkodalarının yeni tesisler olabileceği[71] belirtilmiştir.

Fahri hizmet esasına dayanan Halkevlerinin memleket hayatındaki faydalı tesirlerini köylere ve küçük kasabalara kadar yayabilmek için 1940 yılından itibaren bu gibi yerlerin bünye ve ihtiyacına daha uygun olan Halkodaları açılmıştır. Halkodaları maksat ve gaye itibari ile Halkevlerinin aynı olup sadece teşkilat ve

[69] Kenan Olgun, **Yöresel Kalkınmada Adapazarı Halkevi**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 39.
[70] Zeyrek, s. 33.
[71] Ülkü Milli Kültür Dergisi, C.10, Sayı 109,1 Nisan 1946, s. 1.

idare bakımından daha sade ve basittir.[72] Ancak onların çalışma mevzuuna Halkevlerinde görülen bütün işler girmiş, zamanla imkân ve vasıtalarını çoğaltarak başarı gösteren Halkodaları Halkevlerine dönüştürülmüştür.[73]

Halkodaları, Halkevlerinin faaliyet sahasından uzakta kalan yurt parçalarında özellikle köy ve kasabalarda Halkevlerinin çalışma ülküsü ile hareket etmiştir.[74] Halkevlerinde dokuz çalışma kolu vardır. Halkevi açılabilmesi için en az üç kolu ve idareye yetecek kadar üye bulunması şarttır. Halkodalarında ise ayrıca kollar ve bu kolları idare edecek komiteler yoktur. Her Halkodasında 3-7 kişilik bir idare kurulunun bulunması, Halkodasının bütün işlerinin bunlar tarafından görülmesi[75] ve idare kurulunun oda başkanını kendi içinden seçmesi.[76] zorunluluğu bulunmuştur. Evler gibi odalar da herkese açık olmasına karşın yönetici olacaklarda Cumhuriyet Halk Partisi'ne üye veya devlet memuru olma koşulu aranmıştır.

Bir yerde Halkodası açılabilmesi için orada en az elli üyenin kaydedilmiş olması ve bir toplantı salonu ile bir okuma odasının ve odayı idare edecek kadar bir bütçenin sağlanması lazımdır. Ayrı bir okuma odası bulunmadığı takdirde toplantı salonu, uygun bir yerine kitap dolabı konulmak sureti ile hem salon hem okuma odası olarak kullanılabilme[77] esnekliği getirilmiştir.

Halkodaları binalarının büyük bir kısmı köy tüzel kişiliğine aittir. Bir kısmı parti malıdır. Bazı yerlerde ise kira ile tutulan binalardan faydalanılmıştır; fakat bu sonuncuların çoğu Halkodası yapılmaya elverişli değildir. Bunlar tek salondan veya küçük bir oda ile bir salondan ibaret bulunmuştur. Birçok yerde kitaplıklar ve okuma salonları ayrı değildir. Birkaç yerde de şahıslara ait köy odaları Halkodası olarak kullanılmıştır.[78]

Halkevi yapıları devleti ve yeni düzeni temsil ettikleri için il ve ilçelerin en güzel yerleri olan cumhuriyet alanlarında veya yerleşim birimlerinin en işlek

[72] **CHP,** ''18. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları'', (Boşür) Ankara, 1950, Ulus Basımevi, s. 3.
[73] **CHP,** Halkevleri ve Halkodaları'nın 1940 Çalışmaları, s. 77-78.
[74] **CHP,** Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları, s. 18.
[75] **CHP,** 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, (Broşür) Ankara, 1946, s. 5-6.
[76] Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, Ankara, 1940, s. 1-3.
[77] Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, s. 6.
[78] Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, s. 6.

yerlerinde olup çok amaçlı kullanıma uygunken, Halkodalarının yapıları ise genelde derme çatma[79] bir görüntü arz etmiştir.

Halkodaları sürekli olarak Halkevlerinin gölgesinde kalmış, etkinlikleri bakımından onlar kadar etkili olamamış, kendisinden bekleneni verememiştir. Çünkü bunların çoğunluğu yöre ileri gelenlerinin yukarıya hoş görünmek istemesi sonucunda açılmışlardır. İşten anlayan, Halkodasının işini göğüsleyip, yönlendirebilecek yeterli eleman olmadığından sıkıntı yaşanmıştır.

I.2. GELİŞİM

Halkevleri ilk kuruldukları andan itibaren hızlı bir gelişim göstermişlerdir. Gelişim hem yeni ortaya çıkan bir yapının doğası gereği ilerleme eğiliminde olmasından hem yapıyı oluşturanların desteklerinden hem de görev yapanların, çalışanların şevk ve heyecanlarından kaynaklanmıştır. İlerleyen yıllarda bu gelişimin bir süre duraksadığı görülmüş, çok partili hayat sürecinde siyasi manevra alanına çekilmeleriyle Halkevlerinin varlıkları tamamen sonlanmıştır.

1.2.1. Halkevlerini Besleyen Kişisel Kaynaklar

Halkevlerini besleyen kişisel kaynakların en önemli öğesi yönetici kesimidir. Yönetici kesimin doğrudan işin içinde olmaları, birçok platformda Halkevlerine yönelik olumlu beyanatlarda bulunmaları, kimi zaman açılışlara katılıp konuşma yapmaları, Halkevlerini yerinde görüp incelemeleri gelişimin ilk dönemlerdeki hızının en önemli hususları olmuşlardır. Yönetici kesim aynı zamanda Halkevlerinin temellerini atan, idare eden, maddi ve manevi sorumlulukları üzerlerine alanlardır. Söz konusu kişilerden temel olanlarına değinmek Halkevlerinin neden çok önemli kurumlar olduğunu açıklaması bakımından fikir vermektedir.

1.2.1.1. Mustafa Kemal

Mustafa Kemal'in yeni devletin kurucusu kimliğine sahip olması onun bütün inkılâp hareketlerinde olduğu gibi meydana getirilen kurumlarda da belirleyici kişi haline getirmiştir. Böyle olması gerekiyordu. Çünkü Tek Parti anlayışının hüküm

[79] Zeyrek, s. 32-41.

sürdüğü, muhalefetin hemen hemen hiç olmadığı, demokrasinin uygulamada pek görülmediği bir yapıda devletin başında yer alan kişi en önemli karar verici konumuna gelmekteydi. Diğer bir deyişle Mustafa Kemal'in onayının olmadığı bir girişim taslak ya da düşünce olmaktan öteye geçemezdi.

Mustafa Kemal'in üzerinde en çok durduğu mevzulardan biri kültür meselesi olmuştur. Kültürü milli bir mesele olarak görmüş, kültürü bütün halk katmanına yaymaya, bu sayede milli birliği sağlamaya çalışmıştır. Kültürel bilinçlenmenin aydınlarla halkın bütünleşmesinden geçtiğine inanmıştır. Halkevlerine böyle bir misyon yüklendiğinden Mustafa Kemal, Halkevlerine büyük önem vermiştir. Kuruluş çalışmalarından, ülke genelinde teşkilatlanmaya kadar bütün gelişmeleri yakından takip etmiştir. Binası ve kadrosu itibariyle örnek teşkil eden Ankara Halkevini, Türkiye'yi ziyaret eden yabancı devlet adamlarına tanıtmış, yeni kültür yapısını geliştirecek faaliyetler hakkında bilgiler vermiştir.[80]

1.2.1.2. İsmet İnönü

Mustafa Kemal'den sonra devletin yeni düzeninin ve yapısının kök salması için yoğun çaba harcayan devlet adamı İsmet İnönü olmuştur. Halkodaları, Köy Enstitüleri gibi doğrudan kırsal kesimi hedef alan girişimler onun döneminin eseridir. Mustafa Kemal'in ölümüyle kültür-eğitim seferberliği İsmet İnönü döneminde kaldığı yerden devam etmiştir.

İsmet İnönü farklı zamanlarda Halkevlerine ilişkin dile getirdiği görüşlerinde bu kurumlardan neler beklendiğini, hangi amaçlara hizmet edeceğini belirtmiştir. Bu ve benzeri söylemlerle Halkevlerinin gelişiminde etkisi olmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır:

''Halkevlerinde milli ve içtimai hayatın temelleri terbiye suretinde, tedris suretinde mütemadiyen kurulmalıdır; bunu iltizam ediyoruz.''

''Cumhuriyet Halk Partisi'nin, Halkevleri vasıtasıyla memleket içinde takip ettiği kültür politikası; bu vasıta ile ilim ve fenni, güzel sanatları yaymak, bu

[80] Çeçen, s. 99.

memleketin siyaseti, iktisadiyatı hakkında en yeni, en doğru malumatı ortaya dökmektir.''

''Halkevlerinde her toplanış, vatandaşın karakterini sağlamlaştırmak, yükseltmek, inceltip güzelleştirmek için yeni bir fırsat olmalıdır.''

''Halkevleri siyasi bir müessese değildir. Sosyal ve kültürel kurumlardır.'' [81]

Milli şef'in verdiği direktifler ve yol göstericilik sayesinde çalışmalara daha fazla önem verilmiştir. Örneğin Ahmet Muhip Dranas; Milli Şef vasıtasıyla 1941 yılında Halkevlerinde Güzel Sanatlar faaliyetine hız verdiklerini, bu meyanda güzel sanatların mühim bir şubesi olan resmi, bir doküman kıymeti taşıdığı halde bugün güzel sanatlar arasına girmiş fotoğrafı, geniş bir surette yaymak ve inkişaf ettirmek için Halkevlerini her sene şubat ayında bir resim ve fotoğraf sergisi açmaya teşvik ettiklerini[82] belirtmiştir.

1.2.1.3. Reşit Galip

Reşit Galip, Halkevlerinin açılmasında, yönetmeliğinin hazırlanmasında ve gelişmesinde en büyük pay sahibi olanlardan biridir. Öyle ki ölünceye kadar bu kurumla olan inançlı beraberliğini sürdürmüştür.[83]

Reşit Galip, yaşamı boyunca değişik ve önemli görevler yürütmüştür. Türk Ocakları'nda, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nde, Halkevlerindeki üst düzey faaliyetleri ve başarıları 1932 yılında Milli Eğitim Bakanı olmasını sağlamıştır. Bütün hizmetleri süresince, milliyetçi, halkçı, cumhuriyete ve inkılâplara son derece bağlı bir fikir adamı olarak tanınmıştır.[84]

Türk Ocağı deneyimi, köycülük nazariyeleri Halkevlerinin kuruluşu için kendisini ön plana çıkartmıştır.[85] Halkevleri şube planlamasını yaparken önceliği dil, edebiyat ve tarihe vermiştir. Bu konuda 1932 yılındaki bir konuşmasında:

---

[81]Baltacıoğlu, s. 40-41.
[82]Muhip Dranas, ''Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri'', Ankara, 1941, s. 15-16.
[83]Ertuğrul Turgut, ''Dr. Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığı ve Milli Eğitim Düşüncesi'' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007), s. 26.
[84]Turgut, s. 11.
[85]Yener Oruç, **Atatürk'ün Fikir Fedaisi Dr. Reşit Galip**, Gürer Yayınları, İstanbul, 2008, s. 12.

‘‘ Milli benliği takip eden, milli ruhu şekillendiren ve kudretlendiren kültür unsurları içinde diğerlerinin ehemmiyeti istihfaf edilmeksizin dil, edebiyat ve tarih şüphesiz ilk sıraya girer.’’[86] demiştir.

Bu isimler dışında yöneticilerden Recep Peker, Şükrü Kaya, aydınlardan Vildan Aşir Savaşır, Behçet Kemal Çağlar ve diğer birçok kişinin Halkevlerinin kuruluşuna ve gelişimine destek verdiği söylenebilir.

1.2.2. Halkevlerini Besleyen Kurumsal Kaynaklar

Bir ülkedeki eğitim veya kültürel kurumların gelişiminde kişisel kaynaklar kadar kurumsal kaynaklar da önemli rol oynamaktadır. Bir kültür kurumunun tek başına gelişim göstermesi zordur. Bu yüzden dış dinamiklere açık olması, kendi işlevsel yapısına yakın kurumlarla ilişki kurması, işbirliğine gitmesi gerekmektedir. Bunun bilincinde olan Halkevleri birçok kurumla temas halinde olmuştur.

Daha önce değindiğimiz üzere Halkevlerinin farklı etkinlik alanları veya kolları vardır. Her biri değişik, ancak nihai olarak aynı ortak amaca hizmet eden kollar kendi görev alanına yakın kurumlarla irtibat halinde olmuştur.

1.2.2.1. Türk Dil Kurumu

Halkevlerinin dil ve edebiyat şubesi Remzi Oğuz Arık’ın deyimiyle, Türk Dil Kurumu’nun haberleşici üyesi[87] vazifesi görmüştür. Diğer bir deyişle Halkevlerinin açıldıkları ilk senelerde Türk Dil Kurumu’nun tabii birer üyesi olarak çalışmış olan dil ve edebiyat şubeleri, bu ödevlerini muhitin imkân ve şartları nispetinde yerine getirmişlerdir.[88]

Dil işlerinde Halkevlerinin Türk Dil Kurumu ile daha yakın ilgisinin sağlanması ve Türk Dil Kurumu’nun direktifleri doğrultusunda dil işlerinde düzenli çalışmalar yapmaları istenmiştir.[89] Halkevlerinin dil ve edebiyat şubesi, dil ve edebiyat konularında çalışarak, Türk diline hakkını vermek, eski yazılarda ve

---

[86] Emre Kongar, **Devrim Tarihi ve Toplumbilim Açısından Atatürk**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 283.
[87] Arık, s. 117.
[88] **CHP,** Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları, s. 4.
[89] **CHP**, Geçen Yılda Halkevleri Nasıl Çalıştı, s. 5.

aşiretlerde araştırmalar yaparak Öz Türkçe derlemek, halk içinde kullanmak misyonu doğrultusunda Türk Dil Kurumu'na birçok veri kazandırmıştır. Kolun en önemli başarısı da bu alanda olmuştur. Türk Dil Kurumu ile işbirliği yaparak tarama sonucu yurt çapında kullanılan yöresel sözcükleri toplamıştır. Her yandan gelen bilgiler, Ankara'da değerlendirilmiş ve ortaya çıkarılan yeni Türkçe sözcükler eski karşılıklarıyla birlikte Ülkü Dergisi'nde ara ara yayınlanmıştır.[90]

1.2.2.2. Türk Tarih Kurumu

Ulusal bir tarih anlayışının geliştirilmesi ve Türk tarihinin bilimsel olarak yeniden araştırılması amacıyla 12 Nisan 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Türk tarihi üzerindeki araştırmalara resmi bir nitelik veren bu cemiyet, 1935'te Türk Tarih Kurumu adını almıştır.[91]

Nasıl ki Halkevlerinin dil ve edebiyat şubesi Türk Dil Kurumu'nun haberleşici üyesi konumunda olmuşsa Halkevlerinin tarih ve müze şubesi de Türk Tarih Kurumu'nun haberleşici üyesi[92] olmuştur. Halkevlerinin tarih kolları Türk Tarih Kurumu'nun memlekette uyandırdığı büyük ilgiyi candan duyarak ve onun direktiflerini göz önünde bulundurarak çalışmıştır. Halkevleri ayrıca incelemeye değer gördüğü tarihi harabeler ve eserler civarında tarih gezilerine çıkıp, bu entelektüel merakı çevresindeki bütün bilgili ve ülkülü elemanlara aşılamaya çalışmıştır.[93]

1.2.2.3. Köy Enstitüleri

Halkevlerinin önemli bir çalışma alanı köy konusunu dava edinmesidir. Her milletin bünyesinde köylünün özel bir yeri vardır. Türkiye için taşıdığı önem birçok memleketle nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturduğundan kıyaslanamaz. Millet olarak mutlu ve refah içinde olmanın temel şartı köy kalkınmasıdır.

Köyün canlandırılması, köy emekçilerinin kendi yazgılarını kendi elleriyle değiştirebileceklerinin somut bir kanıtı olarak görülen Köy Enstitüleri ile; köyden

---

[90] Zeyrek, s. 46-47.
[91] Temuçin Faik Ertan, (Ed.), **Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011, s. 200.
[92] Arık, s. 117.
[93] **CHP**, Geçen Yılda Halkevleri Nasıl Çalıştı, s. 6.

alınan çocuklara köy yaşamından uzaklaştırılmadan tarımla ilgili çağdaş bilgiler verilmesi, erkeklere demircilik, yapıcılık, dülgerlik, kooperatifçilik; kızlara çocuk bakımı, dikiş, ev idaresi, tarım sanatları öğretilmesi, yöre halkıyla iletişim ve kaynaşmayı sağlamak için bölgenin folkloru, müziği, söylencesinin kazandırılması, sağlık personelini yetiştirerek köylünün yaşadığı sağlık sorunlarının çözümlenmesi[94] amaçlanmıştır. Genel olarak köye gerekli her tür elemanı yetiştirme yoluyla köy kalkınmasının sağlanması hedeflenmiştir.

Amaç ilk bakışta herhangi bir tepkiyi doğurmayacak derecede sosyal devlet anlayışına uygun kriterler barındırmıştır; ancak Köy Enstitüleri gibi kurumların siyasal amaç taşımamaları da düşünülemezdi. Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in:''Köydeki öğretmen cumhuriyetin, inkılâpların yayıcısı, öğreticisidir. Köylünün maddi hayatına rehber olacak ve köylünün çocuğunu bizim düşündüğümüz gibi yetiştirmeye çalışacaktır.''[95] şeklinde dile getirdiği söylemi bu hususa açıklık getirmiştir.

Köy davasını, köy kalkınmasını ilk yıllarda Halkevlerinin köycülük şubeleri üstlenmiştir. Ancak köycülük kolunda tam başarı, öteki kolların esaslı yardımına bağlı olmuştur. Köycülükte köy gezileri hem köyü tanımak hem de köylüyü aydınlatmak bakımından başta gelen işlerdendir. İşin ehli olan kişilerden yararlanmak yoluyla geziler sırasında hastalara bakmak, ilaç dağıtmak, köylü hayatını kalkındıracak konularda telkin konuşmaları yapmak, köylünün dilekçelerini yazmak, askerde olanların bağlarına, bahçelerine baktırmak gibi konularda köylüye yardımcı olunmuştur.[96] Daha sonra bu görev Halkodalarına geçmiştir.

Halkevleri, sık sık düzenlediği konferanslarla üniversite öğretim elemanları arasında konferans verme isteğini arttırmıştır. Özellikle 1940'lı yıllarda Köy Enstitülü öğrenci ve öğretmenlerle adeta dayanışma içerisine girmiştir. Bu öğrenci ve öğretmenlere konferans salonlarını açarak, onlara konuşmalar yaptırtmış, konferanslar verdirtmiş ve çeşitli dergilerinde yazılarına yer vermiştir. Hatta kısa bir süre sonra Halkevlerinin yönetim etkinliği bu öğretmenlerin eline geçmiştir.

---

[94] Nedime Köşgeroğlu, **Beli Kırılan Devrim Köy Enstitüleri ve Kadın Kalemler**, Alter Yayınları, Ankara, 2010, s. 29.
[95] Yalçın Kaya, **Bozkırdan Doğan Uygarlık Köy Enstitüleri ''Antigone'den Mızraklı İlmihal'e**'' Cilt 1, Tiglat Matbaacılık, İstanbul, 2001, s. 194.
[96] **CHP,** 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, s. 23.

Denilebilir ki, birçok Köy Enstitülü öğretmen Halkevlerinde kendini yetiştirmiştir. Bu işbirliğinden hem evler hem de öğretmenler kazançlı çıkmıştır.[97]

1.2.2.4. Diğer Kurumlar

Halkevleri, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Köy Enstitüleri dışında güdülen amaçlar, şartlar ve duruma göre diğer birçok kurumla işbirliğine gitmiştir. Bu açıdan cumhuriyet dönemi eğitim kurumlarının birbirlerini tamamlayıcı özelliklerinin olduğunu söylemek mümkündür.

Halkevleri gerektiğinde çalışmalarla ilgili olarak bazı yerlerde Türk Hava Kurumu, Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile işbirliği yaparak, kendi yapılarında birimlerini açması için oda bile verme[98] yoluna gitmiştir.

1.2.3. Gelişimde Avantajlar

Ülke çapında yüzlerce Halkevi ve binlerce Halkodasının olması ülke koşulları dikkate alındığında gelişim noktasında avantaj ve dezavantajları da beraberinde getirmiştir. Bundan dolayı kimi Halkevleri, Halkodaları hızlı bir gelişim gösterirken, kimi Halkevleri ve Halkodaları da ya vasat bir halde kalmış ya da kâğıt üzerinde kalmaktan öteye gidememiştir. Cizre Halkevi de aşağıda dile getireceğimiz avantajlardan yoksunluğu ve dezavantajlara sahipliği nedeniyle vasat halde kalan bir kurum olarak değerlendirilebilir.

İllerin tümünde evler, ilçelerin tümünde ise evler ya da odalar, az da olsa bucak ve köylerde de Halkevleri açılmıştır. Halkevleri Türkiye'nin daha çok batı ve kıyı yerleşim birimlerinde açılmıştır.[99] Bu genel bilgi dikkate alındığında şöyle bir değerlendirmede bulunabiliriz:

Ulaşım imkânlarının, nüfusun, okur-yazar oranın fazla olduğu yerlerdeki evler veya odalar kendilerinden beklenen başarıya daha fazla katkı sağlamışlardır.

Başta bina durumu olmak üzere fiziksel koşulları, etkinlikler için donanımı uygun olan yerler halk kitlelerine daha cazip gelmiştir.

---

[97] Zeyrek, s. 87.
[98] Zeyrek, s. 89.
[99] Zeyrek, s. 26.

Halkevleri ve odalarının, merkezin bulunduğu Ankara'ya yakınlıkları, kolay iletişim sağlamaları, ihtiyaç duydukları malzemelere kolay ulaşabilmeleri, karşılaştıkları sorunlara yazışmalar veya merkeze uğramak yoluyla daha kısa sürede çözüm üretebilmeleri verimi arttırmıştır.

Halkevleri ve odalarında aktif rol alanların istek ve arzuları, başta Halkevi başkanı, Halkodası reisleri olmak üzere şube başkanlarının yetenekleri, ekip ruhuyla hareket etmeleri, halkla kurdukları temas ve onlardan aldıkları destek gelişimlerine avantaj sağlamıştır. Tek tek Halkevi alınınca içlerinde çok iyi çalışanları olduğu gibi hiç çalışamamış olanları da göze çarpmış; çalışanlarda çalışma faktörlerinin başında, çalışmayı bilen elemanların mevcudiyeti gelmiştir.[100]

1.2.4. Gelişimde Dezavantajlar

Gelişimde avantaj sağlayan yukarıda sıraladığımız hususlardan mahrum olmak dezavantaj teşkil etmiştir. Bu hususlardan yoksun olmanın dışında birçok etken gelişimde dezavantaj veya ayak bağı oluşturmuştur.

Özellikle pek çok Halkodasının varlığının kâğıt üzerinde olmaktan öteye gidememesi Halkodası faaliyetlerini yürütecek eleman sayısının kırsal alanda gerçekte çok az olmasından kaynaklanmıştır. Diğer taraftan köylerde Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı muhalefetin büyümüş olması da önemli bir faktördür.[101] Ayrıca Halkodalarının açılmasıyla kurumun yurt çapına yayılması, buna koşut olarak maddi yardım payının düşmesi hem başarının düşmesine hem de ilginin azalmasına[102] yol açmıştır.

Halkevlerinin gelişimindeki en büyük ayak bağlarından veya olumsuzluklardan biri çok partili hayata geçilmesi olmuştur. Bu süreçte Demokrat Parti'nin kurulması kuşku yok ki Halkevlerini olumsuz etkilemiştir.[103] Demokrat Parti, iktidarı ele geçirmek için başta Halkevi, Köy Enstitüleri gibi Cumhuriyet Halk Partisi'ne ait olan yapıların halkın dokusuna uymadığını, bütçeden buralara

[100] Kansu, s. 5.
[101] Yiğit, s. 72.
[102] Zeyrek, s. 135.
[103] Güz, s. 17-18.

gereğinden çok kaynak aktarıldığını belirterek iktidara karşı bir yıpratma politikası uygulamıştır.

II. Dünya Savaşı yılları Halkevleri ve Halkodalarını derinden etkileyecek bir zaman dilimi olmuştur. Harp yıllarında devlet bir yandan dışta tarafsızlığını korumaya çalışırken, diğer taraftan içte koyduğu Milli Koruma Kanunu ve Varlık Vergisi ile kötü olan ekonomik şartları çok daha olumsuz bir noktaya getirmiştir.[104] Halkın böylesine zor şartlar altında Halkevlerine yönelmesi, destek vermesi doğal olarak güçleşmiştir. Savaş sırasında evlerin, odaların ihtiyaç duyduğu malzemeleri temin etmek de güçleşmiş, çalışmalar aksamıştır.

Halkevleri çalışma raporlarında kimi zaman verimli iş yapmalarına engel teşkil eden hususlara değinmişlerdir. Cumhuriyet Halk Partisi Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları'nda tahsisat azlığının, gelir kaynağı bulunmamasının, diğer kurumlarla işbirliği yapılamamasının zorluk oluşturduğu [105] belirtilmiştir. Bu şikâyetlere eleştirel yaklaşan yetkililer sıkıntıları kabul etmekle birlikte önemli olanın imkânlarla iş yaparak muvaffak olmak değil, zor şartlar altında olmaya inat verimli, üretken olmak olduğunu dile getirmişlerdir.

Mevsim şartlarının da evlerin ve odaların çalışmalarına engel oluşturduğu söylenebilir. Bu konuda özellikle Halkevlerinin köycülük şubesi sıkıntı çekmiştir. Çünkü bu mevsimde yolların kar ve su yüzünden kapalı olması nedeniyle köylere ulaşılamamıştır.[106] Bu durumu ağır kış şartlarına maruz kalan bölgelerdeki Halkodalarına genellemek de mümkündür.

Halkevlerinde bürokratik işlemlerin fazlalığı, bu yönde yerli yersiz yazışma ve raporların varlığının savurganlığa, yöneticilerin zamanını almaya neden olması[107] kimi Halkevi etkinliklerinin toplumun sosyal dokusuna uymayışı, ihmal gibi durumlar da gelişimde dezavantaj olarak gösterilebilir.

[104] Güz, s. 17-18.
[105] **CHP**, Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları, s. 9.
[106] Zeyrek, s. 82.
[107] Zeyrek, s. 92-93.

1.3. DÖNÜŞÜM

Cumhuriyet Türkiye'sinin her tarafına dağılmış Halkevleri gibi bir teşekkülün sonlandırılması kolay olmadığı gibi ilerleyen süreçte koşulların elvermesiyle Halkevleri tekrar canlanmıştır. Adına dönüşüm diyebileceğimiz bu yeniden yapılanma ilk dönem Halkevlerini örnek almışsa da teoride ve pratikte eski etkinliğini bir daha gösterememiştir. Sembolik diyebileceğimiz bir işleve sahip olmuştur.

1.3.1. Halkevlerinin Kapatılması

Halkevleri çok partili yaşama geçildikten sonra eski önemini yitirmeye başlamış, aynı zamanda konumları giderek tartışma yaratmıştır. Halkevleri, birçok açıdan muhalefetin hedefi haline gelmiştir. Halkevlerinin statüsü, devlet hazinesinden ve yerel yönetimlerin bütçelerinden Halkevlerine para transfer edilmesi, Cumhuriyet Halk Partisi'nin çeşitli siyasi etkinliklerinin alanı olması,[108] Halkevleri ve Türk Ocakları'ndan Cumhuriyet Halk Partisi'ne binaların devredilmesi,[109] Halkevi çalışmalarına iştirak etmeyenlerin çalışmaları az bularak şikâyette bulunmaları, buraların millete veya milli eğitim bakanlığına devredilmesi[110] üzerinde yoğun tartışmalar yaşanmış; fakat taraflar uzlaşamamışlardır.

Cumhuriyet Halk Partisi, Halkevleri ile ilgili olumsuzlukları gidermek için muhalefetin tavrı karşısında kendi içinde bir çalışma başlatmıştır. 1947 yılındaki 7. Büyük Kurultay'ında Halkevleri ve Halkodalarının durumunu da gündeme getirmiştir. Kurultayda Halkevlerinin Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılması ve bağımsız bir kuruluş haline getirilmesi fikri ortaya atılmış, bu fikir uzun tartışmalara neden olmuştur. Verilecek şekli tespit etmek üzere 25 kişilik bir komisyon kurulmuştur. Komisyon Halkevlerinin şirket, cemiyet veya tesis halinde kurulabileceğini, Halkevlerinin ticari amaçla kurulmuş müesseseler olmadığından şirket haline dönüştürülemeyeceğini, birçok noktadan zararlı görüldüğünden cemiyet halini de alamayacağını belirtmiştir. Neticede komisyon, ihtiyaca en uygun şeklin tesis olduğuna karar vermiştir. Komisyon raporu, kurultayda aynen kabul edilmiştir. Bu şekilde amaç Halkevlerinin Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlılığını devam

[108] Şimşek, s. 205-207.
[109] Olgun, s. 92.
[110] Toksoy, s. 121.

ettirmek olduğu halde hukukçuların fikrine başvurulmuş, araştırmalar neticesinde bu kurumların partinin elinden çıkacağı sonucuna varılmıştır.[111]

Temmuz 1950'de toplanan Cumhuriyet Halk Partisi 8. Büyük Kurultayı'nda mesele yine gündeme alınmış, ancak yaşanan tartışmalar Halkevlerinin yıkılışına doğru adım atılmasına gerekçe teşkil etmiştir. İktidar değiştikten sonra Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti arasında yapılan görüşmeler Halkevlerinin geleceği konusunda kesin bir sonuca ulaşmamıştır.[112] 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti, geçmişin olumlu kalıtlarını birer birer ayıklarken, salt siyasal nedenlerle tüm Halkevleri, Halkodalarını kapatmış, mal varlıklarını hazineye gelir olarak aktarmıştır. Binaları devletin emrine verilirken, zengin kitaplıkları adeta yağmalanmıştır.[113] Kütüphane, arşiv, belge, fotoğraf gibi malzemenin korunması için hiçbir önlem alınmamış ve büyük bir kültürel birikim deyim yerindeyse savrulmuştur.[114]

1.3.2. Halkevlerinin Tekrar Canlanması

Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojik seferberlik deneyimi, Türk birliğinin kültür kaynağı, halk için yaşama evleri gibi ifadelerle özetlenmeye çalışılan kurumu olan Halkevlerini kapatılmalarından sonra eski Halkevciler, yeniden canlandırmak için fırsat çıktığında girişimde bulunmuşlardır.

27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra Halkevlerinin kapatılmalarında en etkili rolü oynayan Demokrat Parti'nin tasfiye edilmesi, Halkevlerini yeniden canlandırmak isteyen kesime aradıkları fırsatı vermiştir. Kendilerini Kemalist olarak niteleyen ihtilalciler, 27 Mayıs hareketini bir devrime dönüştürebilmenin çabasıyla Atatürk zamanında başlatılan işlerin yarım kalanlarını tamamlamak amacında olmuşlardır. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in direktifiyle Halkevleri 1961 yılında Türk Kültür Derneği adıyla tekrar kurulmuştur. Sonraki süreçte Behçet Kemal Çağlar başta olmak üzere Halkevleri sürecinin önemli isimleri Halkevlerinde

[111] Olgun, s. 87-90.
[112] Zeki Arıkan, "**Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi**", Atatürk Yolu Dergisi, Cilt:6, Ankara, Mayıs-Kasım 2001, s. 279.
[113] Kaya, s. 118.
[114] Arıkan, s. 280.

yetişenlerle temasa geçerek ikinci dönem Halkevlerini, ilk dönem düzeyine ulaştırmak için yoğun çaba harcamışlardır.[115]

Yoğun tartışmalara rağmen 21 Nisan 1963 yılında yapılan Ankara'daki Türk Kültür Dernekleri'nin olağanüstü tüzük kurultayında tekrar Halkevi adı benimsenmiş ve genel başkanlığa Tahsin Banguoğlu seçilmiştir. Halkevlerinin ikinci açılışı ile Türk kültür ve sosyal yaşamında yeni bir dönem başlatılarak hem Atatürk ve devrim ilkelerinin korunması hem de Türk kültürünün çağdaşlaşma hedefi doğrultusunda geliştirilmesi hedeflenmiştir.[116]

1963 yılında yeniden Halkevleri adını alarak eğitsel, kültürel etkinlikler düzenlemeye başlayan Türk Kültür Dernekleri'nin sayısı 10 yıl içinde 200'ü geçmiş, düzenlenen etkinlik sayısı da 700'e yaklaşmıştır. Sayıları 910'a ulaşan Halkevleri 12 Eylül 1980'den sonra bir kez daha kapatılmış, 1987'de yargı kararıyla açılıp etkinliklere tekrar başlamıştır.[117] Üçüncü döneminde sınıflaşma sürecinin hızla gelişmesiyle Halkevleri toplumun tümüne yönelen bir sosyal kuruluş olmaktan çıkmış ve giderek yoksul, ezilen ve dışlanmış halk kesimleri ile kaynaşan toplum merkezleri konumuna bürünmüştür.[118]

[115] Çeçen, s. 216.
[116] Çeçen, s.220-221
[117] Rıfat Okçabol, **Halk Eğitimi**, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2006, s.130
[118] Çeçen, s.307

2. BÖLÜM: CİZRE HALKEVİ ÖRNEĞİ

2.1. CUMHURİYET'İN İLAN EDİLDİĞİ 1923'TEN HALKEVLERİNİN KAPATILDIĞI 1951'E KADAR CİZRE'NİN GENEL YAPISI

Halkevleri ile kuruldukları yörenin genel yapısını oluşturan idari, sosyal, kültürel, ekonomik yapısı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Genel yapının elverişliliği veya oturmuşluğu Halkevleri açılırken belirlenen hedefleri gerçekleştirmeye önemli katkılar sağlamıştır. Cizre Halkevi'nin beklentilere ne derece cevap verdiği bu açıdan daha iyi değerlendirilebilir.

2.1.1. İdari Yapı

Günümüzde Dicle'nin Türkiye'yi terk edip Suriye topraklarına girdiği mevkiinin çok yakınında bulunan Cizre, Dicle Irmağı'nın batı kıyısında, deniz seviyesinden 400m. kadar yüksekliktedir. Cizre Şırnak iline bağlı olup, kuzeyinde Şırnak, güneyinde Suriye, doğusunda Silopi ve batısında İdil ile çevrilidir.[119]

Tarihsel süreç boyunca başta Gutiler olmak üzere I.Babil Devleti, Asurlular, Sasaniler, Emeviler, Abbasiler, Eyyubiler, Mervaniler, Selçuklular, Artuklular, Zengiler, Akkoyunlular ve Osmanlılar gibi devletlere bağlı[120] bir yer olarak varlığını devam ettiren Cizre'nin idari yapılanması özellikle 19. yüzyıl boyunca siyasi çekişme sahası olmasının da etkisiyle birçok kez değişiklik göstermiştir.[121] Bu değişiklik daha ziyade Cizre'nin Diyarbakır Eyaleti'ne mi yoksa Musul Eyaleti'ne mi bağlı kalacağı meselesinden kaynaklanmıştır. Önceleri Diyarbakır Sancakbeyliği'ne bağlı iken 1841 yılında Musul'a bağlanmıştır.[122] Cizre 19. yüzyılın ikinci yarısında Mardin'e bağlı bir kaza olarak cumhuriyete intikal etmiştir.[123]

---

[119] Cizre Belediyesi Kudeb Birimi (Ed.), **Cizre Kültür Envanteri**, Martı Ofset, İstanbul, s. 16.
[120] Cizre Belediyesi Kudeb Birimi (Ed.), **Cizre Kültür Envanteri**, s. 11.
[121] İbrahim Özcoşar, ''19. Yüzyılda Mardin Süryanileri'' (Yayımlanmamış DoktoraTezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s. 97.
[122] Levent Günçal, Turgut Sayın (hzl.), **1987 Mardin İl Yıllığı**, 1987, s. 184.
[123] Aydoğan Demir, "Osmanlı Döneminden Bir Kesit" Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu, (Cizre, 8-10 Mayıs 1998), İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 2005, s. 79.

Cumhuriyetin ilanı ile Mardin'in idari yapısında bir değişiklik meydana gelmemiştir ve Cizre, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde olduğu gibi Hazak (İdil) ve Silopi nahiyeleriyle birlikte kaza konumunu sürdürmüştür. Önce İdil'in daha sonra Silopi'nin kaza olması neticesinde idari yapısında bir daralma meydana gelmiştir.[124] 1941 yılında Ankara'da toplanan Birinci Coğrafya Kongresi, uzun süren çalışmaları neticesinde Türkiye'yi yedi coğrafi bölgeye ayırmıştır.[125] Cizre yine Mardin'e bağlı olarak, yedi bölgeden biri olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne dâhil olmuştur. 1990'da Şırnak'ın stratejik il yapılmasıyla Şırnak'a bağlanmıştır.[126]

2.1.2. Sosyal ve Kültürel Yapı

Eski bir yerleşim yeri olan Cizre, tarihsel süreç içersinde sosyal ve kültürel canlılığını muhafaza edebilmiş ve çeşitli kültürlerin birlikte yaşadığı bir mekân olmuştur. Yakın dönemlere kadar Müslümanlık, Yahudilik, Hristiyanlık, Yezidilik gibi inançlara ve Türk, Kürt, Ermeni, Arap, Süryani, Yahudi gibi çeşitli etnik unsurlara ev sahipliği yapmıştır. Türk ve Kürt unsurları dışındaki bu dinsel ve etnik gruplar 20. yüzyıl başları ve cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan siyasal ve ekonomik nedenlerle göç etmişlerdir.[127] Cizre Ermenileri 1915'te[128], bir mahalleyi teşkil eden Yahudiler de İsrail Devleti'nin kuruluşuna giden süreçte Cizre'den ayrılmışlardır.[129]

Türkiye'de ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılından Halkevlerinin kapatılma süreci olan 1950'ye kadarki Cizre nüfus yapısı [130] (Tablo 1) incelendiğinde şunları söylenebilir:

---

[124] Mehmet Zeydin Yılmaz, ''Cizre'nin Kentsel Gelişim Süreci'', Uluslar arası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu (14-16 Mayıs 2010), Ankara, Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 231.
[125] Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri, 2007-2011, http:/www.coğrafya.gen.tr./eğitim/ bölgeler/ (16 Şubat 2012).
[126] Abdullah Yaşın, **Tarih, Kültür ve Cizre**, Pak Ajans Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 267.
[127] Orhan Aldanmaz, Küreselleşme Bağlamında Şırnak'ta Kültürel ve Sosyal Değişiklikler'', Uluslar arası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu (14-16 Mayıs 2010), Ankara, Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 431.
[128] Sabri Gümüş, -Emekli Esnaf- "Cizre Halkevi" konulu görüşme, Cizre: 02 Ocak 2012.
[129] Ahmet Monis,-Şeyh Ahmet- ''Cizre Halkevi'' konulu görüşme, Cizre: 09 Mart 2012.
[130] Devlet İstatistik Enstitüsü ve Türkiye İstatistik Kurumu Verileri.

Cizre Merkez ve Köy Nüfusu (1927-1950)

Yıllar	Merkez	Köyler	Toplam
1927	22.249	24.915	47.164
1935	5.485	23.478	28.863
1940	5.575	15.188	21.163
1945	5.427	15.588	21.163
1950	5.518	14.078	19.503
1955	6.473	20.068	25.586
1960	8.662	10.636	18.998
1965	11.173	11.695	22.868
1970	15.531	12.741	28.272
1975	16.500		
1980	20.200	12.320	32.520
1990	52.000		
2000	72.300		

1927 yılında Cizre merkez nüfusu 22.249, köy nüfusu 24.915'tir. Toplamda 47.164 olan bu oran ikinci nüfus sayımının yapıldığı 1935' kadar büyük azalma göstermiştir. Bunun en önemli nedeni daha önce çizilmiş olan Suriye ve Irak sınırlarında yapılan değişikliklerle birçok köy ve mezranın sınır dışında kalması ve merkezden de özellikle Suriye'ye göç yaşanmasıdır.[131] Böylece 1935 sayımındaki merkez nüfusu 5.485'e, köy nüfusu 23.478' e, toplamda da 28.863'e düşmüştür.

[131] Yaşın, s.285

Halkevleri sürecine de denk gelen 1935, 1940, 1945, 1950 nüfus sayımlarında genel olarak merkez nüfusun hemen hemen aynı kaldığı görülmektedir; ancak köy nüfusunda 1935'ten 1940'a kadar önemli bir azalma olması İdil'in Cizre'den ayrılarak kaza olması sonucudur.

Kültürel çeşitliliğe ve cumhuriyetin ilk yıllarındaki önemli modernleşme hamlelerine rağmen Cizre'nin sosyal ve kültürel dokusu elit diyebileceğimiz kısım hariç genel olarak tutucu, geleneksel ve dini hassasiyetlere sahip bir yapı göstermiştir. İleride değineceğimiz üzere Cizre Halkevi'ne karşı halktaki mesafeli yaklaşım önemli ölçüde bu nedenden kaynaklanmıştır.

Cizre'de konuşulan dil esas itibariyle Kürtçedir. Halkevleri sürecinde halkla iletişimde sıkıntı arz eden bu durum açılan kurslar yoluyla giderilmeye çalışılmış; fakat beklenen verim alınamamıştır. Zaten Halkevlerindeki temel amaçlardan biri Kürtçe ve Arapçanın yoğun olarak konuşulduğu doğu bölgelerinde Türkçenin hâkim kılınmaya çalışılmasıdır. Cizre örneği için bunun başarılamadığının en önemli kanıtı, bugün dahi ihtiyar erkek ve kadınların Kürtçeyi konuşmaya devam etmeleri ve gençler arasında da bunun sürmesidir.

Halkevleri sürecinde Cizre'nin eğitim durumu da iç açıcı değildi. Cumhuriyet öncesi eğitim-öğretim zenginler ve din adamlarının ilgi alanında olduğundan okuma-yazma bilenlerin oranı oldukça düşüktü. Cumhuriyetin ilanından sonraki hızlı yenileşme adımlarından biri olan Harf İnkılâbı ve Millet Mektepleri ile okuma-yazma seferberliği başlatılmıştır. Bu süreçte Cizre'nin %10'u okuma-yazmayı öğrenmiştir. Cizre'de sadece Osmanlılardan kalma Cizre İptidai Mektebi ve 1928 yılında açılan Rehberi Terakki Mektebi gibi ilkokulların olması[132] ortaokul ve lisenin olmayışı, Halkevi reislerini, üyelerini ve memurları etkilemiş, çocuklarını okutamadıkları için de çoğu zaman tayin isteme yoluna gitmişlerdir. Cizre'de ilk ortaokulun açılması ancak 1949, ilk lisenin açılması da 1970'te gerçekleşebilmiştir.

2.1.3. Ekonomik Yapı

Gerek Osmanlılar gerekse cumhuriyet döneminde Cizre'nin en önemli ekonomik faaliyetleri ticaret, tarım ve hayvancılıktır. Tarım ve hayvancılık bağlı

[132] Yaşın, s. 302-303.

köylerde, ticaret ise Cizre'den geçen Dicle'nin bir kolu olan Botan Çayı ve İpekyolu vasıtasıyla yapılmıştır.

Cizre, binyıllar boyunca tarihi ve ticari bir şehir olma özelliğini korumuştur. İpekyolu üzerinde ve kervan yollarının uğrak noktasında bulunmuştur. Diğer bir deyişle Musul-Mardin-Diyarbakır ve Musul-Mardin-Urfa-Halep ticaret yollarının önemli geçitlerinden olan Cizre'nin[133] bu yapısı Osmanlı Devleti'ni bölgeye karşı duyarlı hale getirmiştir. Devlet bu itibarla keleklerle veya 1000'i aşkın deve, katır, beygir ve eşeklerden oluşan kervanlarla yapılan ticaretin güvenliğini sağlamak zorunda[134] kalmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarına gelindiğinde ticari canlılık ve hareketliliğin 1930 yılına kadar devam ettiği; ancak bu tarihten itibaren yaşanan sınır değişikliklerinin ticareti sekteye uğrattığı görülmüştür. Araba yolunun da olmayışı, daha önce Diyarbakır'dan Cizre'ye, Cizre'den Musul ve Bağdat'a uzanan kelek ticareti Diyarbakır-Cizre ile sınırlı kalmıştır. 1940 yılından 1972'ye kadar açık olan Cizre-Suriye Ayndiver Sınır Kapısı'nın kapatılması da ekonomiyi olumsuz etkilemiştir.[135]

Ticari hareketlilik devlete gelir sağlarken doğrudan kelek ticareti ile uğraşan kesim kazanç sağlamıştır. Cizre merkezde yaşayan halk marangozluk, kalaycılık, bakırcılık, köylerde yaşayanlar ise tarım ve hayvancılık ile uğraşarak geçimlerini sağlamıştır.[136]

Mardin Halkevi Broşürü'nde Cizre'nin cumhuriyet öncesi ve sonrasının bir kıyaslaması yapılarak yaşanan değişime dikkat çekilmiştir. Broşürde ''Cizre, cumhuriyetten evvel bugünkü köylerinden çok daha harap bir manzara taşımakta idi. Pislikten geçilmeyen caddelerinin en büyüğü ancak üç metre genişliğe malikti. Çarşıdan başka her şeye benzeyen ve intizamsızlığın en büyük numunesi olan satış yerleri yer yer oyulmuş mağaraları andırırdı. Güneşin batmasıyla kasabayı zifiri bir karanlık kaplar, gece bir mahalleden diğerine gidilemezdi. Bakımsızlık ve pisliğin çoğalttığı yılan ve akrepler her yıl otuza yakın vatandaşın hayatını söndürürdü.

[133] Nejat Göyünç, ''Diyarbakır Beylerbeyliği'nin İlk İdari Taksimatı'', İstanbul Üniversitesi Fakültesi Tarih Dergisi, sayı:23, 1969, s. 23-24.
[134] Cengiz Orhunlu, Turgut Işıksal, ''Osmanlı Devrinde Nehir Nakliyatı Hakkında Araştırmalar: Dicle ve Fırat Nehrinde Nakliyat'' İstanbul Üniversitesi Fakültesi Tarih Dergisi, sayı:17-18, 1962, s. 92.
[135] Yaşın, s. 324-325.
[136] Sabri Gümüş, -Emekli Esnaf- "Cizre Halkevi" konulu görüşme, Cizre: 02 Ocak 2012.

Bugünkü Cizre ise eski ile nispet ve mukayese kabul etmez şekilde değişmiştir. O berbat yollar on ikişer metre genişliğinde açılmış ve döşenmiş, eski çarşılar yıkılarak yerlerinde yenilerinin yapılmasına başlanmış, cumhuriyet meydanına Atatürk büstü dikilmiş, hükümet ve belediye, kaymakam evi, Halkevi binaları inşa edilmiş, mezbaha, şehir ve çocuk bahçeleri, plaj ve bir futbol sahası tesis olunmuş, Dicle-Nusaybin, Silopi ve Irak yolları ile Dicle'nin fezeyanı halinde münakalatı temin edecek büyük bir köprü yapılmış, esaslı mücadelelerle yılan ve akrep nesli %75 söndürülmüş, su, elektrik, sinema ve buz fabrikası inşaatına başlanmıştır.''[137] denilmektedir.

Mardin Halkevi Broşürü'nde, Cizrelilerin çalışkan ve eğitim sever kimseler olduğu, okuma ve okutma zevklerinin yüksek olduğu, 1937 Şubatında açılan Halkevinin büyük bir boşluğu doldurduğu ve çevreye gittikçe daha faydalı olmaya başladığından[138] bahsedilir; ancak burada hem bilgi yanlışlığı bulunmakta hem de Cizre Halkevi'nin açılış sürecinde yörenin eğitim düzeyi düşük, okuma ve okutma zevki yüksek değildir. Halkevleri; raporlarında, gazete, dergi, broşür gibi yayınlarında Halkevlerini, faaliyetleri açısından abartma eğilimi içerisinde olabilmişlerdir. Diğer taraftan Cizre Halkevi Şubat 1938'de açılmıştır.

2.2. CİZRE HALKEVİ TARİHÇESİ

Halkevleri açılırken başlangıçta ince eleyip sık dokuma çabası görülmüştür. İlk dönem Halkevlerinin beklentilere cevap vermesinin etkisiyle sonraki süreçte bölge şartları, yapısı fazla irdelenmeden Halkevleri kurma girişimlerinin aceleye getirilmesi önemli sayılabilecek sayıdaki Halkevlerinden ve Halkodalarından istenilen verimin alınamamasını beraberinde getirmiştir. 13 yıl işlev gören Cizre Halkevi için de bu husus geçerlidir.

Hemen her yıl açılan Halkevlerine yenileri eklenmiştir. 13 Ocak 1938'de 39 yeni Halkevinin açılmasına karar verilmiştir. Cizre'nin dâhil olduğu bu Halkevlerinin açılışı 20 Şubat 1938'de gerçekleşmiştir.[139]

[137] **CHP**, Mardin Halkevi, (Broşür), 1975, s. 4-5.
[138] **CHP**, Mardin Halkevi, 1975, s. 2.
[139] **Ulus**, 13 Ocak 1938, s. 1.

Halkevleri açılışı için merkezde genel bir kutlama yapılması ve bu doğrultuda 20 Şubat 1938 Pazar Günü saat 15.30'da İstiklal Marşı'nın okunmasından sonra Dâhiliye Vekili ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Şükrü Kaya'nın konuşması ile başlanmasına karar verilmiş ve her Halkevinin de radyosunu buna göre ayarlayarak yapılan konuşmayı dinledikten sonra kendi hazırladıkları programlarına devam etmeleri istenmiştir.[140]

Halkevleri açılış törenlerinin yapı ve işleyişine yönelik genel olarak bir tekdüzelikten bahsedilebilir. Saygı duruşu, İstiklal Marşı, açılış konuşmasının Halkevi reisince yapılması, nutuk çekilmesi, piyes oynanması şeklinde bir program hazırlanırdı. Yine açılış törenlerinde tören saatinde halkın ve memurların hazır bulunması için ilgili makamlara yazı yazılması söz konusu idi.[141]

Cizre Halkevi açıldıktan sonra gerekli prosedürleri yerine getirmeye çalışmıştır; ancak bu hususta eksik kalmıştır. Çünkü Halkevinin açıldığı 20 Şubat 1938'den Ağustos 1938'e kadarki çalışmalarını gösteren rapor incelendiğinde detaya girilmediği yüzeysel bilgiler verildiği anlaşılmaktadır. Raporda Halkevinin açılmasını müteakip dört şubeye ayrıldığı, bu şubelerin kitapsaray, temsil, spor ve sosyal yardım şubelerinden oluştuğu ve hepsinin aza adedinin 500'e yaklaştığı, faal bulunan bu kollara aza olarak bayanların da dâhil olduğu[142] belirtilmiştir. Halkevlerine gönderilen genelgelerde, yayınlanan talimatnamelerde uyulması gereken hususlar belirtilmesine rağmen burada ilgili şubelerin başkanlarının adlarının, şubelere üye olanların, kadın-erkek ayrı ayrı üye sayılarının verilmemesi, hangi meslek kollarında yer aldıklarının yazılmaması sağlıklı bir değerlendirme yapılmasını zorlaştırmıştır.

Süreç içerisinde hiyerarşi takip edilerek merkeze kadar varan yazışmalar incelendiğinde kimi eksik verilere ulaşıp derleme imkânı bulabiliyoruz. Dört şube ile açılan Cizre Halkevinin 1942 tarihine kadar köycülük şubesini[143] açmış olduğu, 1949 yılında bu sayının yediye kadar çıktığı anlaşılmaktadır. Bunlar başkanlığını Abdurrahman Özalp'ın (Şekil:1) yaptığı dil edebiyat şubesi, başkanlığını Mehmet Oğuz'un yaptığı gösteri şubesi, başkanlığını Cahit Özkan'ın yaptığı spor şubesi,

[140] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/4.16.9.
[141] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01.959.714.2.
[142] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/989.830.2.
[143] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/971.758.2.

başkanlığını Tevfik Arısoy'un yaptığı halk dershaneleri şubesi ve başkanlıkları açık bulunan sosyal yardım şubesi, kitapsaray şubesi ile köycülük şubesidir.[144] Halkevlerinin dokuz çalışma kolundan tarih ve müze ile güzel sanatlar kollarının Cizre Halkevi bünyesinde açılmamış olduğu görülmektedir. Kimi şubelerin açık bulunması söz konusu kollara eleman bulmakta zorluk çekildiğini göstermektedir.

Cizre Halkevi ülkedeki diğer Halkevleri ile birlikte kesin olarak 1951'de kapatılmıştır. Aslında Cizre Halkevi 1949 tarihinden itibaren kapanma işaretleri vermiştir. Çünkü Cizre Halkevi'nin bir kısmı ortaokul olarak hizmet vermiş ve kapatılma ile birlikte tamamen ortaokul binası halini almıştır.

2.3. CİZRE HALKEVİ BİNASI

Halkevlerinin kurulduğu yerin yöre halkı tarafından ilgi görmesi, cazip hale gelmesinde binanın işlevselliği önemli bir rol oynamıştır. Diğer bir ifadeyle binanın çok amaçlı olması gelişimi destekleyen önemli bir etkendir. Cizre Halkevi binasının fonksiyonel bir yapı teşkil ettiğini söylemek zordur. Diğer taraftan dönemin tanıkları mevcut Halkevi binasının Cizre şartları içinde en güzel binalardan birini oluşturduğunu ifade etmektedir. (Şekil 2)

İlk dönem Halkevlerinde bina hususu üzerinde önemle durulurken 1938'den itibaren mevcut yapılar kiralanmak veya satın alınmak suretiyle Halkevlerine tahsis edilme yoluna gidilmiştir. Ayrıca başlangıçta Cumhuriyet Halk Partisi, bina meselesi üzerinde oluşturduğu program çerçevesinde durmuştur. Programın tespitinde esas olan ilke, Halkevlerini, mahalli imkânları merkezden besleyerek ihtiyaçlarına uygun binalara sahip kılmaktır. Vilayet merkezlerinde yapılacak binalar; nüfusu yoğun, kültür ve hareket hacmi geniş kaza merkezlerinde yapılacak binalar; nüfusu az, toplumsal ve ekonomik sahası dar yerlerde yapılacak binalar gibi çeşitli bina tipleri düşünülmüştür. Her yerin özelliklerine göre yapılacak binaların projeleri, keşifnâmeleri genel sekreterlikte bu işle uğraşan mimarlara yaptırılmış, planlar mimarların gidip binanın yapılacağı yeri incelemesinden sonra hazırlanmıştır.[145]

[144] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1124.104.1.
[145] **CHP,** Halkevleri ve Halkodaları'nın 1940 Çalışmaları, s. 27.

Cizre Halkevi binası yukarıda bahsettiğimiz husus çerçevesinde değil, belediyeye ait bir binanın Halkevine kiraya verilmesi şeklinde belirlenmiştir.[146] 6 odası ve bir salonu bulunan bina betonarmeden yapılmıştır.[147] Söz konusu bina yerine yeni bir binanın yapılması yönünde Cizre Halkevi'nin açılışından iki yıl sonra 11.6.1940'ta Halkevi Reisi Kaymakam Baki Başaran gerekçeleri ile parti genel sekreterliğine bir yazı yazmıştır. İlgili yazıda Halkevi Reisi Baki Başaran: ''Evimizin bulunduğu kazanın kalabalık olması ve iki devletle hudud olması münasebetile ehemmiyeti haiz bir mevkide bulunması ve muhitin kültür noksanlığı dolayısile Halkevi faaliyetine şiddetle muhtaç bulunması ve halihazır evimizin işgal ettiği binanın belediyeye ait olmakla beraber salonun toplantıları kat'iyyen istiap edemiyecek şekilde azami üç yüz kişiden fazla almaması sebepleri ile burada müsaid ve müntazam bir Halkevinin yapılmasını birinci derecede, lüzümlü görüyoruz.''[148] demiştir.

Halkevi Reisi Baki Başaran bina talebini ilgili gerekçeler dışında, aslında Cumhuriyet Halk Partisi'nin sıra ile vilayet ve kazalarda Halkevi yaptırılmasına karar vermesi, yöreyi teftişe gelen Mehmed Ali Çamlıca'nın bu yönde lüzum olduğuna[149] dair görüşüne dayanarak dile getirmiştir.

Yeni bir bina yapımına yönelik talebe yaklaşık bir ay sonra 6.7.1940'ta gelen cevapta: '' Bu sene Cizre'de bütçe vaziyeti ve demir buhranı dolayısile yeni bir Halkevi binası yaptırılmasına imkân olmadığı mahalline bildirilmiştir.''[150] denilse de esasında Halkevleri kapatılana kadar da Cizre yeni bir binaya sahip olamamıştır.

Yeni bir bina yapımının imkân dâhilinde olmadığı anlaşılacağından sonraki yıllarda hem Halkevini bir binaya sahip kılmak hem de her sene belediyeye verilmekte olan kira bedelinden kurtarmak maksadı ile mevcut binanın partice alımı yoluna gidilmiştir. Ancak bu durum hiç de kolay olmamıştır. İlk olarak 18 Ocak 1946 yılında Halkevi Reisi Ali Ramazan Canoruç binanın partice alımı için gerekli icraatlarda bulunmuştur. Bedelsiz alınmak istenen binaya belediye encümeni, belediyenin mali durumunun elverişsizliği nedeniyle yanaşmayıp daha ziyade 20.000

[146] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1765.1161.4.
[147] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1765.1161.4.
[148] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1765.1161.4.
[149] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1765.1161.4.
[150] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1765.1161.4.

lira değerinde olan binayı kolaylık sağlamak suretiyle 10.000 lira bedel karşılığında satılmasını kararlaştırmıştır.[151]

Cumhuriyet Halk Partisi, talepleri hemen yerine getirme yoluna gitmemiş, bina alımı noktasında detaylı bilgiler istediği gibi mimarları vasıtasıyla binanın durumunu teftiş ettirmiştir.[152]

Mülkiyeti Cizre Belediyesi'ne ait bina yaklaşık iki yılda ancak parti malı gayrimenkul haline gelebilmiştir. Abdulkadir Dursun'un belediye başkanlığı sürecinde satış işlemi gerçekleşmiştir. Bina, sağ tarafındaki büyük bahçe ile sol tarafındaki küçük bahçeden 20'şer metrelik yerin de dâhil edilmesiyle 8.000 lira bedelle alınabilmiştir.

Cizre'de satın alınacak bina bedeline karşılık olarak 1948 yılı bütçesinden 8.000 lira gönderilmiştir.[153] (Şekil 3) Aynı yıl içerisinde binanın parti adına ferağ muamelesi için de 400 lira daha gönderilmiştir.[154]

Cizre Halkevi binasının satın alma işlemi ile ilgili sorunlar biter bitmez bu defa binanın ortaokula dönüşmesi ile ilgili sıkıntılar başlamıştır. Parti başkanlığının direktifi ile ilçede ortaokul açılması istenmekte; ancak bina sıkıntısından buna imkân olmaması üzerine Cumhuriyet Halk Partisi İlçe İdare Kurulu, 80-100 kadar başı boş gezmekte bulunan ilkokul mezununun tahsilsiz kalmamaları için parti bünyesindeki Halkevi binasının geçici olarak ortaokula terk edilmesini[155] uygun görmüştür.

Genel başkanlığın parti ve Halkevi çalışmalarının aksayacağı yönündeki tereddütlü yaklaşımı üzerine bina; parti ve Halkevi çalışmalarının yanı sıra Ferman Sönmez'in Halkevi reisliği döneminde ortaokul olarak da hizmet vermiştir. Başta iki oda tahsil edilirken 1950 yılında da ortaokul için bina temin edilememesi üzerine bir oda daha terk edilmiştir.[156]

[151] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1765.1161.4.
[152] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1765.1161.4.
[153] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1765.1161.4.
[154] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1765.1161.4.
[155] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1765.1161.4.
[156] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1765.1161.4.

Cizre Halkevi Binası, 1951 yılında yıllık 72 lira kira bedeli karşılığında tamamen ortaokula terk edilmiştir. Kira bedelini ödemeyi Cizre Belediyesi üzerine almıştır.[157]

Genel olarak bakıldığında Cizre Halkevi binasının asıl amacı dışında kullanılma durumu olmuştur. Bina da amaca hizmet bakımından gerekli koşulları taşımamıştır. Gerçek manada bir Halkevi binası işlevine sahip olup olmadığı noktasında da farklı bakış açıları vardır. Halkevi reisi Baki Başaran, binanın Halkevi faaliyetleri için elverişli olmadığını ve şiddetle yeni bir binaya ihtiyaç olduğunu[158], Ali Ramazan Canoruç binanın Halkevi için çok müsait olduğunu, Cumhuriyet Halk Partisi Baş Mimarı Seyfi Sonad'a ilgili kişilerce verilen bilgilerde, binanın iklim ve inşaat tarzı bakımından tamamen hatalı yapıldığı, yazın sıcaktan ve yağmurlu zamanlarda üstü betonarme teras yapıldığından yağmur sızıntısından oturulmayacak bir vaziyette olduğu[159] belirtilmiştir.

Cizre Halkevi Binası ortaokuldan sonra memurlar kulübü, adliye, belediye, polis karakolu gibi farklı amaçlara hizmet edecek şekilde kullanılmıştır. Şu an yeri arsa konumunda olup hazineye aittir. [160]

2.4. CİZRE HALKEVİ REİSLERİ

Herhangi bir teşkilatın başarısı, teşkilatın başındaki kişinin işi önemsemesi, işe vakıf olması, disiplin anlayışıyla yakından ilişkilidir. Cizre Halkevi reislerinin bu bağlamda devrim ideolojisini yayma ve toplumu dönüştürmeyi esas alan temel amaca hizmet anlayışından çok, merkezle bahaneleri içeren gereksiz birçok yazışmaya gittikleri görülmüştür. Kendi güçlerini ve imkânlarını kullanma yoluna gitmeyip üst makamlarla irtibata geçerek çözüm üretme çabası içinde olmuşlardır.

Kimi zaman Cizre Halkevi reislerinin, daha önce teşekkül edip iyi neticeler alan Halkevleri seviyesine ulaşmak için çaba harcanacağını yazışmalarda dile getirerek üst makamlara iyi görünme eğilimi göstermeleri söz konusu olmuştur. Uygulamada ise dikkate değer bir çabadan bahsetmek zordur.

---

[157] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1765.1161.4.
[158] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1765.1161.4.
[159] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1765.1161.4.
[160] Abdulgaffar Dursun, -Emekli Avukat- "Cizre Halkevi" konulu görüşme, Cizre: 04 Ocak 2012.

Yapılan uyarılara ve gösterilen çabalara karşın Cizre'nin de içinde bulunduğu pek çok Halkevi görevlerini tam olarak yapamamışlar, yanlış ellerde bulunduklarından dolayı istenilen verim elde edilememiştir. Halkevi başkanlarının işe vakıf ellerde bulundurulmaması bu sonucu doğururken, makamı kendi çıkarları doğrultusunda kullanma eğilimi ağır basmıştır.[161] Cizre Halkevi kurulduktan sonra Halkevi çalışmalarını içeren raporların hazırlanıp gönderilmeyişi, içerikten çok formaliteleri yerine getirmeye çalışmaları bunu göstermektedir.

Cizre Halkevi'nde kuruluşundan yıkılışına kadar on kişi reis olarak görev yapmıştır. Halkevi başkan seçimlerinin nasıl yapılacağı ilgili talimatnamelerde belirtilmiştir. Halkevi reisleri önceleri Cumhuriyet Halk Partisi İl Yönetim Kurulu'nun kendi üyeleri arasından seçtiği bir üye iken, bu hüküm 1935 öğreneğinde Halkevlerinin ilçe ve bucaklarda da açılmasıyla birlikte değişmiş, Halkevi başkanının il, ilçe ve bucak Cumhuriyet Halk Partisi Yönetim Kurulu üyeleri arasından seçilmesi kararlaştırılmıştır.

Cizre Halkevi reislerine ilişkin önemli bir sıkıntı görev süreleri dolmadan çeşitli nedenlerden dolayı görevden ayrılmaları olmuştur. Bu husus Cizre Halkevi faaliyetlerini aksatan bir gerekçe olmuştur. Cizre Halkevi reisliği yapanlardan bazılarının değinileceği üzere ya kendilerinin ya da çocuklarının Türkiye'de önemli makamlara geldikleri de söylenebilir. Hâkim, veteriner, kaymakam, belediye başkanı gibi farklı alanlardan gelen Cizre Halkevi reislerinden Cahit Özkan ve Ferman Sönmez Cizre kökenli olup diğerleri dışarıdan yöreye tayin edilen farklı illere mensup kişilerdir. Cizre Halkevi reisleri hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

2.4.1. Ahmet Titrek

20 Şubat 1938'de açılan Cizre Halkevi'nin ilk reisi Ahmet Titrek'tir. (Şekil 4) 1892 yılında Çankırı'da doğmuştur. 1909'da Çankırı idadisinden mezun olan Titrek, 1920 yılında hâkimlik diploması almıştır. 1925 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'ne üye olmuştur.[162]

[161] Başbakanlık Cumhuriyet arşivi, 490.01/734.4.1.
[162] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/945.664.1.

Cizre'deki asli görevi olan hâkimlik dışında Cizre Halkevi reisliği ve Cizre Spor Kulübü başkanlığı da yapmıştır. Cizre'de ortaokul ve lisenin olmayışından çocuklarının eğitimi için tayin istemiş[163] ve bu nedenle Cizre'deki hâkimlik ve Halkevi reisliği görevlerinden ayrılmıştır.

Ahmet Titrek'in avukat olan oğlu Gürhan Titrek ilköğrenimini Cizre'de tamamlamıştır. Gürhan Titrek, 1968 yılında senato seçimlerini kazanarak 12 Eylül 1980 yılına kadar bu görevi sürdürmüştür. 1969-1971 yılları arasında Devlet ve Ticaret Bakanlığı yapmıştır. Bugün Çankırı'da onun adıyla Gürhan Titrek Meslek Lisesi ve Eğitim Merkezi bulunmaktadır.[164]

Cizre Halkevi reisleri içinde en faal olanı diyebileceğimiz kişi Ahmet Titrek'tir. Çünkü talimatname ve genelgelere daha fazla riayet etmiş, Cizre Halkevi'ne ilişkin gerekli bilgileri merkeze yollama girişimleri içinde olmuştur. Kendisinden sonra görev alanların bu hususu dikkate aldıklarını söylemek güçtür.

2.4.2. Baki Başaran

1902 yılında Konya Hadım'da doğan Baki Başaran, 1929 yılında Konya Lisesi'nden ve 1932 yılında da İstanbul Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur.[165]

Cizre kaymakamı iken Halkevi reisliği görevini de yürütmüştür. 1939 Eylül ayında başladığı Halkevi reisliği görevini 1940 yılı Ağustos ayında Susurluk Kazası'na tayin edilmesine[166] kadar yaklaşık bir yıl sürdürmüştür. (Şekil 5-6)

2.4.3. Tevfik Yener#

Baki Başaran'ın naklinden sonra Cizre'ye kaymakam olarak görevlendirilen Tevfik Yener 1941 yılı itibariyle Cizre Halkevi reisliği[167] yapmıştır. Gerek Cizre Halkevi'nin kayıtları düzenli tutamayıp ihmal etmesi gerekse Cizre Kaymakamlığı'nda kendisine ilişkin kaydın bulunmaması Tevfik Yener'e ilişkin yeterli bilgiye ulaşmamızı engellemiştir.

---

[163] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/841.325.2.
[164] Erhan Titrek,Gürhan Titrek, http://okulweb.meb.gov.tr/18/01/137851/yeni_sayfa_15.html (5 Ekim 2011).
[165] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/945.664.1.
[166] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/945.664.1.
[167] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/841.325.2.

2.4.4. Necati Çelim

Necati Çelim, 1909 yılında Köşk Aydın'da doğmuştur. İlkokulu dışarıdan bitiren Çelim, ortaokulu Manisa'da, liseyi de İstanbul Kabataş Erkek Lisesi'nde tamamlamıştır. 1934 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Görev yaptığı yerlerde başta Cizre ve Aydın olmak üzere birçok öğrenciye burs vermiştir. Farsça, Arapça, Fransızca dillerini bilirdi.[168]

1954-1960 yıllarındaki Demokrat Parti milletvekilliği döneminde eğitime ayrılan bütçenin arttırılması ve öğretmenlerin durumlarının iyileştirilmesi için çaba göstermiştir. Menderes Hükümeti'ne karşı yapılan 27 Mayıs Darbesi'ni önlemek amacıyla darbeden bir ay önce Nisan 1960'da Demokrat Parti tarafından kurulan Tahkikat Komisyonu'nun üyesi idi. 27 Mayıs 1960 Darbesi'nden sonra tutuklanmış, önce Yassıada'da[169] hapsedilen Çelim, 1964'e kadar Kayseri Cezaevi'nde tutuklu kalmıştır. 1984 yılında İzmir'de vefat etmiştir.[170]

Hükümet tabibi olarak ilk önce Cizre'ye atanmıştır. Cizre'de 4 yıl boyunca görev yapmıştır.[171] Kaymakam Baki Başaran'ın Halkevi reisliği sürecinde Necati Çelim Halkevi İdare Heyeti üyesidir. Baki Başaran'ın Susurluk Kazası'na nakli üzerine önce vekâleten Halkevi reisliği görevini almış, daha sonra asli olarak[172] bu görevi yürütmüştür. (Şekil 7)

Cizre Halkevi reisliği yaparak Cumhuriyet Halk Partisi bünyesinde devrime hizmet veren Necati Çelim'in daha sonra Demokrat Parti'ye geçerek muhalefette yer alması, Necati Çelim ve benzeri kişilerin dönemin koşullarının bir zorlaması olarak bu görevleri icra ettikleri, ilerleyen süreçte ilk fırsatta esas karakterlerini ortaya koyduklarının bir ifadesi olarak karşımıza çıktıkları söylenebilir. Cizre Halkevi için de dile getireceğimiz bu yapı meselesinin Halkevi çalışmalarına yansıyarak verimi düşürdüğü imkân dâhilindedir.

[168] http://tr.wikipedia.org/wiki/Necati_Celim, (20 Aralık 2011).
[169] http://yenisafak.com.tr/diziler/amenderes/index.html, (20 Aralık 2011).
[170] http://tr.wikipedia.org/wiki/Necati_Celim, (20 Aralık 2011).
[171] http://tr.wikipedia.org/wiki/Necati_Celim, (20 Aralık 2011).
[172] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/945.664.1.

2.4.5. Cahit Özkan

1898 yılında Cizre'de doğmuştur. Cizre'nin köklü ve en eski ailelerinden biri olarak bilinen Hacı Zuraf ailesine mensuptur. Babası Hacı Zuraf 48. Hamidiye Alayı'nın kurucu komutanlarından ve Nakşibendi Tarikatı silsilesinde 30. sırada bulunan Şeyh Halid Bağdadi'nin halifesi olan Şeyh Halid-i Ciziri'nin yeğenidir.[173]

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında uzun bir süre encümen olarak görev yapmıştır. 1938'den 1946 yılına kadar iki dönem Cumhuriyet Halk Partisi'nden Cizre belediye başkanı olarak görev yapmıştır. 1975 yılında Cizre'de vefat etmiştir.[174]

Cizre kökenli olup Cizre Halkevi reisliği yapan ilk kişi Cahit Özkan'dır. Cizre Halkevi reisliği[175] dışında Cizre Halkevi spor şubesi başkanlığı[176] da yapmıştır. (Şekil 8)

2.4.6. Tahir Turan

1903 Mardin doğumlu olan Tahir Turan, yedi senelik idadiden 1920 yılında mezun olmuştur. Esas mesleği öğretmenliktir. Kuruluşundan itibaren Cumhuriyet Halk Partisi'nin içerisinde yer alıp partiye hizmet etmiştir.[177]

Cizre'ye başöğretmen, maarif memuru olarak gelmiştir. Cizre Halkevi reisi olmadan önce Halkevi bünyesinde 1938'den önce iki yıl kitapsaray şubesinde, daha sonra iki yıl halk dershaneleri şubesinde başkanlık yapmıştır. 1943'ten 1944 Kasımı'na kadar Türk Hava Kurumu başkanlığı görevini yerine getirmiştir. Nisan 1944'ten Kasım 1944'e kadar yaklaşık 7 ay Cizre Halkevi başkanlığı görevini üstlenmiştir. Tahir Turan 1945 yılında Nusaybin Halkevi başkanlığını da yapmıştır.[178] (Şekil 9)

---

[173] Selahattin Özkan, -Memur- "Cizre Halkevi" konulu görüşme, Cizre: 05 Ocak 2012.
[174] Abdulkadir Bingöl, **Kulîlkên Baxê Botan**, Diyarbakır Kürt Enstitüsü Yayınları, Diyarbakır, 2008, s. 205.
[175] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1231.100.2.
[176] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1124.104.1.
[177] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/945.664.1.
[178] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/945.664.1.

2.4.7. Sabri Şar

1944 yılı ve 1945 yılının başında Cizre Halkevi reisliği yapan Sabri Şar'ın asıl mesleği veterinerliktir. Cizre Halkevi görevinden Mart 1945'te silah altına alınmasından dolayı ayrılmıştır.[179]

2.4.8. Ali Ramazan Canoruç

Veteriner Sabri Şar'ın silah altına celbinden sonra açık kalan Cizre Halkevi reisliğine ilçe toprak mahsulleri ofisi anbar şefi Ali Ramazan Canoruç'un getirilmesi 19.4.1945 tarihinde onanmıştır.[180] (Şekil 10)

Ali Ramazan Canoruç, 1911 tarihinde Mersin ili Tarsus ilçesinde Alibeyli Köyü'nde doğmuştur. İlköğrenimini Tarsus'ta, ortaöğrenimini Adana'da tamamlamıştır. Şimdiki veteriner sağlık memurları yetiştiren meslek yüksek okulu statüsünde olan Hayvaniye Sıhhiye Okulu'nu kazanıp 1933 yılında buradan mezun olmuştur. Aynı yıl Cizre kazasına atanmıştır. 1935 yılında Cizre Mahkeme-i Şerriye Başkatibi Ali Oktay'ın kızı ile evlenmiştir. Onun bu evliliği kendisi ve Cizre için önemli bir aşama olmuştur. Kırk yıla yakın Cizre'de kalarak Cizre Halkevi reisliğinin de bulunduğu birçok kültürel faaliyette bulunmuştur.

Cizre halkının çocuklarını okutması için çaba gösterip teşvik etmiş ve onun bu gayreti birçok Cizrelinin iyi makamlara gelmesini sağlamıştır. Ayrıca kız çocuklarının okutulmasında önemli katkıları olup bu konuda önderlik etmiştir. Cizre'deki görevi gereği göçerlere hayvancılıkla ilgili sorunlarda yardımcı olmuştur. (Şekil 11)

Cizre Halkevi reisi olarak halkın örf, adet ve değer yargıları ile ilgili piyes, folklor gibi faaliyet ve çalışmalarda bulunmuştur. Yine bu süreçte Cizre'de Avcılar Kulübü'nü kurup ilk başkanlığını yapmıştır. Halkevlerinin kimi zaman işbirliği içinde olduğu Türk Hava Kurumu ve buna benzer birçok meslek kuruluşunun temsilciliklerini yapmıştır.

[179] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/945.664.1.
[180] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/945.664.1.

Altısı erkek ikisi kız sekiz çocuğu olan Ali Ramazan Canoruç, eğitime verdiği önemden çocuklarının hepsini okutmuştur. Oğullarından Fikri Canoruç 2000 yılında Dicle Üniversitesi rektörü olup bu görevde sekiz yıl kalmıştır.

Ali Ramazan Canoruç, 1979 yılında Cizre'den ayrılarak Eskişehir'e taşındı. 18 Ekim 2002 Dicle Üniversitesi Araştırma Hastanesi'nde vefat etmiştir. Eskişehir'de defnedilmiştir.[181]

2.4.9. Ferman Sönmez

1905 yılında Cizre'de doğmuştur. Esas görevi dava vekilliği olan Ferman Sönmez, Cizre Halkevi köycülük kolu üyeliği,[182] Cizre Halkevi reisliği[183] Cizre Kızılay Cemiyeti başkanlığı,[184] Cumhuriyet Halk Partisi İlçe İdare Kurulu kâtipliği[185] ve Cizre Belediye başkanlığı[186] gibi faaliyetler içerisinde de bulunmuştur. (Şekil 12)

Cizre Halkevi faaliyetlerine konferanslar vermek, toplantı, müsamere ve balolarına katılmak gibi katkılarda bulunan Ferman Sönmez, 1950 seçimlerinde Demokrat Parti safına geçerek Cizre Belediye başkanı seçilmiştir.

2.4.10. Maruf Çoşkunözer

Cizre Halkevi'nin son reisi Maruf Coşkunözer'dir. 1950 ve Halkevlerinin kapatıldıkları 1951 yılında Cizre Halkevi reisliği yapan Maruf Coşkunözer, Cizre Kaymakamlığı'nda memur statüsünde çalışmıştır.[187]

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nce Cizre İlçe Cumhuriyet Halk Partisi Kurulu Başkanlığı'na gönderilen 5.6.1951 tarihli bir yazıda Cizre Eski Halkevi Başkanı Maruf Coşkunözer'e hizmetlerinden dolayı teşekkürlerin bildirilmesi istenmiştir.[188]

---

[181]Fikri Canoruç,-Emekli Öğretim Üyesi- ''Cizre Halkevi'' konulu görüşme, (E-Mail Aracılığıyla) : 27 Şubat 2012.
[182] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/971.758.2.
[183] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/841.325.2.
[184] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/971.758.2.
[185] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1765.1161.1.
[186] Bingöl, s.206.
[187] Hüsnü Özalp, -Emekli Tüccar- "Cizre Halkevi" konulu görüşme, Cizre: 07 Ocak 2012.
[188] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01.841.325.2.

2.5. CİZRE HALKEVİ ÇALIŞMALARI

Halkevlerinin başarısının en önemli göstergesi çalışmalarının niteliği ve niceliğidir. Açılan şube kollarının faaliyetleri, Halkevinin kurulduğu yörenin merkez ve çevre kitlesine ulaşma düzeyi, bu kitlenin amaç doğrultusunda dönüştürülmesi, kitleden alınan destek, Halkevi ve şube başkanlarından üyelere kadar işe zoraki değil, isteyerek gönül vermeleri gibi hususlar verimi etkilemiştir.

Cizre Halkevi yukarıda sıralanan kıstaslar bağlamında değerlendirildiğinde açılışı müteakip ilk bir yıl için farklılık ve heyecanın uyandırdığı hevesle nispeten verimlilikten bahsedilebilir. Daha sonraki yıllarda Cizre Halkevi'nin sembolik bir varlık teşkil ettiği, Cizre'nin kalburüstü ailelerinin ve dışarıdan yöreye tayin edilen çeşitli mesleklerden insanların mevcut konumlarını kaybetmeme endişesi ile Halkevine iştirak ettikleri söylenebilir.

Cizre Halkevi'nin çalışmalarının yetersizliğine, sembolik bir Halkevi olarak kalmasına iç ve dış dinamikler etkide bulunmuştur. Yazışmalardan ve dönemin tanıklarının ifadelerinden tespit ettiğimiz etkenler:

1. Cizre Halkevi binasının daha önce de belirttiğimiz üzere fiziksel imkânlarının yetersiz olması

2. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Halkevleri ile getirmek istediği modern toplum anlayışının yörenin geleneksel, tutucu, dini değerlerine ters düşmesi[189]

3. Yaz mevsiminin aşırı sıcak olmasından dolayı halkın yüksek yerlere, yaylalara çıkmak zorunda kalması ve bu nedenle şehrin tenhalaşması[190]

4. Cizre'ye bağlı köylerde nüfusun yoğun olmasına rağmen Halkevi'ne, yaşayışlarına ters olduğu düşüncesiyle mesafeli yaklaşmaları[191]

[189] Abdulkerim Özervarlı, -Emekli İmam- "Cizre Halkevi" konulu görüşme, Cizre: 27 Aralık 2011.
[190] Hüsnü Özalp, -Emekli Tüccar- "Cizre Halkevi" konulu görüşme, Cizre: 07 Ocak 2012.
[191] Hüsnü Özalp, -Emekli Tüccar- "Cizre Halkevi" konulu görüşme, Cizre: 07 Ocak 2012.

5. Cizre merkez nüfusunda iç ve dış gelişmelerin etkisiyle ciddi azalma olması,

6. Cizre Halkevi'nin kuruluşundan bir yıl sonra II. Dünya Savaşı'nın başlaması, savaşın etkileri ve bu vesileyle ürün stokuna gidilmesiyle yaşanan kıtlık,[192]

7. Bütçe vaziyetinin çoğu zaman iyi durumda olmayışı[193]

8. Kimi yerel yöneticilerin Halkevine karşı husumet besleyen davranış içinde bulunmaları[194]

9. Çok partili yaşama geçilmesiyle yöredeki yönetici, memur kesimi arasında yaşanan çekişme

10. Merkezden uzak olması

11. Yazışmaların uzun zaman alması

12. Halkevi reisleri ve şube üyelerinin görev süreleri dolmadan tayin olmaları, yakınlarının eğitim sorunu gibi gerekçelerle ayrılmalarıdır.

Devletin başındaki yönetici kesimin Halkevlerinden beklentileri bölgeden bölgeye, yöreden yöreye farklılık göstermiştir. Doğu ve güneydoğu bölgelerindeki Halkevlerinin misyonu, buradaki etnik yapının başta Kürtler olmak üzere Araplar, Süryaniler, Yezidiler gibi yapı ve dini cemaatlerden oluşması nedeniyle dil ve kültürel dönüşüme odaklanmıştır. Cizre'nin de içinde yer aldığı Mardin vilayetinde hâkim olan dil Arapça ve Kürtçe'dir. Bu durum hem Mardin Halkevi, hem valilik hem de devlet nezdinde bir sorun olarak algılanmış ve buna karşı, kültür kaynağı olarak görülen Halkevleri ve Halkodaları vasıtasıyla soruna karşı derhal mücadele edilmesi gerektiği[195] belirtilmiştir.

Cizre Halkevi açılmadan önce yörede dil ve kültür vazifesi gören, bu uğurda çalışan Türk Dili Yayma Kurumu mevcuttur. Mardin Halkevi dil ve edebiyat

[192] Sabri Gümüş, -Emekli Esnaf- ''Cizre Halkevi'' konulu görüşme, Cizre: 02 Ocak 2012.
[193] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1765.1161.4.
[194] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/841.325.2.57.
[195] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/945.664.1.

şubesine bağlı olarak Cizre, Nusaybin, Savur, Midyat, Derik, Ayinkâf gibi kaza ve kasabalarda açılan bu kurum, özel bir durum olan yabancı dil ile savaşmış, Türk dilini yaymaya çalışmıştır. Dahası anadili bilmemek ve öğrenmemek kötülenmiş, gülünçleştirilmiştir.[196] İlgili kazalarda tesis edilen Türk Dili Yayma Kurumları 50 genci bu alana yönelterek 700 vatandaşa Türkçe okuma yazma öğretmiştir.[197]

Gösteri kolu, köycüler kolu ve dil kolu kazalardaki dili yayma kurulları emrine gönderilmiş, orada açıkta gösteriler vermiştir. Kazalarda gösterilere gelen halk sayısal olarak saptanmamıştır.[198] Bu şekilde bir bakıma Cizre Halkevi'nin Mardin'e bağlı diğer kazalardaki Halkevlerinin alt yapısı oluşturulmuştur.

Cizre Halkevi'ndeki faaliyetler genel itibariyle yukarıda sıraladığımız nedenlerden ötürü kısıtlıdır. Kuruluşundan yıkılışına kadarki çalışmalara geçilecek olursa şunlar söylenebilir:

20 Şubat 1938 yılında faaliyete geçen Cizre Halkevi, kitapsaray, temsil, spor, sosyal yardım şubeleri ile çalışmalarına başlamıştır. İlgili şubelere ilk iki ay itibariyle 300 civarında üye kaydedilmiştir.[199] Altıncı ayda bu sayı yaklaşık 500'ü bulmuştur. Genel olarak erkeklerin oluşturduğu üyelerin yanı sıra bayanlar da dâhil olmuştur. Bayanlar ve erkekler çoğunlukla yerlilerden teşekkül etmiştir.[200]

Kitapsaray şubesi, ilk başta genel sekreterlikten ve vekâletlerden gönderilen kitaplar ve dergilerin düzenlemesini yapmıştır. Gönderilen ve kayıt alınan kitaplardan bazıları şunlardır:

Adet	**İsmi**
5	Gönül Masalı
1	Geç Kalınız
2	Kızıl Hastalığı
2	Kızamık

[196] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/841,325.2.
[197] Behcet Kemal Çağlar, **103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı**, Ankara, 1936, s. 20.
[198] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/841.325.2.
[199] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/841.325.2.
[200] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/989.830.2.

1	Teranüm
1	Karahumma
1	Zührevi Hastalıklar
1	Diş Sağlığı[201]

Şube bu kitap ve dergiler dışında Akşam ve Kurun gazetelerine abone olmuştur. Abonelikten amaç halkın günlük iç ve dış gelişmeleri takip edip öğrenmelerini, gelişmelerden haberdar olmalarını sağlamaktır. Yine kitapsaray şubesinde Cumhuriyet Halk Partisi'nden gönderilen Ulus Gazetesi, Akbaba, Karagöz, ve diğer Halkevlerinde çıkan dergilerin düzenli olarak takibi yapılmış ve gelmeleri sağlanmıştır. Tüm bu kitap, gazete ve dergilerden halkın yararlanması için Halkevi, her gün gece ve gündüz açık bulundurulmuştur. Bu tutum günden güne okuyucuların sayısında artış sağlamıştır.[202]

Cizre Halkevi'nin kuruluşundan 17.4.1946 yılına kadar Halkevi kütüphanesinde kitap sayısı açısından önemli bir artış olmamıştır. Çünkü ilgili tarihte Ali Ramazan Canoruç'un Halkevi başkanlığı döneminde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazıda; halen kütüphanede 350 adet kitap bulunduğu, el yazıları ile kitap bulunmadığı, iki adet eski harflerle yazılmış kitap bulunduğu, ecnebi dillerle yazılmış kitap bulunmadığı[203] bildirilmiştir. Bunun nedeni kitapsaray şubesinin pasif davranmasının yanı sıra merkezce kütüphanede bulundurulması istenen kitapların ne türde olacağının belirlenmesi ve sınırlamalar getirilmesidir.

Cizre Halkevi'nin ortaokula dönüştürülmesinden sonra burada okuyan ve ilk mezunlardan biri olan Emekli Avukat Abdulğaffar Dursun; kapatılma sürecinde Halkevi kütüphanesinde iki odada raflar ve raflarda dolu kitaplar gördüğünü ve Halkevinin kapatılmasından sonra kitapların bir kısmının merkeze gönderildiği bir kısmının yok edildiğini[204] söylemektedir. Emekli Avukat Şerafettin Elçi de Halkevinin zengin bir kitaplığının bulunduğunu, Halkevinin kapatılmasıyla

[201] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/841.325.2.
[202] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/989.830.2.
[203] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1048.1025.3.
[204] Abdulgaffar Dursun, -Emekli Avukat- "Cizre Halkevi" konulu görüşme, Cizre: 04 Ocak 2012.

kitaplıktaki eserlerin önemli bir bölümünün Halkevi binasında faaliyet gösteren ortaokula devredildiğini[205] belirtmektedir.

Spor Kulübü tam bir takım olarak ve bütün teçhizatları ikmal edilerek maç yapmaya başlamıştır. Spor şubesi çalışmalarını sadece kendi imkânları ile değil, yöredeki mevcut spor kulübü ile birlikte hareket ederek sürdürmüştür. Spor şubesi bölgede sporculuk ve yüzmecilik[206] hevesini uyandırmak için çalışmış,[207] Spor müsabakaları genel olarak Halkevi spor şubesinin oluşturduğu takım, yöredeki mevcut spor kulübü takımı ve askeri teşkilat takımı gibi takımlarla yürütülmüştür.[208]

Spor şubesinin süreç içerisinde yaşadığı en büyük sıkıntılardan biri malzeme yetersizliği olmuştur. 1949 yılında spor şubesi başkanı Cahit Özkan gerek spor malzemelerinin bulunmamasından gerekse tahsisatın olmamasından spor faaliyetlerinin geri kaldığını, malzemesizlikten faaliyet yapılamadığını söylemiştir. Cahit Özkan'ın 11'er adet forma, don, ayakkabı, tekmelik, çorap, 2 adet kaleci dizliği ve 1 toptan oluşan ihtiyaç malzemesinin temin edilmesi talebine ilişkin Halkevi Başkanı Ferman Sönmez, genel sekreterlikten ilgili malzemeler için talepte bulunmuştur; ancak sekreterlik bütçe durumunun müsait olmaması yüzünden karşılanamayacağını[209] açıklamıştır. Açıkça görülüyor ki, Cizre Halkevi şube kolları kendi veya yöre imkânlarıyla eksiklikleri giderme yoluna gidememiş, genelde merkezden ihtiyaçların giderilmesini istemiştir. Çoğu kez merkezden de olumlu cevap alamadıkları görülmüştür.

Gösteri şubesi mümkün mertebe ayda en az bir müsamere tertip etmeye çalışmıştır. Verilen temsiller yoluyla Halkevi, Çocuk Esirgeme Kurumu, Hava Kurumu, Spor Kulübü yararına gelir temini yoluna gidilmiştir. Yine temsiller yoluyla yöre insanında yenilikçi bir ruh, uyanıklık ve bilinç oluşması için gayret edilmiştir. Müsamereler yerli gençler ve memurlar tarafından verilmiştir. Temsil edilen piyesler Mavi Yıldırım Çocukları, Yaşayan Ölü, Devrim Yolcuları ve Kozanoğlu'dur.[210]

[205] Şerafettin Elçi, -Emekli Avukat- "Cizre Halkevi" konulu görüşme, Cizre: 03 Mart 2012.
[206] Dicle Nehri'nin bir kolu olan Botan Çayı'nın yörenin hemen yakınından geçmesi Halkevine yüzme faaliyetini gerçekleştirmesi için olanak sağlamıştır.
[207] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/989.830.2.
[208] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1124.104.1.
[209] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1124.104.1.
[210] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/989.830.2.

1945 ve 1946 yıllarında Halkevi sahnesindeki temsilleri, temsil şubesinden Mehmet Öztürk idare etmiştir.[211]

Sosyal yardım şubesi elde tahsisat olmadığından etkinlik gösterme bakımından yetersiz kalmıştır. Yine de imkânlar dâhilinde 1938 yılı bahar ayında Yozgat ve çevresinde yaşanan depremle ilgili hassasiyet gösterilmiş olup felaketzedeler için bir konferans ve toplantı yapılmıştır. Merkez ve köylerle beraber 500 liraya kadar bir miktar temin edilmiştir. Felaketzedeler için toplanan meblağ Kızılay Cemiyeti'ne verilmiştir. Sosyal yardım şubesi kimsesiz kalan ve yeni doğmuş bir çocuğa süt anne tutarak baktırmak ve büyütmek suretiyle de yardım etmeye çalışmıştır.[212]

Cizre Halkevi fırsat buldukça farklı aktivitelerde bulunmaya çalışmıştır. Zehirli gazlar, bulaşıcı ve ruhi hastalıklarla mücadele edilmesi bunlar arasında gösterilebilir. Hem bu hususlara hem toplumsal kalkınma hem de özellikle köylülerin kalkınması ile ilgili ve muhtarların köye ait iş ve vazifeleri hakkında konferanslar verilmiş ve her zaman toplanarak ilmi konuşmalar yapılmıştır.[213]

Cizre Belediyesi'nde mevcut radyo Halkevine alınarak yurtiçi ve yurtdışı haber ve gelişmelerinden ve büyüklerin verdikleri konferanslardan yaralanılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda müzik gereksinimi de bu suretle karşılanmıştır. Halkın Halkevine karşı muhabbet ve sevgi hislerini uyandırmak için milli bayramlarda müsabakalar tertip etmek ve takımlar teşkil ederek mükâfatlar vermek yoluyla eğlenceler düzenlenmiş ve oyunlar oynanmıştır.[214]

Cizre Halkevi'ne merkez dışında belediye, ihtiyaçlar için bütçe ayırırdı. Örneğin Cizre Belediyesi'nin 1939 yılı bütçe toplamı 43.500 olup, bu bütçeden 600 lirası Halkevine, 300 lirası spor teşekküllerine, 150 lirası da hayır kurumlarına aktarılmıştır.[215]

Cizre Halkevi'nin yöre insanını bilinçlendirmeye ilişkin önemli faaliyetlerinden biri 1946'dan itibaren başlayan Türkçe okuma-yazma kurslarıdır.

[211] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.1.1024.943.3.
[212] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/989.830.2.
[213] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/989.830.2.
[214] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/989.830.2.
[215] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.1.1517.174.1.

Okul çağını geçirmiş çocuk ve gençleri kapsayan kurslar ocak- nisan ve eylül-ocak olmak üzere iki devre halinde yapılmıştır. Kurslar başarılı ilkokul öğretmenlerince Türkçe okuma-yazma kılavuzundaki öğretim usullerince ücret karşılığında verilmiştir. Kurs açılması için kurs öğretmenince en az 10 öğrenci toplama zorunluluğu[216] getirilmiştir

Cizre Halkevince açılan Türkçe okuma-yazma kurslarına kaç kişinin katıldığını bilemiyoruz; ancak Maruf Coşkunözer'in başkanlığı döneminde 1950 Şubatından itibaren açılması düşünülen kurs için Cizre İlkokul Başöğretmeni Abdulkerim Mungan'ın görevlendirileceği ve kursa 50-60 kişinin katılmasının beklendiği[217] belirtilmiştir.

1946 yılında başlayan kurslara iyimser bir yaklaşımla her yıl 100 kişinin katıldığı ve belge aldıkları kabul edilirse 1950 sonuna kadar bu rakam 500 olacaktır. 5 yıl için bu sayının az olduğu, ideolojik açıdan doğu kalkınmasının anahtarı konumunda görülen çocuk ve gençlerin yeterince Halkevine kazandırılamadığı gerçeğini akla getirmektedir.

Türkçe okuma-yazma kursları dışında köylere yönelik Cizre Gezici Köy Kadınları Kursu faaliyet göstermiştir. Cizre'de bu iş için Hikmet Alperat öğretmen olarak görevlendirilmiştir. Kendilerine Türkçe okuma-yazma kurslarında olduğu gibi ücret verilmiştir.[218] O dönem Cizre nüfusunun yoğun olarak köylerde yaşadığı ve köy sayısının fazlalılığı dikkate alındığında bir kişinin görevin üstesinden gelmesi kolay değildir. Büyük zorluklarla karşılaşmaları, köy halkı üzerinde etkili olmalarını güçleştirmiştir.

2.6. MERKEZLE YAZIŞMALAR

Cizre Halkevi'nin merkezle yazışmaları en ufak mesele veya ihtiyaçların dahi iletilmesinden dolayı abartıya varan bir düzeyde olmuştur. Cizre Halkevi yöneticileri meselelerde yapıcı, ihtiyaçlarda imkânları zorlama bakımından fazla çaba göstermemişlerdir. Sorunları veya ihtiyaçları doğrudan merkeze iletmektense

[216] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.1.1057.1060.1.
[217] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.1.1517.174.1.
[218] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.1.1517.174.1.

halletme ve giderme gayreti gösterilip Halkevi faaliyetleri kapsamında rapor olarak gönderilmesi Halkevinin önemini artıracağı gibi takdir edilmesi de mümkün olacaktı.

Merkezle yazışmalarda ne gibi taleplere gidildiği ve nasıl bir üslup kullanıldığına dair birkaç örnek verelim.

Halkevi Başkanı Kaymakam Baki Başaran döneminde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği Yüksek Katına gönderilen yazıda: ‘‘Evimize hediye olarak gönderilen (Philips) marka ve 23513 numaralı radyo ile iki adet altı voltluk akümülatörler Diyarbakır Antalya anbarından teslim alındığını bildiren senedin ilişik olarak sunulduğunu saygılarımla arz ederim.’’[219]

Yine Baki Başaran’ın reisliği sürecinde: ‘‘Kazamızın bir bando takımının bulunması her sahada büyük faydalar temin edeceğinden bir bando takımının evimize gönderildiği takdirde evimiz tarafından muallim temin etmek sureti ile memleket gençlerinden iyi bir takım teşkil ve yetiştirileceğinden bu dileğimizin bu yıl içinde yerine getirilmesine yüksek himmetlerini saygılarımla arz eder, ellerinizi öperiz.’’[220]

Halkevi Başkanı Ferman Sönmez, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği Yüksek Katına gönderdiği yazıda: ‘‘Evimizin spor şubesi için spor malzemelerinin yardımı hakkındaki idare kurulumuzca verilen karar ile spor şubesi komite başkanlığının yazı örnekleri ilişik olarak sunulmuş olduğundan dileğimizin isaf buyurulması hususunun teminine yüksek emir ve müsaadelerinizi saygılarımla arz ederim.’’[221]

Yazışmalarda ast-üst ilişkisi bağlamında kullanılan dile dikkat edilmiş, ihtiyaçların giderilme noktasında inkılâba hizmet ve memlekete sağlayacağı fayda, halkın bilinç düzeyinin artmasına katkı olacağı da belirtilerek üst makamların hassasiyetlerine dokunulmuştur.

Bu ve benzeri örneklerde her türlü ihtiyacın bir bakıma merkez tarafından giderilmesi istenmiştir. Bu tür taleplere çoğu kez bütçenin uygun olmadığı öne sürülerek merkezden olumsuz yanıtlar verilmiştir. Muhtemeldir ki Halkevi yönetici

[219] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/841.325.2.
[220] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.1.1765.1161.4.
[221] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1124.104.1.

ve üyelerinin, isteklerinin yerine getirilmemesi karşısında zaten kısıtlı olan faaliyetleri daha da azalmıştır.

Öte yandan talep noktasında çok istekli davranan Halkevi faaliyet konusunda aynı hevesi gösterememiştir. Faaliyet raporlarının yok denecek kadar az olması bunun açık bir kanıtıdır.

2.7. HALKLA İLİŞKİLER VE KARŞILAŞILAN SIKINTILAR

Cizre Halkevi, kuruluşundan yıkılış sürecine kadar önemli sıkıntılarla karşılaşmıştır. Sıkıntılar, halk desteğinin kısıtlı olması, binanın fiziki ve donanım bakımından yetersiz olması, kimi yerel yöneticilerin Halkevine bakış tarzlarının olumsuz olması, Halkevi üyelerinin kendilerini ön plana çıkartma gayreti içerisinde olmaları gibi değişik durumlardan kaynaklanmıştır.

Cizre Halkevi teşekkül ettiği zaman daha önce belediyeye ait olan ve işyarlar kulübü olarak kullanılan beş oda[222] ve yüz elli kişilik kapalı bir salonu olan bir binada çalışmaya başlamıştır. İşyarlar kulübünden Halkevine üç kanepe ve 20 kadar sandalye bırakılmış, bunun haricinde ilk altı ay itibariyle Halkevinde hiçbir şey bulunmadığı gönderilen raporda belirtilmiştir. Toplantılar gerçekleştirildiği zaman ihtiyaçları dışarıdan temin etme yoluna gidilmiştir. Söz konusu vaziyetin evin şerefi ile uygun düşmediğini Cizre Halkevi ilk reisi Ahmet Titrek dile getirmiş, ilgili makamlardan bütçeden yardım yapılarak donanım eksikliğinin giderilmesini istemiştir; ancak gönderilen miktar kütüphane memur ve hademe, radyo akümülatör ve bataryası ücreti karşılandığı ve donanım ihtiyacı giderildiği zaman yetersiz kalmıştır.[223]

Bir Halkevini cazip kılan en önemli kıstaslardan biri hiç şüphesiz binasının fiziki ve donanımıdır. Cizre Halkevi binası eski olmasının yanı sıra etkinlik yapmayı sağlayıcı donanım araç ve gereçlerinden yoksundur. Amaç halkı çekmek ve dönüştürmek olduğuna göre gerekli altyapı, fiziki eksikliklerin giderilmesi ve sosyal ihtiyaçlara cevap verecek imkânların sağlanması gerekmiştir. Bir Halkevinin halkta uyandıracağı ilk izlenimin sonraki sürecin akışını etkileyeceği kaçınılmazdır.

---

[222] Cizre Belediyesi'nden Halkevine, Halkevinin kuruluş sürecinde kira ile verilen binanın 5 odası varken, ilerleyen süreçte 1 oda daha ekleme yapılarak 6 odaya çıkarılmıştır.
[223] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/989.830.2.

Cizre yöre halkından fotoğrafçılık işi ile uğraşan İhsan Yıldırım ile Terzi Kadir Sabuncu parti genel sekreterliğine çektikleri 20 Nisan 1941 tarihli bir telgrafta Halkevi Başkanı Tevfik Yener'i, kendilerini Halkevine kabul etmediği ve çıkardığı[224] gerekçesiyle şikâyet etmişlerdir. Durumun değerlendirilmesi için de acele bir müfettiş yollanmasını istemişlerdir. Üç gün sonra 23 Nisan 1941'de tekrar bir telgraf çeken şahıslar, bu defa Tevfik Yener'in kendilerine baskı yaptıklarını, azarladıklarını belirtip hakkın tecelli ettirilmesini beklediklerini[225] dile getirmişlerdir.

Birinci Umumi Müfettişlikçe incelen şikâyete ilişkin: ''20 Nisan 1941 Pazar Günü kazanın Antirip mesire mahalline giderek kendileri gibi 5-10 arkadaşı ile rakı içen ve aynı gece Halkevinin kapanacağı sıralarda eve gelerek saat 24'e kadar oturacaklarını ve bu hususta kâtip ve odacılara çatarak bir vaka çıkaracaklarını haber alan Halkevi reisi evlerine gitmelerini tavsiye etmiş ve gitmedikleri cihetle bizzarur polis marifeti ile çıkarıldıkları anlaşılmıştır.''[226] denilmektedir.

Vatandaş ile Halkevi yönetici ve görevlileri arasındaki bu olay, halkın eve bakış tarzını gösteren bir özellik taşımaktadır. Ya halktan ilgili kişiler, Halkevini istedikleri zaman istedikleri şekilde kullanabilecekleri şeklinde bir anlayışa sahipler ya da Halkevi esaslarına yönelik genel hükümler halka tam olarak anlatılamamıştır. Şikâyetçi olanların üç gün arayla iki defa telgraf çekmeleri kendilerine yönelik muamelenin de iyi olmadığına, taraflar arasında sorunun çözümüne yönelik bir kopukluğa işaret etmektedir. İncelemede Halkevi yetkililerin haklı çıkartılmaları-öyle olmasa bile-yöre halkında eve karşı olumsuz bir imajın oluşmasını engellemeye dönük bir girişim olduğu söylenebilir.

9 Mayıs 1941 yılında parti genel sekreterliğine Çelebi Öztürk tarafından çekilen bir telgrafta: ''Cizre'de hürriyet-i şahsiye yoktur. Halkevimizden Kaymakam Tevfik Yener tarafından kovuluyoruz. Hukukumuzun muhafazası ile kaymakam hakkında gereken muamelenin ifasını dilerim.''[227] şeklinde şikâyette bulunulmuştur. Şikâyete merkezce nasıl bir yanıt verildiğini bilemiyoruz; ancak şikâyet telgrafında geçen bireysel özgürlüklerin olmadığı yönündeki ifade ve yukarıda olduğu gibi sık

[224] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/841.325.2.
[225] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/841.325.2.
[226] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/841.325.2.
[227] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/841.325.2.
[226] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/971.758.2.

sık merkeze durumun aksettirilmesi Halkevinin halkla kaynaşma noktasında sorun yaşadığını açıklamaktadır. Tevfik Yener'in de otoriter ve yapıcı olmayan bir tavır içinde olduğunu göstermektedir.

Cizre Halkevine ilişkin sorunlar sadece halk ile yönetici kesim arasında değil, aynı zamanda Halkevi yönetici ve üyeleri arasında da yaşanmıştır. 1942 yılında Cizre Belediyesi daimi encümen üyesi ve Kızılay Şubesi başkanı Ferman Sönmez, merkeze Halkevi komite seçimlerinde aday gösterilmediği hakkında uzunca bir şikâyet dilekçesi yazmıştır. Dilekçesinde Halkevinin kuruluşundan itibaren üzerine düşen her türlü vazifeyi ifa ettiğini, Halkevinin ailevi ve ailesiz balo, müsamere, konferans ve sair toplantılarına seve seve iştirak etmekle beraber, dört sene zarfında konferans verip rol aldığını, aynı hızla çalışmakta olduğunu, Halkevi çatısı altındaki hizmetlerinin göz önünde tutularak milli, vatani ve kutsi görevinden ayırmamalarını, komiteye seçilenlerin cahil ve imza atmaktan aciz olduklarını[228] yazmıştır.

İleride Cizre Halkevi reisi ve Cizre Belediye başkanlığı görevlerini yapacak olan Ferman Sönmezle Halkevi yöneticileri arasındaki bu sorun aralarındaki husumetten ve seçimlere yönelik teftişte belirtildiği üzere talimatnamelerin iyi anlaşılamamış olmasından kaynaklanmıştır. Ferman Sönmez'in dilekçesinde kendisini fazla ön plana çıkartma girişimi, üst makamların takdirini kazanmak, göze girmek çabasını da göstermektedir.

Çok partili yaşama geçildikten sonra yönetim düzeyinde çekişmeler daha da artmıştır. Bu süreçte yöneticiler Halkevine yönelik düşüncelerini daha rahat dile getirmişlerdir. Demokrat Parti'ye veya Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakınlık bakış açılarını etkilemiştir. Cizre Halkevi'nin kuruluşundan yıkılışına kadar Cizre Cumhuriyet Halk Partisi ilçe başkanı görevinin yanı sıra Halkevinin dil ve edebiyat şubesi başkanlığını da yapan Abdurrahman Özalp 1947 yılında: ''İlçemiz kaymakamı Basri Özpınar partimizin genişlemesine her vesile ile engel olmaktadır. Ya istifamın kabulünü veyahut gereğinin yapılmasını saygı ile arz ederim.''[229] derken; Cizre Halkevi Başkanı Ferman Sönmez ise, dört aydan beri ilçede görev yapan Basri Özpınar'ın eve karşı husumet besleyen daimi hareketlerde bulunduğunu, halkın eve karşı sevgi ve bağlılıklarını gevşettiğini, Halkevini amacı dışında kendi

[229] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/841.325.2.

işlerinde kullandığını, Halkevi ve Halkodalarının kuruluş yıldönümünde davet edildiği halde saatinde gelmediğini, Halkevleri ve Halkodalarının genel itibari ile bugüne kadar millete hiçbir hizmet yapmadığı, faydasının dokunmadığı yönünde tenkit ettiğini[230] ileri sürerek şikâyette bulunmuştur.

İncelemede söz konusu yazıların ehemmiyete değer tarafı olmadığı, şikâyetin şahsi otorite gayretleri olduğu ve Cizre Cumhuriyet Halk Partisi İlçe Başkanı Abdurrahman Özalp'ın istifasının kabulünün daha sağlıklı olacağı belirtilmiştir. İncelemelerin yerinde ve sağlıklı yapılmadığı anlaşılmaktadır. Neticede hangi taraf haklı olursa olsun amaca hizmet etmekten çok çekişmelerin yaşandığı bir gerçektir.

2.8. CİZRE HALKEVİ İÇİN NE DEDİLER

Cizre Halkevi hakkında yazılı kaynaklar dışında dönemin tanıkları olarak hala yaşayan kimi kişilerin görüşlerine başvurarak bilgi edinmeye çalıştık. Bilgilerine danıştığımız ve fikirlerini almaya çalıştığımız sözlü kaynaklara yönelik en büyük sıkıntı Cizre Halkevi sürecinde genel olarak kendilerinin de küçük yaşta olmaları ve Cizre Halkevi'nin son yıllarını görmeleridir. Söz konusu kişiler;

2.8.1. Abdulğaffar Dursun

Cizre'nin kültür mirasına sahip çıkamadığını ifade eden Abdulğaffar Dursun; Cizre Halkevi'nin özellikle kütüphanesinin dikkatini çektiğini, Cizre'ye ait gazete, bülten v.s. olmadığı için okuma ihtiyacını Halkevi kütüphanesine giderek gidermeye çalıştığını, hava akımı ile çalışan bir radyosu olduğunu, Halkevine gelenlerin bu radyo sayesinde iç ve dış havadisleri öğrendiklerini belirtmiştir. Ayrıca balolar, müsamereler tertiplendiğini, Ali Ferit Şahin, Hamza Direkçi gibi ilkokul öğretmenlerinin müsamerelerde rol aldıklarını, kültürlü zümreden Halkevine yoğun destek olduğunu, halkın da desteğinin küçümsenmeyecek düzeyde olduğunu dile getirmiştir.

[230] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/841.325.2.

Kendisi de Cizre Halkevi'nin ortaokula dönüştürülmesiyle ilk mezunlardan biri olan Abdulgaffar Dursun Halkevlerine dair:''Yaşamalarına izin verilseydi önemli bir kültürel boşluğu dolduracaklardı.''[231] der.

2.8.2. Abdulkerim Özervarlı

Abdulkerim Özervarlı, Abdulğaffar Dursun'dan farklı açıklamalarda bulunmuştur. Özervarlı:'' Cizre Halkevi'nde herhangi bir faaliyetim olmadı. Bahçesinde yapılan etkinlikleri merak ettiğimizden izlediğimiz olurdu. Cizre Halkevi'nin alışılageldiğimiz değerlerimize, dini hassasiyetlerimize uymayan faaliyetleri vardı. Özellikle erkeklerin başları açık, manto giymiş eşleri ile Halkevindeki balolara, danslara katılmaları bize garip gelmişti. Cizre'de hemen bütün kadınların giydiği çarşaf, Halkevine gidildiğinde giyilmesi yasaklanmıştı. Öyle ki babam 13 yıl annemin dışarı çıkmasına izin vermedi.

Cizre'nin seçkin ailelerinden Yardımcı, Dursun, Özalp, Sönmez, Özkan aileleri Halkevi etkinliklerine bilhassa katılırdı. Halk desteği kısıtlıydı.''[232]

2.8.3. Derviş Ercan

Cizre'de ilk futbol takımını kuran ve halk arasında Kaptan Derviş olarak bilinen Derviş Ercan, Cizre Halkevine ilişkin anılarında:

''Cizre dinine bağlı, kapalı bir toplum yapısına sahipti. Kadınlar çarşaf giyer, saygı gereği eşleri ile bir yere gittiklerinde onları geriden takip ederdi. Yörede dışarıdan gelen memur kesimi dışında herkes Kürtçe konuşurdu. Cizre'de Halkevi açıldığı zaman dil mevzusu üzerinde önemle durmuştur. Bir tür asimile politikası izlenerek sürekli 'Türkçe Konuşalım' şeklinde tembihlerde bulunulurdu. Hatta göze hitap etmek ve dikkat çekmek için yakalara 'Türkçe Konuşalım' yazısı takılırdı.

Yöre halkının yabancı olduğu, kendilerine sıra dışı gelen etkinlikleri Cizre Halkevi tertiplemekte idi. Halktan, eşini çarşaftan arındırmış olarak medeni kıyafetler giyerek Halkevi toplantılarına, müsamerelerine, balolarına iştirak etmeleri istenirdi. Bunun için muhtarlara evleri dolaşarak aileleri ikna etme görevi verilirdi.

[231] Abdulgaffar Dursun, -Emekli Avukat- "Cizre Halkevi" konulu görüşme, Cizre: 04 Ocak 2012.
[232] Abdulkerim Özervarlı, -Emekli İmam- "Cizre Halkevi" konulu görüşme, Cizre: 27 Aralık 2011.

Köyden merkeze ürünlerini satmak amaçlı gelen insanlar Halkevine rağbet etmezdi. Halkevinin köylere yönelik faaliyetleri yok denecek kadar azdı.

Halkevi müsamerelerinde erkekler oynardı. Kadınlar görev almadığından erkekler kadın kılığına girerek rol alırdı. Kendim, özellikle sınıf arkadaşım Nuri kılıç müsamerelerde oynadığımız olurdu.

Futbolu çok severdim. Cizre'de bir futbol takımı kurdum. Kimi zaman Halkevine ait takımda da yer alırdım. Cizre Halkevi reisi Kaymakam Baki Başaranla sık sık oynardık. Dışarıya müsabakalara gitmezdik. Davet ettiğimiz takımlar gelir, onlarla karşılaşırdık. Askeriyeye ait takımla birçok kez maçlar yaptık.''[233] şeklinde görüş bildirmiştir.

2.8.4. Hüsnü Özalp

Cizre Halkevi süreci boyunca Cumhuriyet Halk Partisi Cizre İlçe Başkanı olan Abdurrahman Özalp ile kuzen olan Hüsnü Özalp, onun etkisiyle Cumhuriyet Halk Partisi anlayışına sahip olmuş, bugün dahi 83'e varan yaşına rağmen şapkası, takım elbisesi ve kravatıyla o dönem prensiplerini devam ettirmektedir. Cizre Halkevi'ne ilişkin; Abdurrahman Özalp vasıtasıyla çocukken Halkevine gittiğini, oradaki etkinlikleri izlediğini, halkın kimi zaman bahçesindeki müsamereleri izlediğini, erkeklerin Halkevi radyosuna fazla ilgi gösterdiğini, yaz mevsiminin aşırı sıcak olmasından Halkevinin yaz faaliyetlerinin azaldığını [234] açıklamaktadır.

2.8.5. Sabri Gümüş

Okuryazar olmayan Sabri Gümüş Cizre Halkevine dair şu şekilde görüş bildirmiştir. ''Cizre Halkevi teşekkül ettiği zaman Halkevi yetkilileri, Halkevine iştirak edenlerin yapılan etkinliklere eşleri ile birlikte gelmelerini istemişlerdir. Herkese söylense de bilhassa ileri gelenlere, zenginlere, memur kesime bu konuda telkinlerde bulunulmuştur. Kimi zaman konumları gereği Halkevine eşleri ile gitmeleri gerekenlerin rüşvet vererek eşlerini bu sayede götürmedikleri olmuştur.

[233] Derviş Ercan, -Emekli Memur- "Cizre Halkevi" konulu görüşme, Cizre: 28 Ocak 2012.
[234] Hüsnü Özalp, -Emekli Tüccar- "Cizre Halkevi" konulu görüşme, Cizre: 07 Ocak 2012.

Halkın ekserisi Halkevine karşı mesafeli idi. Diğer bir deyişle Halkevinin varlığından ve faaliyetlerinden hoşnut değillerdi. Kendilerine Halkevi faaliyetlerine katılmaları çağrısı yapılırdı; ancak bir zorlama yoktu.''[235]

2.8.6. Ahmet Monis

Halk arasında Şeyh olarak bilinen Ahmet Monis ilk ve ortaokulu Suriye'de okumuş, liseyi de yine Suriye'de okurken son sınıfta terk etmiştir. 1940 yılında Cizre'ye gelen ve Halkevi faaliyetlerine hiç katılmadığını belirten Ahmet Monis, Cizre Halkevi'ne ilişkin:

''Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden farklı olarak, modern kanunları kabul edip tamamen Batı'yı örnek almıştır. Oluşturulan kurumlar da laik bir karakter taşımıştır. Bunlardan biri olan Halkevleri, o dönemde yaşayan insanlara laik bir hüviyet kazandırarak, bir bakıma onları dinden soğutma amacına yönelikti. Kadın ve erkekler arasındaki haremlik selamlık anlayışını sonlandırmak istiyordu.

Halkevleri sürecinde Cizre'deki halk bütünüyle Müslüman kesimden oluşuyordu. 1933'e kadar Cizre'de Yahudilerin yaşadığı bir mahalle vardı. 1930 yılında Türkiye ile Suriye arasında çizilen sınırdan sonra Cizre Yahudileri Suriye'ye göç ettiler. Ermeni, Yezidi olanlara ise Cizre'de hiç rastlamadım.

Cizre merkez ve köylerindeki halk son derece mütedeyyin, akide sahibi idiler. Dini değerlere bağlı olan halk, dini sohbetlerin yapıldığı, tasavvufi konuların, Ahmet El Cezeri'nin Divanı'nın tartışıldığı toplantılara katılırdı. Her akşam yaklaşık elli evde bunlara şahit olmak mümkündü. Diğer taraftan Cizre Halkevi reisleri Ferman Sönmez, Cahit Özkan gibi kişilerle cemaatle namaz kıldığımız çok olurdu. Bunlar konumları gereği kendilerini tam olarak belli etmezlerdi.

Böylesi bir yapı arz eden Cizre, Halkevlerine ilgi göstermemiştir. İlgi gösterenler de konumları gereği Cizre'nin memur, devlet hizmetinde çalışan, zengin kesimleri idi. Etkinlik tertiplendiği zaman kimi zaman zorlama ile halkın katılımı sağlanmaya çalışılırdı.

[235] Sabri Gümüş, -Emekli Esnaf- "Cizre Halkevi" konulu görüşme, Cizre: 02 Ocak 2012.

Halkevi Cizre'de yerleştirmek istediği anlayışta muvaffak olamadı. Çok az aile üzerinde tesir bıraktı. Yöre insanı kendi değerlerini korumayı tercih etti.''[236]

2.8.7. Şerafettin Elçi

Şerafettin Elçi'ye Cizre Halkevi'nin Cizre'de Tek Parti ideolojisini yerleştirme ve toplumu dönüştürme bağlamında ne derece etkili olduğunu sorduğumuzda:

''Tüm Halkevleri, devletin resmi ideolojisini yayma ve halka mal etme amacıyla kurulmuştur. Tabii devletin resmi ideolojisi ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin amaçları aynı doğrultudadır. Bu ideoloji devletin kurucu lideri Mustafa Kemal'in ifade ettiği gibi 'Irkan ve harsen vahdet olan Türk milletini yaratmaktır.' Bu günkü ifade ile soy ve kültür birliği olan Türk milleti oluşturmaktır.

Devlet bütün yapılanmasını ve kurumlarını bu amaca yönelik olarak kurdu ve işletti; ancak yaratılmak istenen Türk milleti geleneksel Türk tipi değildir. Devlete egemen olanların kafasında yarattıkları Türk tipidir. Bu tip Batı tipidir. Yani giyimi, kuşamı, yemesi, içmesi, günlük yaşamıyla Avrupalılara benzeyen bir tiptir. Dini inançları, İslam'a uygun olmayan, devlet dini denilebilecek laik bir anlayış olacaktır. Aşırı bir Türk milliyetçisi olacaktır.

Halkevleri böylesi bir amaç için kuruldu. Cizre Halkevi de bu doğrultuda faaliyet göstermiştir. Cizre Halkevi'nin bazı nedenlerden bu amaca hizmet etme şansı oldukça zayıftı. Her şeyden önce Cizre asırlar boyunca önemli bir Kürt kenti ve yönetim merkezi olarak varlığını sürdürmüştür. Yöre insanının benliğine Kürt kültür ve ruhu sinmiştir. Kürt milli duygularının çok güçlü olduğu Cizre'de halkın bu duyguyu terk ederek Türklük duygusunu benimsemesi zordu.

Her ne kadar Cizre'de devlete yakın olmak, devletin imkânlarından yararlanmak isteyen çok az sayıda insan, devletin arzu ettiği giyim kuşama uysa ve Halkevlerinin bazı faaliyetlerine katılsalar bile, bunu içselleştirmediklerini söylemek mümkündür. Az kişiyle sınırlı kalarak, eşlerinin saçlarını modaya uygun tıraş eden,

[236] Ahmet Monis,-Şeyh Ahmet- ''Cizre Halkevi'' konulu görüşme, Cizre: 09 Mart 2012.

onlara manto giydirip Halkevlerindeki balolara götürenler olmuştur. Cizre'deki bazı halk türkülerinden bunu anlıyoruz. Mesela bu olaylara ilişkin 'Kemal' türküsünde:

Kemal û İsmet e	Kemal ve İsmettir
Dünya medeniyet e	Dünya medeniyettir
Çarik kabahat e	Çarşaf kabahattır
Manto bi adet e	Adet mantodur

denilir.

Halkevlerine daha çok devletin memurları ve onlara yakın olmak isteyenler devam ederdi. Sayıları azdı. Halkın büyük çoğunluğu uzak dururdu. Bu nedenle Halkevlerinin Cizre'de etkili olduğundan söz etmek zordur.'' şeklinde görüş bildirdi.

Halkevlerinin faaliyet gösterdiği 1932 -1951 arası süreçte Cizre'nin geleneksel dini değerleri, çağdaşlık bazındaki konumuna dair ise Şerafettin Elçi; Cizre'nin asırlar boyu dini açıdan bir ilim ve irfan merkezi olduğunu, İslami değerlerin Cizre'de tam anlamıyla benimsendiğini ve iyice oturduğunu, halkın dindar ve Şafii Mezhebi'nden olduğunu, önceleri Kadiri Tarikatı'nın sonradan Nakşibendi Tarikatı'nın etkili olduğunu belirtti.

Cizre Halkevi'ne dair genel olarak ayrıca: ''Cizre Halkevi'nin zengin bir kitaplığı vardı; fakat kitaplıktan yaralanma düzeyi yok denecek kadar azdı. Bu kitaplık sonradan Halkevinin ortaokula dönüşmesiyle buraya devredildi. Biz ortaokul öğrencileri kitaplıktan ziyadesiyle faydalandık.

Halkevine devletin resmi yayınları da gelirdi. Ulus Gazetesi, Ülkü Dergisi bunlar arasındadır. Cizre'deki tek radyo Halkevinde bulunmaktaydı. Cizre Halkevi'nin en önemli etkinlikleri Cumhuriyet Bayramı ve resmi bayramlarda yapılan balolar ile zaman zaman yapılan müsamerelerdi. Bu müsamerelerin ikisinde bizzat ana karakter olarak oynadım. Oyunların isimleri Yaşayan Ölü ve Akıl Taciri idi. Batı eserleri arasındaydı.

Halkevi, Halk desteğinden mahrumdu. Halkevinin fors ve imkânlarından yararlanmak isteyen, kendilerine efendi denen, devlete yakın kişiler Halkeviyle ilgilenirdi. Cizre Halkevi'nde reislik yapan Ali Ramazan Canoruç aslen Tarsuslu olup uzun yıllar Cizre'de memurluk yapmıştır. Devlete, Cumhuriyet Halk Partisi'ne hayranlık duymaktaydı.

Cizre'nin ileri gelen ailelerine mensup olan Ferman Sönmez ve Cahit Özkan Cizre Halkevi'nin yanı sıra Cizre Belediye reisliği de yapmışlardır. Cumhuriyet Halk

Partisi'nin ideolojisiyle bağlantıları zorakiliğe dayanıyordu. Ferman Sönmez ve ailesi koyu Demokrat Partiliydi.''[237] diyerek düşüncelerini ifade etti.

Cizre Halkevine dair Abdulğaffar Dursun haricinde ilgili sözlü kaynakların anlatımlarının ortak noktası, Cizre Halkevi'nin yöreye, Halkevi sürecine kadar olmayan bir takım değerleri getirdiği ve bu değerlerin küçük bir kesim haricinde halk tarafından rağbet görmediği yönündedir.

2.9. CİZRE HALKEVİ KÜLTÜRÜNÜN BİR TÜRKÜYE YANSIMASI

Kemal Bavê Me Ye (Kemal Babamızdır)

Kemalo, Kemalo ver lê lê lê,
Kemalo Kemalo de lo lo
Kemal bavê me ye ver lê lê lê ,
Kemal bavê me ye de lo lo[238]

Kemal oy Kemal ver le le le
Kemal oy Kemal de lo lo
Kemal babamızdır ver le le le
Kemal babamızdır de lo lo

Manto kir ber me ye ver lê lê lê,
Manto kir ber me ye de lo lo
Kehva nû çêkirî ver lê lê lê,
Kehva nû çêkirî de lo lo

Bize manto giydirdi ver le le le
Bize manto giydirdi de lo lo
Yeni yapılmış kahve gibi ver le le le
Yeni yapılmış kahve gibi de lo lo

Cam û eyne kirî ver lê lê lê,
Cam û eyne kirî de lo lo
Jina li per cêrî ver lê lê,
Kîza li per cêrî lo lo

Camlı ve aynalı ver le le le
Camlı ve aynalı de lo lo
Kadınlar ona cariye olmak ister ver le le le
Kızlar ona cariye olmak ister de lo lo

[237] Şerafettin Elçi,-Emekli Avukat- ''Cizre Halkevi'' konulu görüşme, Cizre: 27 Şubat 2012.
[238] ''Ver lê '' bayanlar, ''De lo'' erkekler için Kürtlerde kullanılan seslenme ifadeleridir.

Vestanî bişîn e ver lê lê,
Vestanî bişîn e lo lo
Mîr Elî hezîn e ver lê lê lê,
Mîr Elî hezîn e de lo lo

Vestani #yaslıdırlar ver le le le
Vestani yaslıdırlar de lo lo
Mir Ali hüzünlüdür ver le le le
Mir Ali hüzünlüdür de lo lo

Kelehî keyfî ne ver lê lê lê ,
Kelehî keyfî ne de lo lo
Kemal û Ismet e ver lê lê lê ,
Kemal û İsmet e de lo lo

Kelehi keyiflidirler ver le le le
Kelehi keyiflidirler de lo lo
Kemal ve İsmet'tir ver le le le
Kemal ve İsmet'tir de lo lo

Kemal û İsmet e ver le le le
Dünya medeniyet e de lo lo
Çarik kabahat e ver le le le
Manto bi adet e de lo lo)

Kemal ve İsmet'tir ver le le le
Kemal ve İsmet'tir de lo lo
Çarşaf kabahattır ver le le le
Adet mantodur de lo lo

Kemal bavê me ye ver le le le
Şifke li serê me ye de lo lo
Manto li milê me ye ver le le le
Çi bike bi kêfa me ye de lo lo

Kemaldir babamız ver le le le
Şapka baş tacımız de lo lo
Mantoyla kuşanmışız ver le le le
Ne yapsa keyfimiz de lo lo

Kemal tê ji Afyonê ver le le le
Sivar bû li peytonê de lo lo
Hatiye Skenderûnê ver le le le
Bi ilmê ğve da kanûnê de lo lo

Kemal geliyor Afyon'a ver le le le
Oradan bindi faytona de lo lo
Vardı İskenderun'a ver le le le
İlim verdi kanuna de lo lo

Veğtê Kemal mirî ver le le le
Îsmet şîret kirî de lo lo
Li ser bû hezn û girî ver le le le
Kanî ğveşiya evilî de lo lo

Kemal ölmeden önce ver le le le
Nasihat verdi İsmet'e de lo lo
Herkes yas ve hüzünle ver le le le
Ne oldu o güzel günlere[239] de lo lo

Herhangi bir tarihsel dönem hakkında bilgi veren çeşitli kaynaklar olabilir. İlgili tarihsel sürecin en iyi yansıtıldığı kaynaklardan biri hiç şüphesiz türkülerdir. Yaşanan gerçek ve bu gerçeğin sanatçı üzerindeki etkisi, türküler vasıtasıyla güçlü bir şekilde topluma aktarılabilir.

Cizre Halkevi yöreye yeni bir toplum düzeni getirmeyi hedeflemiştir. Halk kendi değerlerine ters düştüğüne inandığı bu düzen karşısında doğrudan bir tepki değil, bir bakıma kendi içine kapanarak, pasif kalarak direnme eğilimi içinde oldu. Cizre Halkevi uygulamalarının zihinlerde oluşturduğu motiflerden de bahsedilebilir. Başta manto olmak üzere balo, dans gibi öğeler Cizre halkınca Halkevi ile özdeşleştirildi. Bu öğeler türkülerin diline de yansımış ve sürece ilişkin bize bilgiler vermektedir.

Halk arasında Seîdê Hemo, Seîd Ağayê Cizîrî olarak da bilinen Sait Efe'nin seslendirdiği yukarıdaki türkünün söz ve müziği de kendisine aittir. Türkünün yazılma hikâyesi hakkında Sait Efe'nin kız kardeşi Fatma Akgüç'ün torunu Halime İrci: Sait Efe'nin, Atatürk döneminde siyasi olarak Kürtlük vurgusu yapan türküler söylediğini, bu nedenle hakkında tutuklama kararı çıkartıldığını, kendisinin Cizre'den kaçıp Irak'a gittiğini, Irak'ta memleket özlemi duyduğundan yeni parçalar çıkardığını, bu parçalardan birinin Kemal ve İsmet'ten bahseden ''Kemal Babamızdır'' isimli parça olduğunu, bu türkü sayesinde hakkındaki tutuklama kararının kaldırıldığını ve Türkiye'ye döndüğünü[240] belirtmektedir.

[239] (Ulusal) Sait Efe, Kemal Bave Me Ye [CD], 1940'lı Yıllar.
[240] Halime İrci,-Ev Hanımı- ''Sait Efe'' konulu görüşme, Cizre:16 Mart 2012.

Türkünün Sait Efe tarafından samimi duygularla yazılmadığı anlaşılmaktadır. Türkiye'ye dönme düşüncesinde olduğundan kendini affettirme eğilimi vardır.

Türkü genel olarak Mustafa Kemal'i ve onun getirdiği yenilikleri anlatmaktadır. Ayrıca türküde doğrudan Halkevi ibaresi geçmese de türküdeki Mustafa Kemal, İsmet İnönü, manto, dans ifadeleri Cizre Halkevi sürecine gönderme yapmaktadır. Halkevinin yeni bir yaşam tarzı getirdiğini, kadınları çarşaflardan çıkarıp mantolara büründürmeye çalıştığını dile getirmektedir. Ayrıca Halkevince getirilmeye çalışılan bu yapıya karşın o dönemde Vestani, Mir Ali, Keleh mahallelerinde yaşayan ailelerin yaklaşım tarzlarının farklı olduğu Vestani ve Mir Ali'dekiler hüzün duyarken, Keleh'te yaşayanların ise keyif duymakta oldukları anlatılmaktadır. Cizre'deki elit tabakanın Keleh'te yaşadıkları dikkate alınırsa destek vermeleri ve keyif almaları doğal karşılanabilir.

3. BÖLÜM: HALKEVLERİNİN GÜNÜMÜZE CİZRE ÖRNEKLERİ BAĞLAMINDA ETKİLERİ

Cumhuriyet Halk Partisi'nin daha eski iç dinamikleri ve Avrupa örneklerini irdeleyerek kendi potasında eritip oluşturduğu ve özgünleştirdiği kurumlar olan Halkevlerinin işlevlerini, etkinlik alanlarının tümünü değil de bir ya da birkaçını içine alacak şekilde günümüzde yerine getirmeye çalışan kurumlar bulunmaktadır. Diğer bir deyişle günümüz Halkevi tarzı kurumları diye nitelendirebileceğimiz yapıların her biri bir yönüyle Halkevlerinin çalışma alanlarına el atmaktadır.

Günümüz Halkevi tarzı eğitim kurumları misyon itibari ile Halkevlerinden birçok yönüyle ayrıdır. Halk Eğitim Merkezleri, Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM), Belediye Halkevleri gibi günümüz kuruluşları, döneme, iktidar erkine veya bölgeye göre değişen bir hizmet anlayışına sahiptir. Halkevleri ise kuruluşundan yıkılışına kadar devrim ideolojisi bağlamında toplumu dönüştürmeye yönelik bir tutum sergilemiştir.

Günümüz Halkevi tarzı eğitim kurumlarının genel amacına değindikten sonra bu yapıların Cizre örneklerini ele alacağız. Bu husus Cizre Halkevini daha iyi anlamamız açısından da yardımcı olacaktır.

3.1. HALK EĞİTİM MERKEZİ

İçinde yaşanılan değerleri koruyup geliştirici ve aktarıcı işlevi olan, daha demokratik bir toplum yaratmayı amaçlayan eğitsel süreçleri ifade eden halk eğitimi[241] nin günümüzde uygulama alanı bulduğu kurumlardan biri halk eğitim merkezleridir. Halk eğitim merkezleri, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla ülkede başlatılan okuma yazma sorununu çözme, milli kültürü yaygınlaştırma, cumhuriyet ülküsünü ve Atatürk ilkelerini benimsetme çalışmalarının bir uzantısı olarak ve Halkevlerinin boşluğunu kapatmak üzere 1953'te açılmıştır. 1956'dan itibaren yaygınlaşmaya, 1960'lı yıllarda ise birer halk okulu olarak gelişmeye başlamıştır.

[241] Okçabol, s. 17.

Halk eğitim merkezlerinin kurulmasında Halkevleri ve Batılı ülkelerdeki çok işlevli toplum merkezlerinin yapısal özelliklerinden esinlenilmiştir.[242]

Halkevlerinin il ve ilçelerde, Halkodalarının daha çok köylerde kurulması ve işlev görmesi gibi halk eğitim merkezleri il ve ilçelerde, bunların küçük bir modeli olan eğitim odaları da köy ve beldelerde faaliyet göstermektedir Halk eğitim merkezleri, Türkiye'deki yaygın eğitim faaliyetlerinin en büyük sunucusu ve en geniş teşkilat ağına sahip kurumlarıdır.[243]

Halk eğitim merkezlerinin Halkevlerine nazaran imkânları özellikle halk desteği bağlamında daha fazladır. Halk eğitim merkezlerinde kanun ve yönetmelikler doğrultusunda faaliyet gösterilse de bu kurumların ideolojik ve kültürel asimilasyon boyutunun olmadığını söylemek mümkündür. Halkevlerine doğu ve güney doğuda tereddütlü bir yaklaşım olmuştur. Dahası Halkevlerine memur ve çalışan kesim hemen hepsi konumları gereği iştigal ederken halktan diğer kesimler de baskıcı anlayışın bir eseri olarak gitmekteydiler. Günümüzde halk eğitim merkezlerine karşı tereddütlü bir yaklaşım olmadığı gibi her kesimden insanlar gitmektedir.

Cizre Halk Eğitim Merkezi 1976 yılında hizmete girmiştir. Şu anki eski Artukoğlu İlkokulu binasına taşınana kadar birçok kez yer değiştirmiştir.[244]

Cizre Halk Eğitim Merkezi 2000'li yılların başına kadar genel olarak durağan bir yapı içerisinde olmuştur. 2000'den itibaren kadın-erkek katılım ve kurs çeşitliliğinde önemli bir artış yaşanmıştır. Basit nakış iğne teknikleri kursundan çeyiz ürünleri hazırlama kursuna, okuma yazma kurslarından yüz ve vücut masajı kursuna kadar çok çeşitli kurslar açılmıştır. 2001'den 2011 yılına kadarki kursları ve bu kurslara katılan erkek-kadın sayılarını gösteren tablo aşağıda sunulmuştur.[245] (Tablo 2)

[242] Muhittin Yıldırım, **Yaygın Eğitim ve Halk Eğitim Merkezleri**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2009, s. 145.
[243] Yıldırım, s. 143-151.
[244] Cizre Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü, ''2010-2011 Eğitim Öğretim Yılı Çalışmalarımız'', (Broşür), 2011, s. 2.
[245] Cizre Halk Eğitim Merkezi Verileri.

CİZRE HALK EĞİTİM MERKEZİ GEÇMİŞ YILLARA AİT İSTATİSTİKİ BİLGİLER

YILLAR	MESLEK KURSLARI				SOSYAL VE KÜLTÜREL KURSLAR				OKUMA YAZMA I. KADEME				OKUMA YAZMA II. KADEME				TOPLAM			
		KURSİYER				KURSİYER				KURSİYER				KURSİYER				KURSİYER		
	KURS	K	E	TPL.	KURS	K	E	TPL.	KURS	K	E	TPL.	KURS	K	E	TPL.	KURS	K	E	TPL.
2001 2002	24	183	146	329	3	15	52	67	21	119	90	209	21	35	224	259	69	352	512	864
2002 2003	16	89	189	278	1	2	21	23	9	174	79	253	9	94	89	183	35	359	378	737
2003 2004	25	286	195	481	19	146	416	562	24	265	303	568	15	142	257	399	83	839	1171	2010
2004 2005	33	304	379	683	58	598	832	1430	18	226	162	388	18	152	310	462	127	1280	1683	2963
2005 2006	37	371	365	736	62	716	904	1620	25	394	143	537	18	187	148	335	142	1668	1560	3228
2006 2007	47	457	463	920	33	468	436	904	20	303	174	477	22	220	278	498	122	1448	1351	2799
2007 2008	62	1061	434	1495	91	1533	1485	3018	25	436	122	558	19	168	196	364	197	3198	2237	5435
2008 2009	89	1486	664	2150	102	1450	1525	2975	39	126	880	1006	26	389	162	551	256	3451	3231	6682
2009 2010	35	351	346	697	119	1913	1344	3257	27	311	164	475	22	186	141	327	203	2761	1995	4756
2010 2011	33	260	482	742	117	1658	788	2446	60	811	150	961	21	219	114	333	231	2948	1534	4482
TOPLAM	401	4848	3663	8511	605	8499	7803	16302	268	3165	2267	5432	191	1792	1919	3711	1465	18304	15652	33956

Cizre Halkevi sürecinde yaşanan geleneksel, dini ve kapalı yaşam tarzı yoğun göçle birlikte azalmışsa da halk eğitim merkezine kızların gönderilmesi konusunda sıkıntılar devam etmektedir. Alan taramalarına çıkılarak aileler ikna edilmeye çalışılmaktadır. Çoğu zaman gazete, internet, belediye anonsu gibi kitle iletişim araçları kullanılarak halk kurslardan haberdar edilmektedir.

3.2. ÇATOM'LAR (ÇOK AMAÇLI TOPLUM MERKEZLERİ)

Halkın bilinçlenmesi odaklı bir başka alan Çok Amaçlı Toplum Merkezleri'dir. ÇATOM'lar Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) bölgesinde 1995 yılından itibaren açılmaya başlanmıştır. ÇATOM'ların hedef kitlesi genç kız ve kadınlar olup, gelişmeler doğrultusunda bazı programlara çocuklar ve erkekler de dâhil edilmektedir. GAP Bölgesi'ndeki dokuz ilde 2012 Şubat itibari ile 39 ÇATOM mevcuttur.[246]

Kadınların sosyo-ekonomik gelişme göstergelerinin iyileştirilmesi ve güçlendirilmesi yoluyla sosyal ve ekonomik hayata katılımlarının artırılması ve kalkınma sürecine uyumlarının sağlanması amacıyla çeşitli uluslararası kuruluşlar, mülki idareler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde bir program çerçevesinde açılan topluma dayalı merkezlerdir.[247] Eğitim, sağlık, gelir getirici ve kadın istihdamını destekleyici, okul öncesi eğitim, çocuk okuma odaları, sosyal destek, sosyal sorumluluk, kültürel-sosyal etkinlik olmak üzere sekiz alanda programlar uygulanmaktadır.[248]

1997'de kurulan Cizre ÇATOM kadın odaklı olarak başta okuma yazma olmak üzere, biçki dikiş, makine nakış, trikotaj, ana çocuk sağlığı, medeni haklar, ev ekonomisi gibi alanlarda kurs faaliyetlerini sürdürmektedir. Kurslara daha fazla kadının katılımını sağlamak için saha çalışmaları yapılmaktadır. İlk başlarda bu konuda: ''Siz ideolojik yaklaşıp bizi asimile etmeye, sağlık taramaları ile kadınlarımızı kısırlaştırıp nüfusumuzu azaltmaya çalışıyorsunuz'' tarzında tepkiler

---

[246] **Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi**, ''Çok Amaçlı Toplum Merkezleri ÇATOM'lar'', (Broşür), s. 1.
[247] **Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi**, Kalkınmada Sivil Bir Oluşum Çatom Dernekleri, Mozaik, Yıl:1, Sayı:1, 2005, s. 11.
[248] **Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi**, ''Çok Amaçlı Toplum Merkezleri ÇATOM'lar'', s. 4-5.

çeken Cizre ÇATOM'a yönelik bu olumsuz yaklaşımda son yıllarda önemli derecede azalma olmuştur.

Kimi zaman kaymakamlık, vakıflar, belediye gibi kurumlarla işbirliği yapan Cizre ÇATOM, fakir ailelere gıda ve giyim, fakir ve başarılı kız öğrencilere burs imkânı sağlamaktadır. Kurslara talep olmasına rağmen bina sıkıntısından çok sayıda kişi alınamamakta, dışarıda kalmaktadırlar.

Cizre Halkevi'nin yörede kadın bazlı toplumu dönüştürme girişimleri elit kesim dışında verimli olamazken, bugün ÇATOM gibi bir kuruluşun ideolojik çerçeve farklı olmakla birlikte bu verimi aldığı söylenebilir.

Cizre Çok Amaçlı Toplum Merkezi'nin kuruluşundan 2012 yılına kadarki kursları ve bu kurslara katılan kadın kursiyer sayılarını gösteren tablo aşağıda sunulmuştur.[249] (Tablo 3)

CİZRE ÇOK AMAÇLI TOPLUM MERKEZİ İSTATİSTİKİ BİLGİLER

KURSLAR	YILLAR	KURSİYER
Okuma Yazma	1997-2012	715
Biçki Dikiş	1997-2012	830
Makine Nakış	1997-2012	815
Bilgisayar	2006-2012	240
İngilizce	2007-2012	220
Trikotaj	2007-2012	110
Ana Çocuk Sağlığı	1997-2012	350
Medeni Haklar	1997-2012	360
Ev Ekonomisi	1997-2012	150
Kuaförlük	2009-2012	120
Bağlama	1997-2012	55
Diğer	1997-2012	275
TOPLAM		4240

[249] Cizre Çatom Verileri.

3.3. BELEDİYE HALKEVLERİ

Belediyelerin halka dönük faaliyetleri toplumcu belediyeciliğin bir işlevidir. Toplumcu belediyecilik anlayışı; yoksulluk, gelir eşitsizliği, kentsel rantların tekrar topluma kazandırılması, hizmetlerden herkesin yararlanabilmesi ve yerel demokrasinin geliştirilmesi üzerinden kurgulanmıştır.[250] Temelinde halkın ihtiyaçlarına, farklı alanlara el atarak cevap vermek vardır.

Toplumcu belediyecilikte fark gözetmeksizin herkese aynı mesafede yaklaşma temel olsa da belediyeciliğin hizmetinde olduğu parti ve kişinin düşünce yapısı, ideolojik boyutu hizmet anlayışına yansımaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı Halkevlerindeki anlayışta olduğu gibi, değerlerini halka götürdüğü hizmet yoluyla aşılamaya çalışmaktadır.

Cizre Belediyesi toplumcu bir yaklaşımla özellikle 2000'li yılların başından itibaren kültürel yapıları hizmete sokmuştur. Taziye ve Halkevi, Kadın Danışma Merkezi, Eğitim Destek Evi, Halk Sağlığı Merkezi bunlar arasındadır. Bu merkezler panel, tiyatro, sağlık kampanyaları, taziye günleri gibi çalışmaları yürütmektedir.[251] Belediye halkevinin bir kısmı taziye evi olarak işlev görecektir. Belediye halkevinin ayrıca yurttaşların temiz ve yeşil bir alanda yararlanmalarını sağlamak amacıyla 1500 metrekarelik alanı yeşil alan olarak hizmet verecektir.[252]

Cizre Belediyesi Halkevleri, Halkevlerinin görev alanları arasında yer alıp, Cizre Halkevince yapılamayan birçok alanda faaliyet yürütmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi 1938-1951 yıllarında Halkevi yoluyla ideolojisini yerleştirmeye, toplumu dönüştürmeye, Türkçeyi hâkim kılmaya çalışırken bu gün Barış ve Demokrasi Partisi bünyesinde bir belediyecilik anlayışına sahip olan Cizre Belediyesi, Cizre Halkevi'nin aksine yörenin değerleri üzerinden -Kürtçeyi aktif kılmak gibi- bir yol izlemektedir.

---

[250] Mahmut Güler, "**Toplumcu Belediyeciliğin Doğuş Koşulları Üzerine**", Toplumcu Belediyecilik, İhsan Kamalak, Hüseyin Gül (Drl.), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2009 s. 126.
[251] Cizre Belediyesi, 2010 Yılı Faaliyet Raporu, İstanbul, 2011, s. 50.
[252] **Cizre Belediyesi**, ''Cizre'nin Yeni Yüzü'', 1.Baskı, (Broşür), 2011, s. 3.

SONUÇ

Cumhuriyet dönemi eğitim kurumlarının kimi zaman benzer akıbetlerinin olduğunu söylemek mümkündür. Halkevlerinin siyasi ve ideolojik boyutu bir tarafa bırakılırsa bu tür kurumlara her zaman ihtiyaç vardır; ancak işin içerisine kişisel bazda veya partisel açıdan çıkarlar girdiği zaman, muhalif kesimlerin; iktidarın can damarları konumundaki kurumlarına karşı saldırıya geçme eğilimleri ağır basar ve bu tür teşekküller ilk hedef noktası haline gelirler.

Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti'nin yöneticilerinin zihinlerindeki toplum imajları birbirinden farklılık arz etmiştir. Osmanlı Devleti din, gelenek, görenek olguları kimliği üzerinden toplumla iletişim sağlarken, Türkiye Cumhuriyeti, Batı'nın çağdaşlaşmayı ifade eden değerlerini, toplumun özümsemiş olduğu değerlerinin üzerine çıkararak bu yolla iletişim sağlamayı düşünmüşlerdir. Özellikle ülkenin doğusundaki farklı etnik kimlikleri görmezden gelerek, tüm farklılıkları ulus-devlet potasında bütünleştirmeye çalışmıştır.

Halkevleri, yaygın eğitim anlayışı, daha ziyade kırsal kesime hitap eden yapısı, ülkenin somut gerçeklerine dayanması noktalarında özgün kurumlar niteliğine sahiptir. Günümüzde dahi tüm gelişmelere rağmen bu tür kurumların mevcut olmadığı söylenebilir. Var olanlar da 1932-1951 yılları arasında faaliyet gösteren Halkevlerinin bütünsel işlevinin ancak bir veya birkaç yönüne hizmet edebilmektedir. İlgili kurumların Cizre'ye ilişkin bazı örneklerinde gördüğümüz gibi Cizre Halkevi'ndeki misyondan uzaklaşmış oldukları gerçeği söz konusudur.

Yaygınlıkları ve etkinliği bakımından Halkevleri gibi kuruluşların derin izler bıraktıkları bir gerçek olsa da, ülkede bölgeden bölgeye değişebilen hassas dengelerin dikkate alınmaması istenilen verimin alınmasını etkilediği söylenebilir. Halkevleri ve Halkodalarının nitelikleri ile sayısal niceliklerinin başat gitmediği, diğer bir deyişle sayısal niceliğin ön planda olduğu bir durum söz konusu olmuştur. Bu vesileyle birçok Halkevi ve özellikle Halkodaları sembolik bir varlık teşkil etmiştir.

Cizre Halkevi'nin teşkil ettiği konum, kurulduğu 1938'den kapatıldığı 1951 yılına kadarki faaliyetleri, faaliyetleri doğrultusundaki verim, halktan gördüğü

destek, halka yaklaşım gibi hususlar çerçevesinde değerlendirildiğinde sayısal niceliğe katkı sağladığı kategori içerisinde yer almasıdır.

Cizre Halkevi faaliyetleri istenilen düzeyde olmadığı gibi üretkenlik noktasında da beklentilerin çok altında kalmıştır. Hem dönemin tanıklarının ifadeleri hem Halkevinin sosyal ve kültürel faaliyetlerinin azlığı ve tekdüzeliği hem de Cizre'nin gelenek, görenek, kültürel zenginliklerinin tanıtılmasının ihmal edilip ideolojik boyutun ön plana çıkartılması bunun bir göstergesidir. Halkevinin, binasını 1949'dan itibaren ortaokulla paylaşması ve sonradan tamamen ortaokula dönüşmesi de Halkevinin iyice gözden düştüğüne işaret etmektedir.

Cizre Halkevi yöreye yeni bir toplum düzeni getirmeyi hedeflemiştir. Halk kendi değerlerine ters düştüğüne inandığı bu düzen karşısında doğrudan bir tepki değil, bir bakıma kendi içine kapanarak, pasif kalarak direnme eğilimi içinde olmuştur.

Dönemin tanıklarından yaşayanlar, tanıkların anlatımları vasıtasıyla bilgi edinenler ile bölgenin geçmişine dair merakı olanlar dışında, günümüzde yöre halkının Cizre Halkevi gibi bir kurumun varlığından haberdar olmadığı görülmektedir.

Halkevleri temsil şubelerinin, özelde farklı görevler yüklenmişlerse de genelde hizmet ettikleri amaç aynı olmuştur. Halkevleri temsil şubeleri tertipledikleri konferanslar, konserler ve müzik dersleri, müsamereler, balo, dans gibi eğlenceler, aile toplantıları, törenler, radyo yayınları, köy gezileri, nutuklar vasıtasıyla görevlerini yerine getirme uğraşı vermiştir. Bu sayede halkı Halkevlerine çekmeye, gerekli telkinlerle devletle bütünleşmelerini sağlamaya çalışmışlardır.

Cizre Halkevi temsil şubeleri, faaliyet noktasında değişik nedenlere bağlı olarak aktif olamamıştır. Dolayısıyla Cizre Halkevi, genel olarak devletin ideolojisini yerleştirme ve toplumu Batı değerlerine göre çağdaşlaştırma hedefine ulaşamamıştır; ancak bu genel yaklaşım, Cizre Halkevi'nin yörede iz bırakmadığını, az da olsa tesir etmediğini göstermemektedir. O dönemde memur olan, parti teşkilatında hizmet veren bazı kişilerde, bu kişilerin ailelerinde devlete bağlılık, devlete hizmet anlayışını yerleştirmiştir. Dönemin tanıklarının da ifade ettiği üzere Dursun, Sönmez,

Özalp, Yardımcı ailelerinde dönemin tesirleri hala mevcuttur. Ayrıca Halkevi kütüphanesindeki bazı kaynakların ortaokul kütüphanesine devredilmesiyle, okul çağındaki insanların kütüphanedeki kitaplardan faydalanarak kendilerini geliştirmelerine katkı sağlamıştır.

Cizre Halkevi, halk, merkezi ve yerel otoriteler tarafından sahiplenilmemiştir. On üç yıl faaliyet gösteren Cizre Halkevi tamamen unutulmaya yüz tutmuştur. Yöre halkı ve ilgili makamlarca benimsenmese dahi, Cizre'nin tarihsel bir gerçeğini oluşturmaktadır. Cizre Halkevi binasının koruma altına alınarak, kültürel mirasa sahip çıkılması gerekirdi; ancak tarihsel dokularımızı tahrip etme, yıkma anlayışı ağır bastığından, böyle bir gerçekliği görme şansına sahip olamıyoruz.

.

KAYNAKÇA

AHMAD, Feroz, **‘‘Cumhuriyete Doğru’’**, Feridun Aksın (Yay. Yön.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.

AKIN, Fatih, **Türkiye’de Azınlık Politikaları Ve 6/7 Eylül Olayları**, Kum Saati Yay. İstanbul, 2006.

AKYAY, Suavi , Bir Uluslaştırma Projesinin Aracı Olarak Halkevleri, **Köprü Dergisi,** İstanbul, Güz 1999, Sayı:68.

ARIK, Remzi Oğuz (hzl), **Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu**, Ankara, 1947.

ARSAN, Nimet (hzl), **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, Cilt 1, İkinci Baskı, Ankara, 1961.

ARIKAN, Zeki, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt:6, Ankara, Mayıs-Kasım 2001.

BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı, **Halkın Evi**, Ankara, Ulus Basımevi, 1950.

BİNGÖL, Abdulkadir, **Kulîlkên Baxê Botan**, Diyarbakır Kürt Enstitüsü Yayınları, Diyarbakır, 2008.

ÇAĞLAR, Behcet Kemal, **103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı**, Ankara, 1936.

ÇEÇEN, Anıl, **Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 2000.

DEMİR, Aydoğan, "Osmanlı Döneminden Bir Kesit", **Hz. Nuh’tan Günümüze Cizre Sempozyumu**, **(Cizre, 8-10 Mayıs 1998)**, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 2005.

DURUKAN, Ayşe, Uraz Türkan Ulusu, Cumhuriyetin Kültür Kurumu Olarak Halkevi Binaları, **itüdergisi/a**, cilt:7, sayı: 1, 2008.

DRANAS, Muhip, **‘‘Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri’’**, Cumhuriyet Halk Partisi, Ankara, 1941.

ERGEN, Sinan, ‘‘Türkiye’de Halkevleri ve Elazığ Örneği’’ (**Yayımlanmamış Doktora Tezi,** Fırat Üniversitesi, SBE, 2007.

ERTAN, Temuçin Faik, (Ed.), **Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011.

GÖYÜNÇ, Nejat , ‘‘Diyarbakır Beylerbeyliği’nin İlk İdari Taksimatı’’, **İstanbul Üniversitesi Fakültesi Tarih Dergisi**, sayı: 23, 1969.

GÜLER, Mahmut , “Toplumcu Belediyeciliğin Doğuş Koşulları Üzerine”, **Toplumcu Belediyecilik,** İhsan Kamalak, Hüseyin Gül (Drl.), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2009.

GÜZ, Nurettin, **Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları Halkevi Dergileri** (1932-1951), Ankara, Kariyer Matbaacılık.

KANSU, Nafi, **CHP 1939’da Halkevleri**, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1939.

KAYA, Yalçın, **Bozkırdan Doğan Uygarlık Köy Enstitüleri** ‘‘Antigone’den Mızraklı İlmihal’e’’ Cilt 1, Tiglat Matbaacılık, İstanbul, 2001.

KAZANCIGİL, Aykut (hzl.), **Darülfünun Tarihi**, Kitabevi, İstanbul, 2007.

KONGAR, Emre, **Devrim Tarihi ve Toplumbilim Açısından Atatürk**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

KÖŞGEROĞLU, Nedime, **Beli Kırılan Devrim Köy Enstitüleri ve Kadın Kalemler**, Alter Yayınları, Ankara, 2010.

OKÇABOL, Rıfat, **Halk Eğitimi**, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2006.

OLGUN, Kenan, **Yöresel Kalkınmada Adapazarı Halkevi**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008.

ORHUNLU, Cengiz, Işıksal, Turgut, ‘‘Osmanlı Devrinde Nehir Nakliyatı Hakkında Araştırmalar: Dicle ve Fırat Nehrinde Nakliyat’’ **İstanbul Üniversitesi Fakültesi Tarih Dergisi**, sayı:17-18, 1962.

ORUÇ, Yener, **Atatürk’ün Fikir Fedaisi Dr. Reşit Galip**, Gürer Yayınları, İstanbul, 2008.

ÖZCOŞAR, İbrahim, ‘‘19. Yüzyılda Mardin Süryanileri’’ **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

SARINAY, Yusuf, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları**, Ötüken Yayınları, Ankara, 2008.

ŞİMŞEK, Sefa, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002.

TOKSOY, Nurcan, **Halkevleri Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak**, Orion Yayınevi, Ankara, 2007.

TURGUT, Ertuğrul, ‘‘Dr. Reşit Galip’in Milli Eğitim Bakanlığı ve Milli Eğitim Düşüncesi’’ **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2007.

TUĞRUL, Mehmet, Köy Halkodaları, **Ülkü**, Cilt:10, Sayı:109, 1 Nisan 1946.

TÜRKOĞLU, Pakize, **Tonguç ve Enstitüleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

UZUN, Turgay (Ed.), **İttihat ve Terakki'den Günümüze Siyasal Partiler**, Orion Kitabevi, Ankara, 2010.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, İstanbul, 2011.

ÜSTEL, Füsun, **İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

VARNALI, Özgür Şahap, ''Türkiye'de 1932-1950 Sürecinde Halkevleri Temsil Şubelerinin Yurttaş Eğitimine Katkıları'', **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Elazığ, 2008.

YAŞIN, Abdullah, **Tarih, Kültür ve Cizre**, Pak Ajans Yayıncılık, İstanbul, 2011.

YILDIRIM, Muhittin, **Yaygın Eğitim ve Halk Eğitim Merkezleri**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2009.

YILMAZ, Mehmet Serhat, **Harf İnkılabı ve Millet mektepleri 1928-1935 Kastamonu Örneği**, Berikan Yayınevi, Ankara 2009.

YILMAZ, Mehmet Zeydin, ''Cizre'nin Kentsel Gelişim Süreci'', **Uluslar arası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu (14-16 Mayıs 2010)**, Ankara, Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2010.

YİĞİT, Ali Ata, **İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992.

ZEYREK, Şerafettin, **Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2006.

CHF, **Halkevleri Talimatnamesi**, 3. Basım, Ankara, 1934.

CHP, **Halkevleri ve Halkodaları'nın 1940 Çalışmaları**, Ankara, 1941.

CHP, **1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları**, Ankara, 1946.

CHP**, Mardin Cumhuriyetten Önce ve Sonra**, sayı:5 Halkevi Broşürü), Resimli Ay Matbaası.

CHP, **Geçen Yılda Halkevleri Nasıl Çalıştı**, 1937 Yıldönümü Broşürü.

CHP, **Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi**, Ankara, 1940.

CHP, **18. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları**, (Broşür), Ankara, Ulus Basımevi, 1950.

CHP, **Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları**, Ankara, 1943.

Cizre Belediyesi, **2010 Yılı Faaliyet Raporu**, İstanbul, 2011.

Cizre Belediyesi, **''Cizre'nin Yeni Yüzü''**, 1.Baskı, (Broşür), 2011.

Cizre Belediyesi Kudeb Birimi (Ed.), **Cizre Kültür Envanteri**, Martı Ofset, İstanbul, 2012.

Cizre Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü, **''2010-2011 Eğitim Öğretim Yılı Çalışmalarımız''**, (Broşür), 2011.

Devlet İstatistik Enstitüsü ve Türkiye İstatistik Kurumu Verileri.

Ulus, 13 Ocak 1938.

Ülkü Milli Kültür Dergisi, C.7, Sayı 75, Ekim 1944.

Ülkü Milli Kültür Dergisi, C.1, Sayı 11, 1 Mart 1942.

Ülkü Milli Kültür Dergisi, C.10, Sayı 109,1 Nisan 1946.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, "Darülfünun", Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

ErhanTitrek,GürhanTitrek,http://okulweb.meb.gov.tr/18/01/137851/yeni_sayfa_15.html (5 Ekim 2011).

Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri, 2007-2011, http:/www.coğrafya.gen.tr./eğitim/bölgeler/ (16 Şubat 2012).

http://tr.wikipedia.org/wiki/Necati_Celim, (20 Aralık 2011).

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01.959.714.2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/4.16.9.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/989.830.2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/971.758.2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1124.104.1.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1765.1161.4.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/734.4.1.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/945.664.1.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/841.325.2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1231.100.2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1124.104.1.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/1048.1025.3.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.1.1517.174.1.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.1.1057.1060.1.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

CANORUÇ, Fikri,-Emekli Öğretim Üyesi- ‘‘Cizre Halkevi’’ konulu görüşme, Ankara: 27 Şubat 2012 (e-mail yoluyla)

DURSUN, Abdulğaffar, -Emekli Avukat- “Cizre Halkevi” konulu görüşme, Cizre: 04 Ocak 2012

ELÇİ, Şerafettin,-Emekli Avukat- ‘‘Cizre Halkevi’’ konulu görüşme, Ankara: 27 Şubat 2012 (e-mail yoluyla)

ERCAN, Derviş -Emekli Memur- “Cizre Halkevi” konulu görüşme, Cizre: 28 Ocak 2012

GÜMÜŞ, Sabri, -Emekli Esnaf- “Cizre Halkevi” konulu görüşme, Cizre: 02 Ocak 2012

İRCİ, Halime,-Ev Hanımı- ‘‘Sait Efe’’konulu görüşme, Cizre:16 Mart 2012

MONİS, Ahmet,-Şeyh Ahmet- ‘‘Cizre Halkevi’’ konulu görüşme, Cizre: 09 Mart 2012

ÖZALP, Hüsnü, -Emekli Tüccar- “Cizre Halkevi” konulu görüşme, Cizre: 07 Ocak 2012

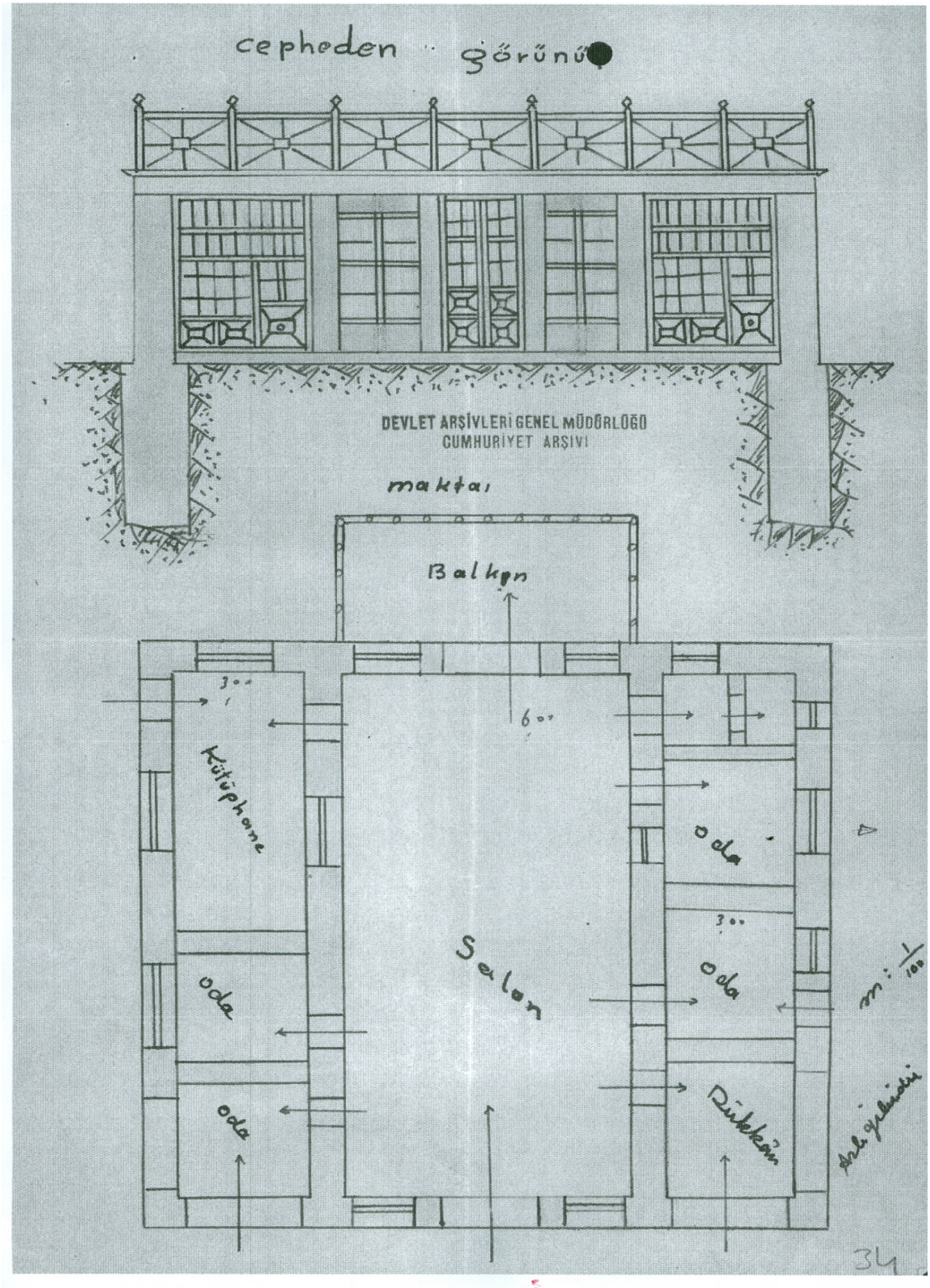
ÖZERVARLI, Abdulkerim, -Emekli İmam- “Cizre Halkevi” konulu görüşme, Cizre: 27 Aralık 2011

ÖZKAN, Selahattin, -Memur- “Cizre Halkevi” konulu görüşme, Cizre: 05 Ocak 2012

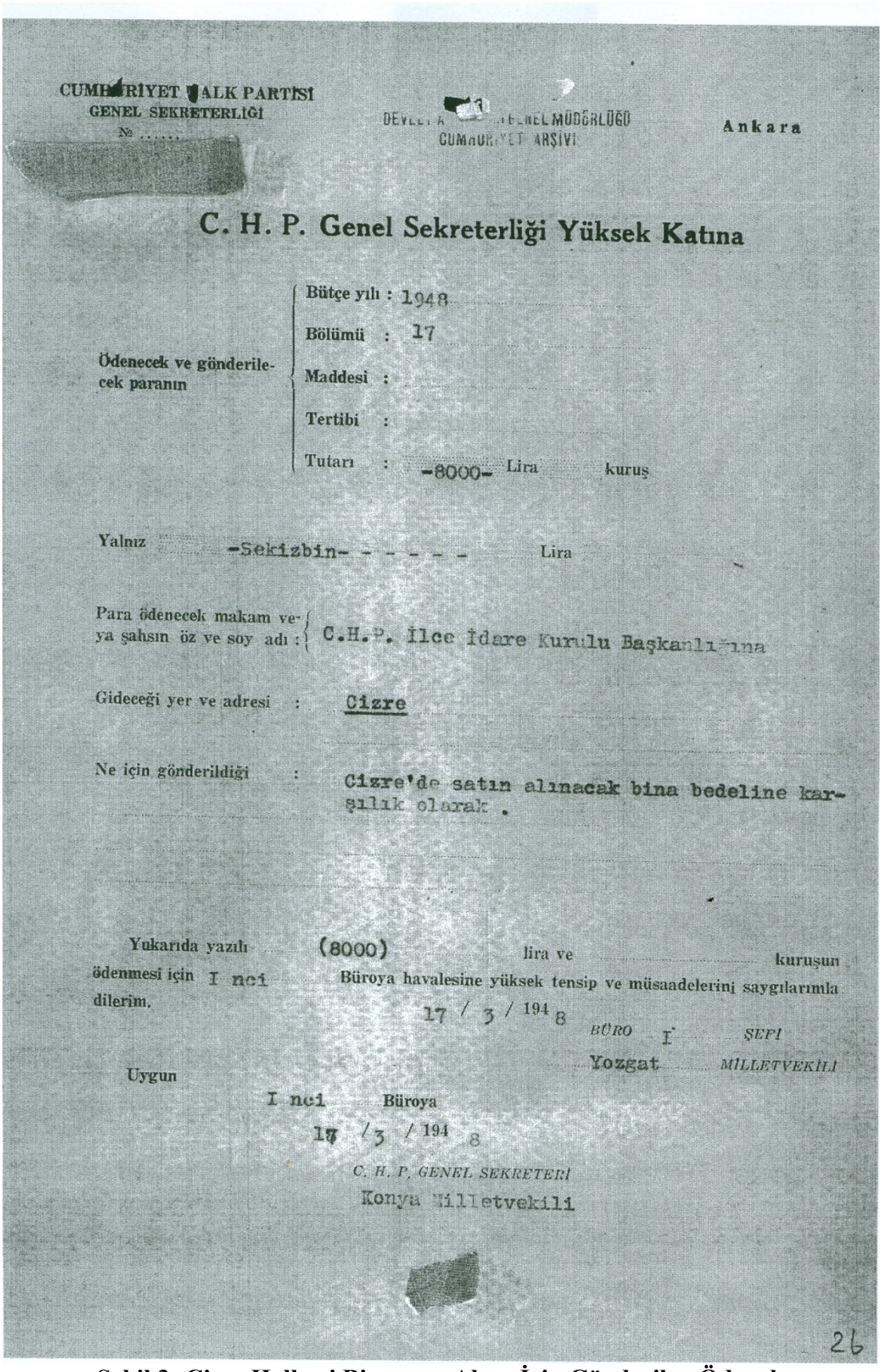
EKLER#
(ŞEKİLLER)

Şekil 1:Cizre Halkevi Sürecinde Cumhuriyet Halk Partisi İlçe Başkanı Abdurrahman Özalp, 1942

Şekil 2: Cizre Halkevi Bina Krokisi

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ
№ .....

DEVLET ... GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara

C. H. P. Genel Sekreterliği Yüksek Katına

Ödenecek ve gönderilecek paranın
Bütçe yılı : 1948
Bölümü : 17
Maddesi :
Tertibi :
Tutarı : -8000- Lira kuruş

Yalnız -Sekizbin- - - - - - Lira

Para ödenecek makam veya şahsın öz ve soy adı : C.H.P. İlçe İdare Kurulu Başkanlığına

Gideceği yer ve adresi : Cizre

Ne için gönderildiği : Cizre'de satın alınacak bina bedeline karşılık olarak .

Yukarıda yazılı (8000) lira ve kuruşun ödenmesi için I nci Büroya havalesine yüksek tensip ve müsaadelerini saygılarımla dilerim.

17 / 3 / 1948

BÜRO I ŞEFİ
Yozgat MİLLETVEKİLİ

Uygun

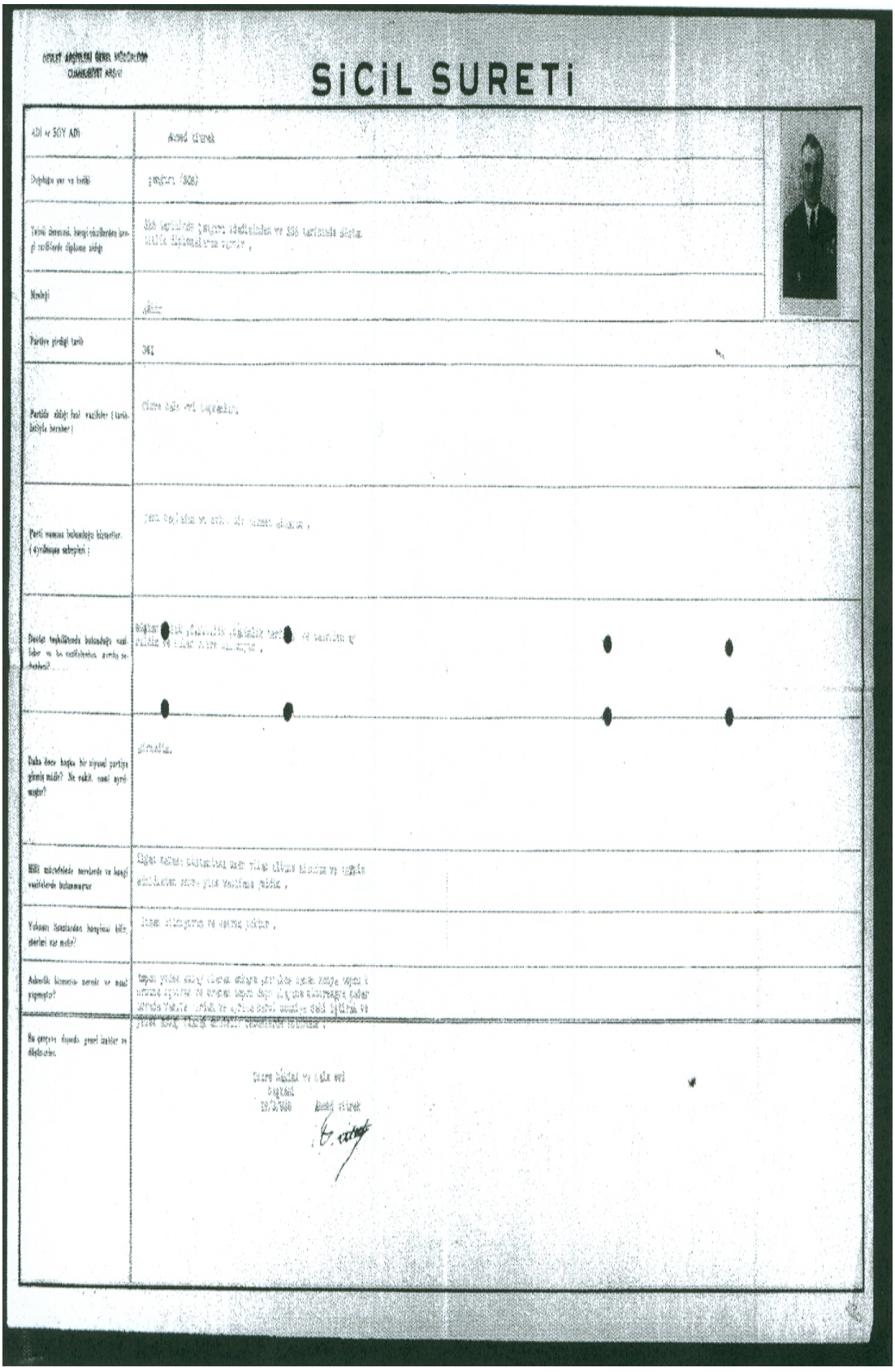
I nci Büroya

17 / 3 / 1948

C. H. P. GENEL SEKRETERİ
Konya Milletvekili

26

Şekil 3: Cizre Halkevi Binasının Alımı İçin Gönderilen Ödenek

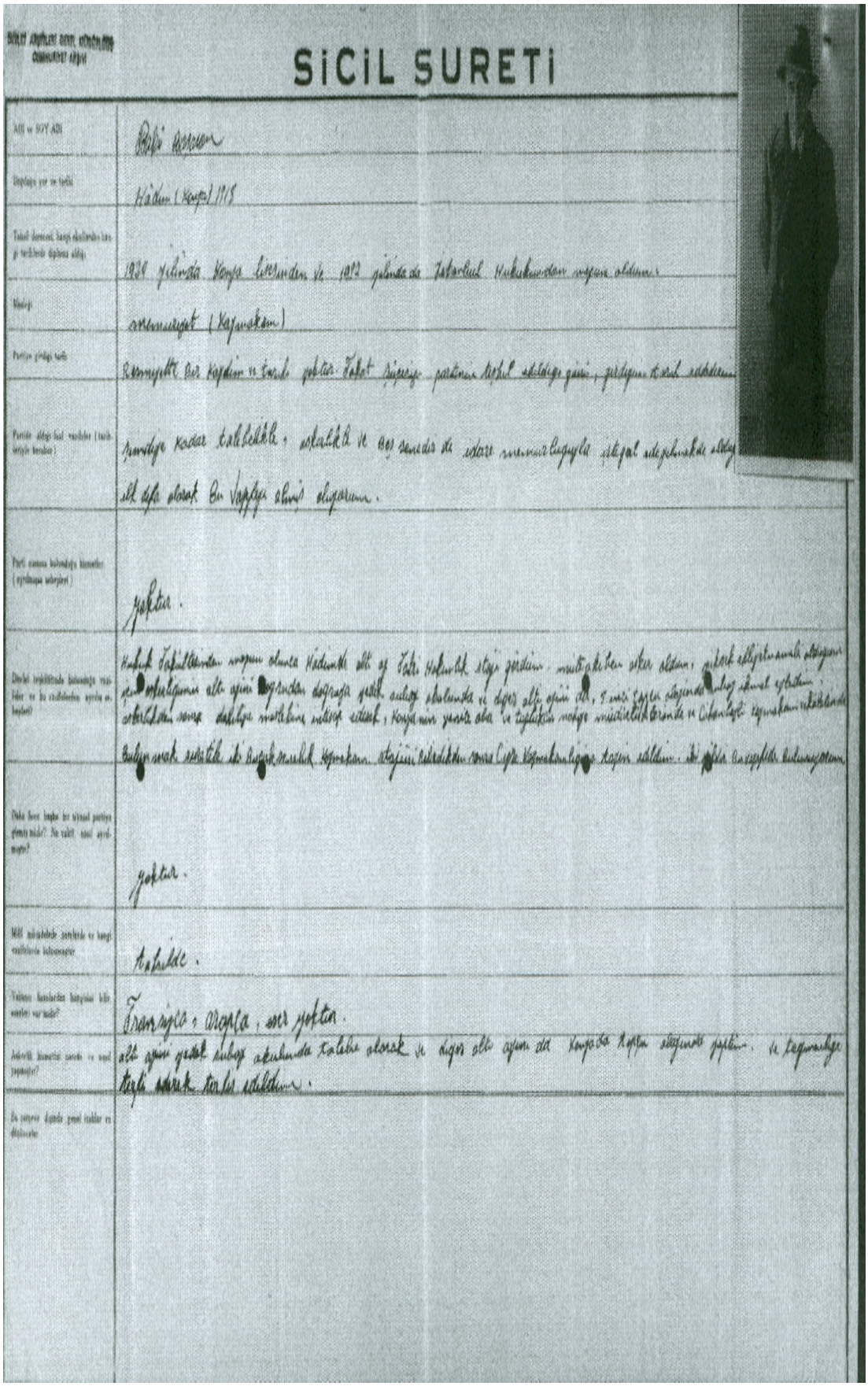

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

SİCİL SURETİ

Adı ve Soyadı	Ahmed Titrek
Doğduğu yer ve tarihi	Şırnak (1926)
Tahsil durumu, hangi okullardan kaç yıl okuduğu ve diploma derecesi	İlk öğrenimini Şırnak'ta tamamladıktan sonra Mülkiye Mektebini bitirdi.
Mesleği	Hâkim
Partiye girdiği tarih	DP
Partide aldığı final vazifeler (tarih belirtilerek beraber)	Cizre Halk Evi başkanlığı.
Partiyi temsilen bulunduğu hizmetler (Ayrıntılarını belirtiniz)	Cizre Halk Evi ve Cizre Halkevi Şubesi.
Devlet teşkilâtında bulunduğu vazifeler ve bu vazifelerden ayrılış sebepleri?	Hâkimlik yaptıktan sonra Cizre Halkevi Reisliği ve Cizre Halkevi Şubesi Başkanlığı.
Daha önce başka bir siyasî partiye girmiş midir? Ne vakit, nasıl ayrılmıştır?	Girmedi.
Millî mücadelede bulunup bulunmadığı ve bulunmuşsa vazifeleri	Şöyle rapor: Cumhuriyet adlı ilkin Cizre'de ve sonra Midyat'ta avukatlık etmiş, yine Cizre'de hâkimlik yapmış,
Yukarıki hizmetlerden hangisine dair vesikalar var mıdır?	Cizre Halkevi ve Halk Evi.
Akademik hizmetler mevcut ve mesai yapmıştır?	Yapmış yüksek mektep tahsilini müteakip bir müddet Midyat'ta avukatlık ve sonra Cizre'de hâkimlik ve Cizre Halkevi Reisliğine kadar Midyat'ta avukatlık ve Cizre Halkevi Reisliği ve Halk Şubesi Başkanlığı ve Cizre Halkevi Reisliğinde bulunmuştur.
Bu cümleye dâhil olmayan genel bilgiler ve düşünceler.	Cizre Halkevi ve Halk Evi Başkanı 19/3/1946 Ahmed Titrek

Şekil 4: Hakim ve Cizre Halkevi Reisi Ahmet Titrek, Sicil Fişi-Sureti

SİCİL SURETİ

Baki Başaran

Kadim (Konya) 1918

1939 yılında Konya Üçüncüden ve 1942 yılında da Tahsildar Kaymakamlarından seçme olduğum

emekliyim (Kaymakam)

Emniyetten Bir Kaydım ve Emirle yoktur. Fakat Hükümet partisinin kapalı olduğu günü, partiyim resmi vaziyete

kadar tahsildarlık, sorguculuk ve beş senedir de idare memurluğuyla iştigal edebilmekte olduğ

ilk defa olarak Bu Vaziyeti öğreniyorum.

yoktur.

Hukuk Fakültesinden mezun olunca Kadimde ilk iş Halk Hakimliği olduğu için gittim. muttaki ben seçer oldum, çünkü ehliyetsizlik olduğum için ortaklığımın alte ayini bayrakları değişeğe gelmiş olduğu olduğunda ve diğer alte ayini de, 8 mıntı Cezaevi olduğu için ben seçmek oldum. Seçildikten sonra dostlarıma müteşekkir ettim, Konya'nın yerine olan ve Cumhuriyet Halk Partisinin mahpus mıntıkalarında Cizre'nin vekili olarak mıntıkalarda Cizre'ye vekil olarak ilk Belediye Başkanlığı yapmakta olduğum. Cizre Kaymakamlığına tayin edildim. ilk defa Cumhuriyet Halkevi yoktur.

Kahvede.

Tiyatro, Dansla, spor yoktur.

ilk defa Cumhuriyet Halkevi Reisliğine tayin edildim. ilk defa Konya'da Halkevi Reisliğinde yaptım. ve Cumhuriyet Halkevi Reisliğinde

Şekil 5 :Kaymakam ve Cizre Halkevi Reisi Baki Başaran, Sicil Fişi-Sureti

Şekil 6: Kaymakam ve Cizre Halkevi Reisi Baki Başaran

Şekil 7: Tabip ve Cizre Halkevi Reisi Necati Çelim
1946

Şekil 8:Cizre Belediye ve Halkevi Reisi Cahit Özkan

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

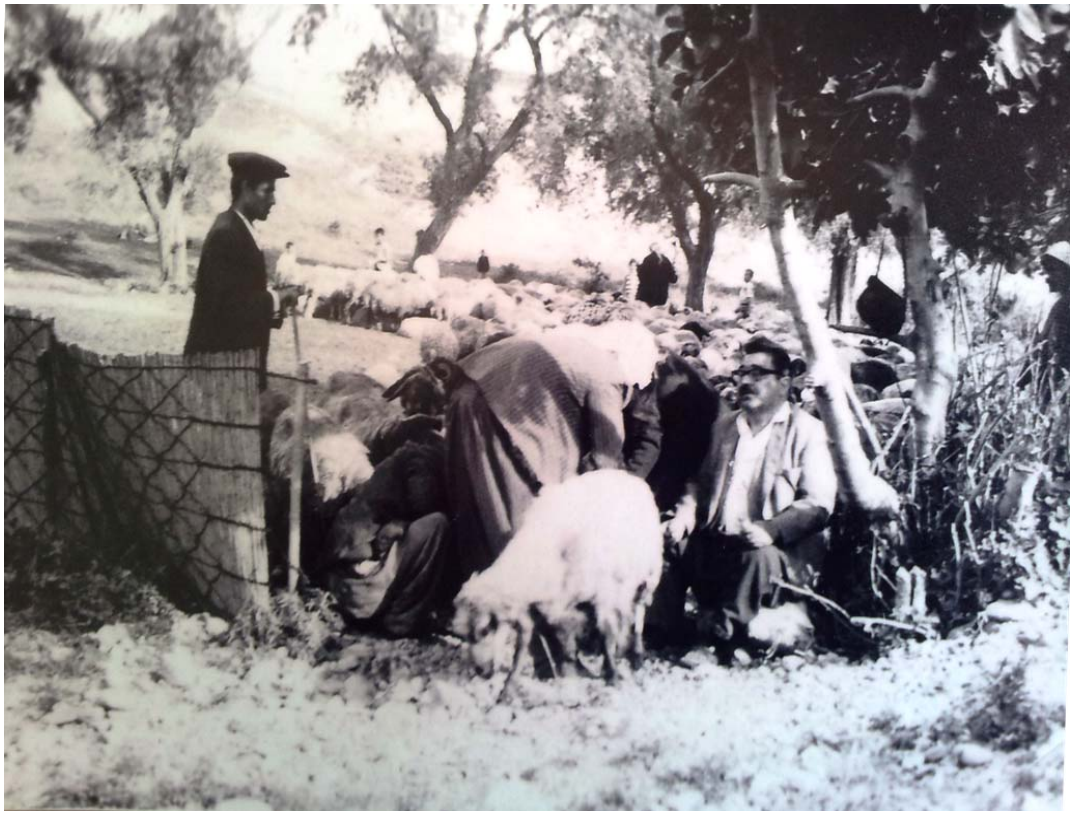
Adı Ve soy Adı	Tahir Turan
Doğum yer ve tarih	Mardin 319
Tahsil derecesi , hangi okullardan , hangi tarihlerde diploma aldığı	Yedi senelik idadiden 336 tarihinde mezun oldum
Mesleği	Öğretmen
Partiye girdiği tarın	partinin kuruluşından beri
Partide aldığı faa l vezifler ([illegible])	938 den itibaren iki yıl cizre halkevi kitap sarayın yayın ve iki yıl da halk dershanleri komitleri başkanliği Nisan 944 ten ikinci teşrin 944te kadar cizre halkevi reisliğini
Partiyn namına bulunduğu hizmetler(ayrılmışsa sebeleri)	943 ten 944 ikinci teşrine kadar cizre T.H.K. başkanliği
devlet teşkilatında bulunduğu vezifler ve bu veziflerden ayrılış sebeleri	cizre baş öğretmen ve Maarif memuruluğundan nakle geldım 23 yılık öğretmenım
daha önce başka bir siyasel partiye girmiş mıdır.ne vezif , nasıl ayrılmışlar.	hayır
askerî münasebette neresinde ve hangi vezifede bulunmuştur	Nusaybinde öğretmen iddim
yazarlık hüviyetinden hangisini bilir , eserleri varmıdır,	hayır
askerlik hizmetini nerede ve nasıl yapmıştır.	muvazaflığı mıdyatta intiyat hizmeti beyit şabadta yaptım ustteğmen
bu cemiyet dahilinde genel izlenim ve düşünceler,	Bon servis suretleri ekiidir. Nusaybin : Maarif memuru

122

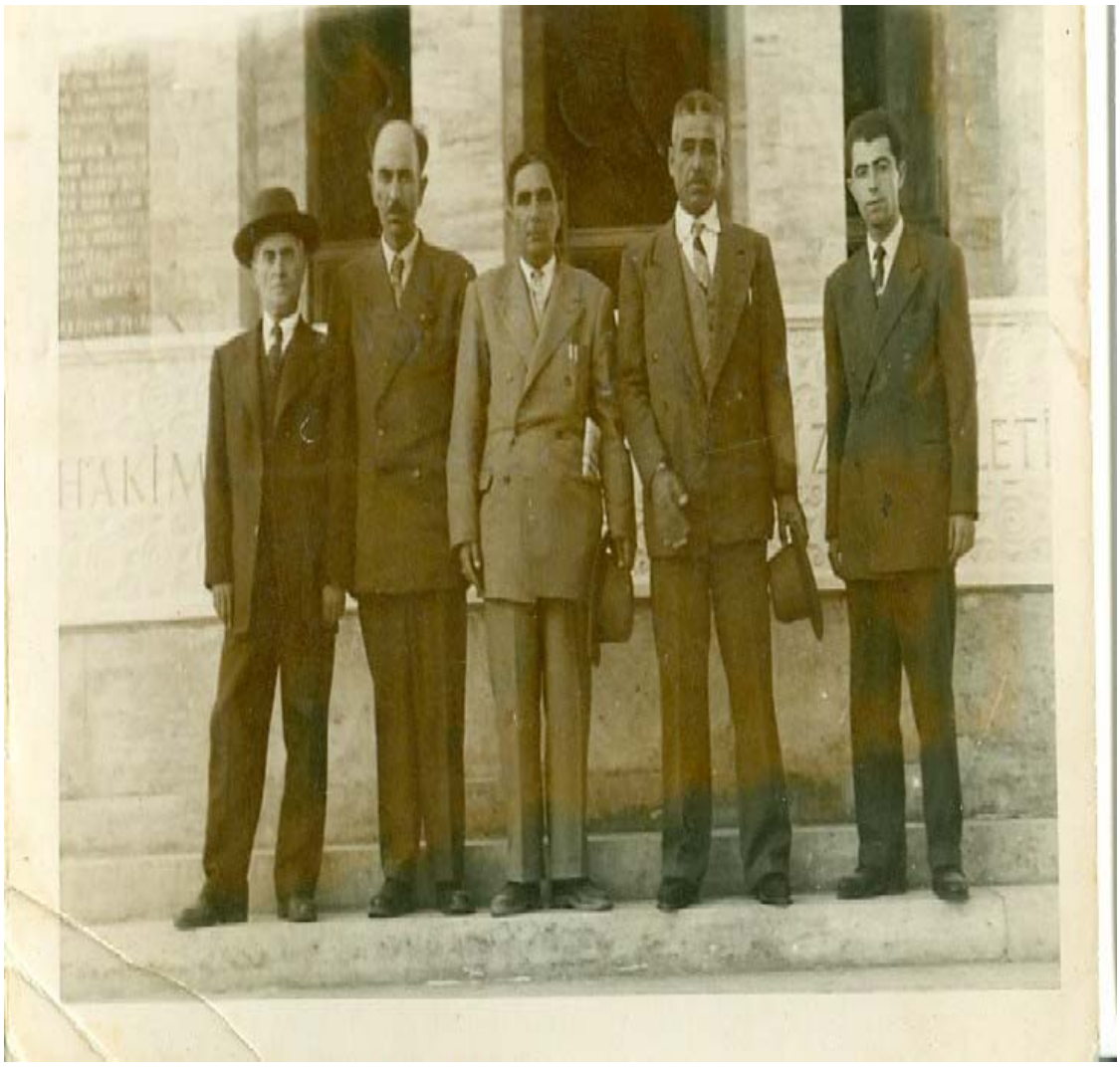
Şekil 9: Cizre Halkevi Reisi Tahir Turan

Şekil 10: Veteriner ve Cizre Halkevi Reisi Ali Ramazan Canoruç

Şekil 11: Veteriner ve Cizre Halkevi Reisi Ali Ramazan Canoruç Vatandaşın Hayvancılıkla İlgili Sorunlarıyla Uğraşırken

Şekil 12: Cizre Dava Vekili, Belediye ve Halkevi Reisi Ferman Sönmez, Ortada, 1955
Anıtkabir Önünde